

Maridalens Venner

Markafolk

Helge Haakenstad

ÅRSSKRIFT 2009

Forsidebilde: Tømmerfløtning i Skjærsgjøelva ved Nordseter.

Vi kan se Hans Løkken, Bjarne Larsbråten og Alfred Baklien. Foto utlånt av Gunnar Løkken

Maridalens Venner

Markafolk

Helge Haakenstad

Innhold

Forord	4
Anne på Sandungskalven	7
Björg og Kaare Tømte	25
Gunnar på Trehørningen	43
Grete på Bjørnholt	59
Atle på Sørskogen	73
Bjørnar på Nersaga	93
Rune på Hakloa	117
Årsmøteinncalling og årsmeldinger	133

Forord

Markafolk

Maridalens Venner har tidligere gitt ut tre årsskrifter der Helge Haakenstad har vært forfatter. "Vandringer i Maridalen" og "Vandringer i Nordmarka – mot Maridalen" kom ut i 1998 og 1999. I 2001 intervjuet han 14 ulike mennesker i Maridalen, og dette ble til årsskriftet "Maridalsfolk". Gjennom deres historier skildret han folket som gir dalen liv, og som bidrar til at Maridalen er ei levende og livskraftig kulturbygd.

Årets årsskrift "Markafolk", er oppfølgeren til "Maridalsfolk". Helge Haakenstad har reist rundt i Marka og snakket med sju av de fastboende. De fleste gårdene i Marka ble etablert fra 1600-tallet og framover. Oppgangssaga, trekullproduksjonen til jernverksdriften og finneinnvandringen omtrent samtidig, ga opphavet til ryddingen av mange av plassene. Vi fikk en rekke små gårder, og markafolket var ofte i slekt med hverandre.

I dag er de fleste plassene fraflyttet, men husene står der og representerer Markas sjel. En stor utfordring framover blir å bevare og videreutvikle disse bygningene, slik at Marka kan framstå som ei levende jord- og skogbruksbygd.

Mellom plassene går det gamle ferdselsveier og skiløyper som viser forbindelser mellom plassene og mellom Marka og byen og bygdene omkring. I dag er dette populære stier, sykkelveier og skiløyper for friluftsfolket.

Oppfatningen av natur er svært subjektiv. Når vi ser på landskap og kulturminner ut fra et kulturhistorisk perspektiv, må vi ta hensyn til hvilket forhold iakttakeren har til landskapet. For eksempel en som er født og

Helge Haakenstad

oppvokst på en gård i Nordmarka, kan oppfatte omgivelsene annerledes enn en turgåer fra Majorstuen.

Helge Haakenstad (f. 1945) er født og oppvokst på Nordbråten gård innerst i Maridalen. Slekta hans på morssiden kommer fra plassene Mago og Østbråten nord i Nordmarka. Han er dr. scient. fra Norges landbruks-høgskole på Ås og har jobbet over 25 år i Friluftsetaten, Oslo kommune.

En stor takk til Helge Haakenstad for hans verdifulle bidrag til bevaring av Markas rike kulturhistorie.

Tor Øystein Olsen
Leder Maridalens Venner

ANNE PÅ SANDUNGSKALVEN

Foto: Helge Haakenstad, 2008

Granskogen står mørk og taus langs veien da jeg kjører innover mot Sandungskalven i Nordmarka; bare av og til kan jeg skimte vannflaten mellom trærnes grener. Jeg skal møte Anne Kristine Volla Jensen som bor der inne på den gamle Løvenskiold-plassen. Det er en tidlig morgen midt i september, og det ligger et lavt skydekke, som et beskyttende teppe, over skog og vann. Skogen virker stille og forlatt; det er som om naturen hviler ut og venter på noe som skal komme. Snart vil høsten være her

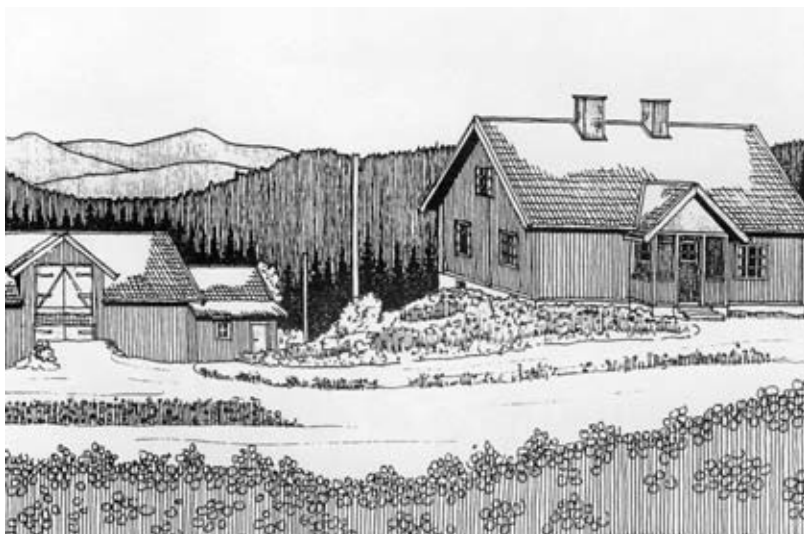
med de første frostnettene som får lauvskogen til å flamme opp i rødt og gult og brunt ...

Sandungskalven ligger dypt inne i Nordmarka, i Lunner kommune i Oppland, like ved grensen til Oslo. Det er 3,5 kilometer til nærmeste nabo på Sandungen gård og 1,5 mil til butikken nede i bygda. Nordmarksveien går gjennom tunet på gården, og sommerstid farer det både syklist og fotturister forbi, men store deler av året er det sparsomt med trafikk her inne. Anne har nå bodd på Kalven i ikke mindre enn 32 år. Hun flyttet hit i 1976 da hun giftet seg med Egil Jensen som var fjerde generasjon på denne nordmarksplassen. Men Anne ble enke da Egil døde i 1983, bare 38 år gammel. I dag lever Anne sammen med Gunnar Holth Nilsen som er en betrodd ansatt hos Løvenskiold-Vækerø og driver med skogoppsyn, jakt, viltstell og annet arbeid i skogen.

Snart ser jeg de røde husene på Sandungskalven, og på trappa står Anne og tar imot meg. Jeg er litt spent, for jeg har ikke møtt henne før. Jeg har bare hørt om henne fra folk jeg kjenner, men jeg vet at hun har opplevd tøffe ting i livet ... Jeg blir bedt inn, og snart sitter vi ved kjøkkenbordet som er dekket til frokost. Hun sitter på den andre siden av bordet og ser på meg. Hun er yngre enn meg ..., hun er født i 1952 ... Først er hun noe avventende og sier at hun har da ikke så mye å fortelle. Men da jeg sier at jeg skal ha samtaler med flere markafolk, begynner hun å fortelle fra sitt

Anne på Sandungskalven. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Østbråten. Tegning: Tom Stensaker 1993

liv, og det viser seg å bli en både interessant og hyggelig samtale. Av og til ser hun rolig ut av vinduet og lar blikket hvile ettertenksomt ved vannflaten; jeg forstår at mye har hendt, og at livet ikke alltid har vært så enkelt ...

Sandungskalven er en gammel finneplass, og det fortelles at det ligger finnegraver nord for plassen. Stedet ble ryddet på ny av Ingvald Nilsen i 1830-årene. Han skal først ha ryddet plass til en stue på Ingvaldsflaten, mellom Daltyven og Sandungen, men flyttet så ned til Sandungskalven i 1833. Han var damvokter fra Haklodammen og nordover. En av sønnene i den store barneflokket het også Ingvald. Vesle-Ingvald var en dyktig bjørnejeger, og det fortelles at han felte syv bjørner i Marka.

Ole Halvorsen fra Østbråten ble i 1877 forpakter på Sandungskalven. Han ble gift med Oline Storskogen, og de forpaktet Kalven til 1918, da Adolf Jensen fra Sand i Lunner overtok. Ole var sønn av Halvor fra Røste i Lunner og Ingeborg fra Brattvoll ved Mylla. Halvor og Ingeborg fikk i alt seks sønner og en datter, og alle sønnene flyttet etter hvert til forskjellige plasser i Marka: Elvika, Mago, Sandungskalven, Hakloa, Katnosdammen og Svea. Slekten fra Østbråten satte derfor sitt preg på mange nordmarksplasser.

Halvor fra Røste og Ingeborg fra Brattvoll er også mine tippoldeforeldre på morssiden. Ole Halvorsen er således bror til Andreas som flyttet til Mago og ble opphavet til Magoslekten. Andreas Halvorsen ble gift med Dortha Olsdatter Storskogen, og de drev Mago fra 1871 til 1910. De fikk i alt ni barn, og Dina Andreasdatter er min bestemor. Ja ... det er rart å tenke på hvordan slektsbånd knyttes ...

Men tilbake til Sandungskalven ... Adolf Jensen fra Sand i Lunner overtok plassen i 1918 og drev den fram til 1945. Han begynte som hogger for Ole Halvorsen, og dette førte til at han ble gift med datteren Ingeborg. De fikk ikke mindre enn elleve barn: Ole, Anna, Trygve, Aksel, Karl, Olga, Ivar, Jul, Olaf, Inga og Helge. Det ble Helge Adolfsen Jensen (1915–1978) som overtok Sandungskalven. Han giftet seg med Gunvor Løvstad fra Grua, og de to drev Kalven fra 1945 til 1970. De fikk to barn: Kjell Helgesen Jensen (1941–) og Egil Helgesen Jensen (1945–1983). Egil ble gift med Anne Volla Jensen, og de drev så Sandungskalven sammen fra 1980 til 1983. Anne Volla Jensen leier nå og bor på Kalven på Egil Jensens huskontrakt. Helge og Gunvor bygde hus og flyttet til Harestua på sine

Adolf og Ingeborg Jensen. Helge og Gunvor Jensen bak. Foran Agnes Jensen. Foto utlånt fra Gunnar Løkken.

eldre dager. Per Spæren fra Oslo forpaktet Kalven fra 1976 til 1979.

Nå sitter Anne og jeg ved kjøkkenbordet på Sandungskalven. Hun skjenker i kaffe til meg mens jeg forteller om min bakgrunn og min slekt fra Nordmarka.

Så begynner hun å fortelle: ”Jeg går aktivt sykmeldt nå etter en kneoperasjon i mai i år. De satte inn en kneprotese i det ene benet mitt, du ser vel at jeg går litt stivt? Det var vanskelig i begynnelsen, men det går mye bedre nå. Jeg trener opp benet ved å gå med staver på veien bort til brua eller krysset og tilbake igjen. Snart vil jeg gå veien oppover mot Branntjernhøgda ...”

”Hvor kommer Volla-navnet ditt fra, da?” spør jeg. ”Farslekten min kommer fra Volla i Lunner,” forteller hun, ”det var oldefar som drev skystasjon der. Jeg føler derfor at jeg har tilknytning til Lunner og Hadeland.” ”Det har jeg også,” sier jeg ”Farslekten min kommer fra Haakenstad på Roa, og min onkel og tante, Karl og Lise Kraggerud, bodde i alle år ved Vollakrysset i Lunner.” Jeg har fått nok et bevis på at verden ikke er så stor som vi tror.

”Faren min, Ragnar Anstein Volla (1912–2004), kom ifra Bjølsen,” fortsetter Anne. ”Moren min, Eli Johanne Volla (1912–1994) var født Egeberg. Foreldrene mine bodde i mange år på Myrerjordet.

Broren min, Terje Volla, var tidligere politimann, men han er nå sauebonde i Luster i Sogn. Terje leide Trehørningen gård her i Marka fra 1974/75 til 1983/84. Han var skogsarbeider og hogg tømmer for Løvenskiold i nesten ti år. På Trehørningen hadde han både hester og sauer. Vi hadde god kontakt i denne tiden, for plassene ligger ikke så langt ifra hverandre.

Far og mor var friluftsmennesker som brukte Marka både sommer og vinter. De var faste gjester på Bonna hos Hans og Lina. Foreldrene mine tok med Terje og meg mange ganger på turer i Marka. Vi syklet innover eller gikk på ski om vinteren. Far arbeidet i Kredittbanken, og de hadde firmahytte i Vassfartraktene som vi reiste til titt og ofte. Vi hadde også hytte i hagekolonien på Sogn, og der var vi ofte om sommeren. Foreldrene mine bygslet senere en tomt ved Aurdalsfjorden i Vassfaret og satte opp ei hytte der. Jeg var forresten på hytta nå i helgen; det er så fint der ... Det var slik jeg ble glad i naturen og Marka. I ungdomsårene syklet jeg innover i Nordmarka eller gikk på ski om vinteren. Jeg var også med i Trekkhund-klubben og kjørte hundespann i helgene innover i Marka. Vi lå ofte på stasjon nr. 28 på Ullevålseter, eller vi hadde vakt på stasjonen ved Kikut. Noen ganger var vi helt inne på Katnosa. Noen ganger lå vi også i hytta mellom Bjørnholt og Kobberhaughytta. Mange ganger var jeg med bror, Terje, til Bjørnputthytta nord i Hakloa; der var vi som regel helt alene. I flere år leide jeg også hytta på nordsiden av Rottungen, og jeg ble i denne tiden godt kjent med både Thorbjørn og Olea Stenseth på Gåslungen og Alfred og Alma Baklien og Birger og Gina på Bjørnholt. Nå er det forresten Gunnar Skau fra Korsvoll som leier Rottunghytta.

På denne måten ble jeg godt kjent og glad i Nordmarka, og jeg kunne godt tenke meg å bosette meg der inne en gang ... Jeg visste ikke den gang at mine drømmer en dag ville bli virkelighet ... Jeg husker det føltes veldig rart da jeg en dag hadde kjøretillatelse og kunne bruke bil på veiene i Nordmarka. Jeg følte meg på en måte privilegert ...

I disse ungdomsårene, på slutten av 60-tallet og først på 70-tallet, hendte det at vi besøkte Kikutstua på lørdagskveldene. Der var det ungdom samlet, og det hendte det ble et festlig lag ... Jeg husker at jeg kjørte hundespann sammen med ”Knoppers” en og annen gang på denne tiden.”

Med ett kjenner jeg igjen det Anne forteller, og jeg ser for meg bilder fra egne opplevelser på Kikutstua i unge år ... Jeg var der ofte selv før i tiden, i helgene om vinteren, og hjalp til med salg og rydding. Søster til far, Margit Bonna, var den første bestyreren på Kikutstua. Hun var på Kikutstua i nærmere 40 år fra stua ble bygd i 1926. Den gang var det stor helgetrafikk og også overnatting, og det var mye å gjøre. Om kvelden hendte det at ungdommen fra Marka møttes på Kikut, og jeg kan ennå se for meg de unge fra Fyllingen, Vest-Hakloa, Sandungskalven og Bjørnholt. Av og til hendte det at ”Knuffers”, Knut A. Nilsen, kom feiende inn på gårdsplassen med hundespannet sitt så snøføyka stod. Han kom helt fra stasjon 25, hytta under Barlindhøgda, nord for Helgeren.

”Det har vel ikke vært så enkelt å få seg noe arbeid her inne? Det er jo så langt fra folk og bygd!” spør jeg. ”Jeg er utdannet lærer; jeg gikk ut av lærerskolen i 1974,” fortsetter Anne. ”Jeg er født og oppvokst på Bislet i Oslo og bodde der til jeg var 24 år. Jeg gikk på Bolteløkka skole i sju år, og etter det tok jeg realskolen og gymnaset på Fagerborg skole. Min første lærerjobb var på Bolteløkka skole, men så i 1976 flyttet jeg hit til Sandungskalven og giftet meg med Egil. Det ble en stor forandring for meg på flere måter. De to første årene reiste jeg fram og tilbake mellom Bolteløkka og Marka, men dette ble både lang reise og slitsomt. Jeg søkte derfor om overflytting til Nordmarka skole på Bjørnholt, og dette ordnet

seg slik at jeg arbeidet der fra 1978 til 1981/82. Det var en trivelig tid. Jeg arbeidet sammen med Jorun Hindbjørgmo, og vi hadde 10–12 elever fra markaområdet. Ungene ble kjørt til og fra skolen med bil, og vi hadde elever både fra Lørenseter, Sandungen og andre markaplasser. Det var ofte vanskelige kjøreforhold om vinteren, men sjåføren, Ole Gran, greide som regel å hente alle elevene med sin Transit.

Egil Jensen. Foto utlånt av Anne Volla Jensen

Nordmarka skole. Foto: Helge Haakenstad

Jeg sluttet på Nordmarka skole i 1982 og var så hjemme med de to døtrene mine i 15 år, noe som jeg ikke har angret på. Jeg har to flotte jenter, og den eldste er Marit. Hun er født 20. desember 1982 og var bare to måneder da Egil døde. Hun blir 26 år nå i desember. Marit er femte generasjon i en ubrutt slektsrekke her på Sandungskalven. Hun bor på Gjøvik og arbeider i hjemmesykepleien på Biri. Hun har samboer og en liten datter, Nora, på 4 ½ år. Jeg er bestemor, forstår du, og Nora er det første barnebarnet mitt. Det er stor stas!

Jeg var alene her inne i seks år, men så traff jeg Gunnar. Den andre datteren min, Anette, ble født i januar 1992. Hun blir snart 17 år og har begynt på idrettslinja på den videregående skolen på Roa. Hun er aktiv og sprek og driver med både korps, terrengsykling og ski. Hun har vært med på ritt både på Beitostølen og Golsfjellet.

Jeg har nå arbeidet nær ti år som lærer på Harestua skole. En dag jeg kjørte Anette til barnehagen på Harestua, nevnte jeg for rektor Halvor Kauserud at jeg svært gjerne ville begynne å jobbe som lærer igjen. Det gikk to uker, og så ringte han meg og fortalte at jeg kunne begynne der. Det var i mai i 1998, og siden har jeg arbeidet der på barnetrinnet. Jeg ble kjempeglad for det og stortrives på Harestua skole. Jeg er der nå stort sett hver dag og har lese- og skriveopplæring for elever i 1. til 5. klasse. Men

så i fjor ble jeg sykmeldt på grunn av kneslitasjen og måtte opereres for å sette inn ny kneprotese. Jeg føler det går bedre nå for hver dag, og jeg går nå på aktiv sykmelding.”

Det blir en liten pause i vår samtale, og jeg forteller Anne at jeg har tre flotte døtre som jeg er stolt av ..., når jeg regner med kona har jeg fire damer å forholde meg til ...

”Du må smake på moltesyltetøyet mitt,” sier Anne med ett; ”det er onkel Olaf som har vist meg alle moltemyrene her inne.” Jeg smører på en skive og nyter de gule og saftfulle bærene fra de store skogene. Så fortsetter Anne å fortelle: ”Jeg ble glad i onkel Olaf. Han bodde på Røa og var far til Bjarne og Henry Jensen. Olaf var her mye både mens Egil levde og ikke minst i den vanskelige tiden etterpå. Olaf og Egil satte garn sammen mange ganger, og de fikk alltid bra med fisk. Han lærte meg at det var fint å sette garn når det var et tynt snølag på land. ’Svart vann og hvitt land betyr mye fisk,’ sa han. Da jeg ble enke, var Olaf mye her og hjalp meg. Vi satte garn og fikk abbor, ørret og sik til matauk, han viste meg molteplas-sene på høgda her oppe og han hjalp til med snømåking og vedkløyving. Olaf følte seg på en måte hjemme her på Kalven, og han førte tradisjonene videre ...”

Jensen-slekten fra Sandungskalven er stor. Rolf Jensen som er sønn av Aksel Adolfsen Jensen, har vært skogfullmektig i Lunner Almenning, og han bor nå i Vestbygda på Harestua. Bjarne Jensen var journalist i Aftenposten og skrev mange epistler om livet inne på skogen. Disse samlet han så i boken ”Skogsfolk og revestreker”. Egils bror, Kjell, som bor på Stryken, har i alle år kjørt tømmer med maskin for Løvenskiold. Både Egil og Kjell var med faren sin, Helge, i tømmer-skogen. Det var da de lærte det harde skogsarbeideryrket. Kåre og Olaf Tømte er sønner av Anna Adolfsen Jensen, og tvillingparene Arvid og Arne, og Eva og Liv er barn etter Jul Adolfsen Jensen og Agnes Andersen fra Nordre Land. De var de siste fast-boende på Fyllingen gård. Kåre, Olaf og Georg Tømte, Aksel Jensen og Arne og Arvid Jensen fra Fyllingen var alle kjente langrennsløpere.

”Gunvor og Helge var mine svigerforeldre. Gunvor kom som tjenestejente til Sandungen, hos forstmester Obel. Det var kort vei mellom Kalven og Sandungen gård, så det ble et par av de to. Gunvor arbeidet mye på Kikutstua sammen med Inga Larsbråten. Helge døde i 1978, men Gunvor kom mye hit til Kalven; det var her hun følte seg hjemme ...”

Jeg lar blikket mitt streife lett rundt i kjøkkenet der vi sitter. Det er et brukskjøkken, et levende kjøkken. I hjørnet står det en stor svartovn, bordet er midt på gulvet og er mang en gang blitt brukt til lekselesing, på veggene henger det tegninger av Nora og Anette og ved vinduet mot syd står gyngestolen; bare en liten tv-flatskjerm i hjørnet forteller at den store verden ikke er så langt borte allikevel ...

”Vi bruker stua bare i helgene,” sier Anne. ”Ved vinduet her er det fint å sitte og se utover vannet. Gunnar pleier å sitte der med kaffekoppen sin. Det hender jeg gjør det koselig for meg selv og tenner et lys. Gjennom vinduet kan jeg se skiftningene i naturen; alle fargene og vinden som rusker i trærne. Når jeg sitter her, kan jeg se småfuglene som flyr til og fra og skumringen som senker seg over skog og vann. Andre ganger kan jeg sette meg ute på trammen med kaffekoppen og høre på skogsuset og se sola som går opp over tretoppene. Det betyr mye for meg å bo slik, men du må like det, du må like stillheten og ensomheten. Nordmarka er blitt en stor del av livet mitt; her føler jeg meg fri, trygg og rik ..., jeg kan ikke tenke meg å bo noe annet sted ...”

Det var i februar 1983 at tragedien rammet Anne og lille Marit. Da døde Egil, en sterk 38-åring som hadde levd her hele sitt liv og arbeidet mer enn

20 år som skogsarbeider. Egil hogg tømmer for Løvenskiold, og han var en svært dyktig skogsarbeider. Han arbeidet under skogfullmektig Fossneset, og det fortelles at han var en storhogger, slik som Arvid Jensen på Fyllingen. Egil hogg tømmer i liene ved Sandungen og nordover, mens Arvid arbeidet lenger mot vest og Sørkedalen.

”Hvor var det du møtte Egil, da?” spør jeg. ”Det var i tømmer skogen jeg så han for første gang. Skog og mark var det store for Egil, og det var her inne på Sandungskalven han hørte til,” forteller Anne, ”Høsten 1979 ble Egil rammet av hjerteinfarkt, og jeg sluttet på Nordmarka skole i november 1979, fordi Egil ble syk. Snaue tre år senere, på sankthansaften, ble han rammet av et nytt infarkt. Han var inne til utredning på sykehuset i november 1982, og det ble påvist at han hadde forkalkning i årene til hjertet. Til tross for at han var en ung mann, måtte han vente på tur, og det var et halvt års ventetid. Planen var at Egil skulle opereres i mai 1983.

Men det ble en hard høst. Jeg var gravid og ventet Marit ved juletider i 1982, og Egil var mer eller mindre arbeidsufør. Men han klarte ikke helt å holde seg i ro, det ble en og annen tur i tømmer skogen. Men ventetiden ble for lang for Egil; han døde natten til 19. februar 1983, bare noen fattige måneder før innleggelsen på sykehuset. Den gang følte jeg stor bitterhet for akkurat det.”

Sandungskalven. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Det blir tungt for Anne å fortelle om dette; hun gråter ... Selv om det nå har gått 25 år siden dette hendte og mye har hendt i livet hennes, så føler hun ennå sorg og savn ... Slik vil det vel være for oss alle, når noen som står oss nær, dør ... Sorgen forsvinner ikke, men den blir mildere og mindre smertefull med årene.

”Jeg vet hvordan Egil døde,” sier jeg og håper at det vil bli lettere for Anne å fortelle. ”Egil døde ved siden av meg i senga,” fortsetter Anne. ”Jeg våknet av at han fikk et anfall og kjempet for livet. Det var midt på svarte natta, og lille Marit var bare to måneder gammel. Jeg forsøkte å få liv i han igjen, men det nyttet ikke. Jeg fikk så ringt etter legehelikopteret på Lørenskog, og de ba meg sette ut lys, slik at de kunne finne fram. Etter en stund kom de, og helikopteret greide å lande her mellom huset og vannet. Men Egil var nok allerede død, så det var vel lite de kunne gjøre ... Jeg var veldig glad i Egil, men vi fikk så altfor kort tid sammen ... Med årene har jeg fått et mer realistisk syn på det som skjedde, men Egil vil alltid leve i tankene mine ... Det ble forferdelig tomt her da Egil døde, og årene som kom var tøffe ... Jeg vet ikke hvordan jeg ville klart meg om jeg ikke hadde hatt vesle Marit. Hun ble selve ankerfestet for meg i den vanskelige tiden. Heldigvis har jeg klart å sette ord på mine følelser og ikke fortrent sorgreaksjonene. Det har vært til stor hjelp for meg. Det er viktig å snakke åpent ut om døden og sorgen. I dag opplever jeg at jeg kan gi råd og hjelp til andre mennesker som har det vanskelig, og det gjør meg glad. Man modnes på en måte av motgang, og etter som årene har gått, har jeg fått roen og styrken tilbake.”

”Men hvorfor ble du boende her, da?” spør jeg. ”Mange andre tror jeg ville ha pakket sakene sine og flyttet til bygda eller byen, nærmere folk.” ”Å nei, det kom ikke på tale å flytte,” fortsetter Anne. ”Marka er på en måte blitt en del av meg selv, det er her inne jeg hører til. Den følelsen sitte dypt i meg. Det er her Egil vokste opp, og Marit har sine slektsrøtter i femte generasjon her inne på Kalven. Det kan være ensomt og tungvint til tider, men hvilken frihet og fred og ro vi har! Jeg vil ikke bytte med noen, og jeg er like glad og fornøyd hver gang jeg kan legge byen bak meg ... Etter at Egil døde, levde jeg alene her i mange år, helt til januar 1989; da kom Gunnar inn i livet mitt ...”

Anne stopper opp litt, og jeg føler at hun er i tvil om hun skal fortelle alt som skjedde den gangen etter Egils død ... Men så ser hun fast på meg og forteller videre, og jeg fornemmer en viss harme i hennes stemme ... ”Jeg

hadde det vanskelig den vinteren rett etter at Egil døde. Jeg var nedfor og sårbar, og så var det alle de praktiske tingene som måtte gjøres. En dag fikk jeg brev fra skogsjef Ragnar Andreassen, Løvenskiold-Vækerø, der han skrev at de om ett år ville ha bruk for Sandungskalven som skogsarbeiderbolig. Jeg kom i en høyst vanskelig situasjon og følte utrygghet for det som var blitt hjemmet mitt. Skulle jeg miste Sandungskalven også, nå? Jeg har forpaktningskontrakten til både svigerfar og Egil, og følte den gang at jeg hadde rett til å fortsette å bo på Kalven. Derfor skrev jeg brev til skogsjefen, med kopi til godseieren, der jeg la fram min sak så godt jeg kunne. Dette var i april 1984, og jeg har etter det ikke hørt noe mer fra Løvenskiold. Jeg er takknemlig for alle de årene jeg nå har bodd her, men jeg føler at det er på grunn av min egen innsats at jeg bor her nå ... I dag føler jeg meg sidestilt med andre pensjonister i Marka som får lov til å bo her.”

”I den vanskelige tiden var det godt å ha gode venner på Katnosa: Skiforeningens løypebas Petter Biong, hans kone Anne Sofie og de to barna Hedvig og Christoffer. Selv om det var ti kilometer til naboene våre, reiste Marit og jeg ofte dit, og de var alle en god støtte for oss i denne tiden. Dette samværet følte jeg var viktig, ikke minst på grunn av barna. Senere bygde Biong-familien hus på Harestua og flyttet dit.

Katnosa. Tegning: Tom Stensaker, 1994

Broren min, Terje, på Trehørningen hjalp meg også mye. Han lærte meg blant annet å bruke motorsaga. Han felte tørrgran oppe i skogen og fraktet stokkene ned til huset, og så gjorde jeg resten med motorsag og øks. Det var viktig å ha nok ved til vinteren. Jeg brukte også snøfreseren på gårdsplassen, og husker at jeg klundret fælt med starting og splinter. Vinteren her inne er noe helt annet enn sommeren, da føler du virkelig at du bor langt inne i skogen. Det er to mil til Maridalen, 18 kilometer til Sørkedalen og 15 kilometer til Harestua og kjøpmann. Jeg har heldigvis egen bil, så i dag tar det bare 25 minutter å kjøre til bygda. Men fordi avstandene her inne er relativt store, må alt planlegges nøye. Jeg har vanligvis handlet inn matvarer for en hel uke.

Før i tiden kunne snødrev og vind føre til at veiene føyket igjen, og at vi ble isolert en tid. Jeg har også opplevd å bli strømløs, uten telefon og vannløs på samme tid. Men i dag er alt så mye enklere. Veiene er godt utbedret, brøytingen er god og vi har stabil strøm. Før var vi mye strømløse på grunn av trefall på linjene, og da var det nødvendig med strømagregat her på Kalven. Nå har vi borevann med strømkabler, men før hadde vi innlagt vann fra bekken. En gang frøs vannet og var borte fra februar til juni.

Mot Sandungskalven. Foto: Helge Haakenstad

Onkel Olaf var også en god støtte for meg da jeg ble alene. Han hjalp meg med mange praktiske ting, og vi satte garn og fikk sik i store mengder. Tiden rett før isen legger seg, er fin for fiske. Vi som bor her, har garnrett på fire garn, så vi kan greie å ta inn en del til matauk. Siken er flott å lage fiskekaker av, og jeg er blitt fortalt at også gamle Adolf Jensen tok mye sik i gangstiden fra oktober og fram til jul. Han saltet ned siken i en diger trebutt, omtrent som spekesild med mye grovt salt. Det var kona hans, Ingeborg, som hadde oppgaven med å gre garna.

De årene jeg var her alene, bare sammen med Marit og schæferen Binto, var det viktig for meg å ha struktur på dagen. Det måtte til for å få utført alle de praktiske oppgavene, og arbeidet førte også til at de tunge tankene kom på en viss avstand. Jeg husker at jeg trilla lille Marit på veien, og vi var på et utall av bærturer om høsten. I årenes løp har vi høstet av naturens grøde og plukket både sopp og molter, blåbær, tyttebær, markjordbær og villbringeær. I kjøkkenhagen dyrket vi grønnsaker og poteter, og vi fikk kjøpt elgkjøtt av jegerne til Løvenskiold. Vi bruker det naturen har å by på, og fryseren er som regel full ...

Da Marit ble større og skulle begynne på skolen, ble hun hentet med drosje og kjørt til skolen på Harestua. Jeg har også selv kjørt Marit og Anette til både skole og barnehage med min Pajero, og det har ikke alltid vært

Sandungskalven. Foto: Helge Haakenstad

brøytet vei ... Av og til tar jeg med Marit på gravlunden der Egil ligger ... Jeg har også vært sekretær i Nordmarken Vel som i alle år har vært en aktiv forening og arbeidet for å skape et godt lokalsamfunn med flere fastboende i Marka. Syklubben var også et viktig treffsted for Markas kvinner. Det er viktig at vi føler at vi har et fellesskap.”

Mens hun forteller går tankene mine tilbake i tiden, til ungdommens år, da vi både fisket og gikk de lange skiturene gjennom Marka. Jeg ser for meg lyse sommerkvelder, der jeg går langs land og fisker i Nordre Branntjernet og Kalvetjernet, oppe på høgda her. Det er fint å vandre over dette høydepunktet, og alltid har det vært godt med fisk å få. Jeg ser for meg tømmer-skogen i Kalvelia og den sjeldne, store grana med ”mutasjons-kost” i toppen, ved veien øverst i lia ... Jeg gikk forbi der nå sist i november, høsten 2008, og den rare, store grana står der ennå, men nå er den omgitt av ungskog på alle kanter ...

Tidlig på høsten, så fort den første stålisen hadde lagt seg, gikk jeg innover vannene til Sandungen for å fiske røye på grunnene. Jeg ble en mester i å bedømme isforholdene og kjente alle de usikre stedene med strøm og tynn is. På Store Sandungen lå jeg på isen ved varpet, nord for Skysskafferodden, og kikket ned på røya som sirklet omkring blinken med veamark. Andre ganger fisket jeg røye borte ved øya på Vesle Sandungen. Det var en kald, men spennende opplevelse, og når jeg gikk hjemover igjen om kvelden, var det godt med fisk i sekken. Vi fisket også røye ved øya på Hakloa, øst og vest for Storøya i Bjørnsjøen og på Øyungen i mer hjemlige trakter. Det kunne være en risikabel sport, noe en hendelse på varpet syd for øya i Øyungen vitner om ... En kar fisket ved siden av meg, men det var kaldt og han begynte å fryse. Han begynte å løpe og hoppe litt omkring for å holde varmen, men så plutselig brast isen under han, og han falt i vannet ... Men det var gutt som kom seg fort opp igjen! Han pakket raskt sammen og begynte å løpe nedover til bussen ved Skar ...

Den største ørreten som er tatt i Nordmarka, er på 11,8 kilo. Den ble tatt med garn rett ut for Haraldstangen i Store Sandungen. Nedre del av Katnoselva er ei god gyteelv, og det er forbudt å fiske i elva opp til Kvernhusfossen.

Hovedskiløypa berører ikke Sandungskalven, men går over Store Sandungen fra Sandungen gård og til demningen. Det er mange som har gått der på sin ferd fra Mylla til byen ... Jeg husker selv med noe frykt

*Kvernhusfossen. Tegning:
Ann-Else Aalling, 1999*

den bratte nedkjøringen til Sandungsplassen. Etter å ha kommet velberget ned, var det godt å få komme inn på kjøkkenet til Sverre og Mathilde og få seg noe varmt i kroppen. Jeg ser for meg Mathilde som sitter ved svartovnen og passer på den store kaffekjelen. Hun hadde et skarpt blikk, og det hendte vi kom i snakk om slekt og slikt ... Per Finstad ble jeg kjent med gjennom mitt arbeid i Oslo skogvesen. Nordmarkingene har alltid hatt respekt for ”øvrigheta”, det er noe som ligger i dem fra langt tilbake i tiden. Mange levde vel en husmannstilværelse under godseieren. Per Finstad var ikke noe unntak i denne sammenheng. Han var kjent for å si sin mening og hevde sin rett overfor skogsjefen og andre byråkra-

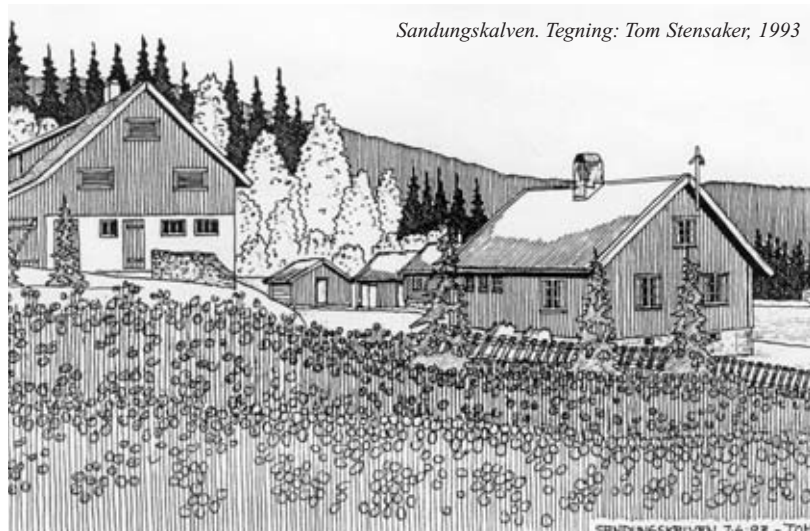
ter, men når godseieren kom inn i rommet var Per taus og stod med bøyde nakke og fiklet med lua si ... Jeg opplevde den samme ydmykheten under fester på Hakloa før i tiden ved juletider. Godseieren pleide å avlegge en visitt, og da han viste seg i døra, stilnet festen i ærbødighet for den store gjest. Men så snart godseieren var dratt, spilte musikken opp igjen og dansen gikk som før ... Ja, respekten for ”øvrigheta” lå dypt i enhver nordmarking ...

Det fortelles at det ligger en finnetomt rett nord for Sandungsplassen etter en som het Tarald, eller Harald Finne. Han var en ufyselig fyr i all sin ferd og kunne også trolle. Sagnet sier at han druknet sin norske dreng i Skysskaffertjernet syd for vannet, og mang en fisker har gått vettskremt derfra etter at gutten har gått igjen og skreket etter sin morder ... Øst for Sandungen ligger Haraldstangen, og lengst syd i Sandungen ligger et skjær som kalles Rakkerskjæret. Der skal Harald ha satt i land en flokk med rakkere, eller omstreifere, og forlatt dem der ... Den andre dagen hørte mannen på Hakloa ropene fra rakkerne, og han hentet dem i land. På Sandungen måtte folket forskanse seg, for de ventet hevn fra rakkerne; men de kom ikke inn og nøyde seg med å skjære juret av bjellekua på gården. Slik forteller Bjarne Jensen denne historien.

Anne smiler og er glad der hun sitter; hun skjenker i ny kaffe til meg.
"Men etter mange år alene møtte du Gunnar," sier jeg så. "Hvordan gikk det til? " "Linjekara fra Hadeland El-verk kalte meg reve-enka," sier hun med et smil om munnen. Etter en liten stund forstår jeg poenget ... ja, ja, tenker jeg, ... slik var det ...

Først kom det en "ven vakker brun", en "svær kar og kvast syn".
"La'n gå, la'n gå! Jeg trenger ikke hans råd," sa reve-enka.
Så kom det en "ven vakker grå; lang kropp og lite på".
"La'n gå, la'n gå, jeg trenger ikke hans råd," sa reve-enka.
Så kom det en "ven vakker hvit, tett vadmel og uten slit".
"Men det ble ikke bedre, det: La'n gå, la'n gå, jeg trenger ikke hans råd", sa reve-enka nok en gang.
Men den fjerde kvelden kom det en som reve-enka ville ha: "Kjære, be ham inn å sjå, han har gode råd!" "Han ville hun ha, og så ble det bedt lag og bryllup hos reve-enka med det samme."

Anne forteller videre ... "En dag kom Marit løpende inn til meg og ropte ivrig: 'Mamma, mamma, det står en mann ute på trappa!' Jeg gikk ut, og det var Gunnar som stod der," sier Anne. "Og siden den gang har han vært her ..." Gunnar kommer fra Venner i Sørkedalen, han er skogutdannet og han har nå arbeidet for Løvenskiold-Vækerø i mange år.

”Lykken smilte til meg til slutt!” sier Anne. Vi må le litt begge to; så blir det stille på kjøkkenet der vi sitter. Jeg hører en bil kjøre forbi utenfor på Nordmarksveien. Det er vel løvenskioldkarene som er på vei til arbeidet, tenker jeg. Jeg føler at jeg har fått utrettet det jeg skulle, og det er på tide å bryte opp ... Jeg ser ut av vinduet og lar blikket hvile ved vannflaten en kort stund. Det er fortsatt stille, men skydekket ligger ikke lenger så lavt over skog og vann ...

”Hva tenker du om fremtiden, da?” spør jeg Anne. ”Jeg vil fortsette å bo her så lenge jeg kan,” sier hun. ”Vi har kjøpt et hus på Harestua, så du kan si at vi har hytte i bygda, men det er her vi bor ... Det er her på Kalven jeg trives, det er så godt å komme tilbake hit når jeg har vært noen dager borte. Her er det fritt og fredelig. Elgen trasker uforstyrret forbi på flatene, det hender reven er på daglige besøk, og borte ved bekken kan jeg møte fossekallen ... Marit har slått seg ned på Gjøvik med sin familie, og Anette er fullt opptatt med sine ting. Men ingen vet hva fremtiden bringer; de vil nok begge søke tilbake til Marka og Sandungskalven ...”

Livet kan treffe deg hardt, uventet og urettferdig noen ganger ... Men etter de sterkeste stormkast vil solstreif igjen bryte fram, og nye spirer vil gro slik som før ..., etter vinter og kulde vil vårens milde vinder bre seg over skog og vann ..., ja, selv etter havets skumhvite brottsjøer vil småbølger igjen slå mot land ... Og kjærlighet ... hva er det ...? Ofte kan den være så sterk som stålis ... som malmfuru ..., men av og til er den bare som en mild og flyktig vind i trærnes kroner ... Vi vet det ikke selv, men mennesket har skjulte og uante krefter når det røyner på, bare du ikke gir deg over, men kjemper ... Da vil du til sist belønnes med sinnets glede og kjærlighetens gave ... Slechter vil komme og slechter vil gå ..., men det du har skapt av liv, vil leve i evighetens lys ...

Da jeg går, får jeg med meg en pose med abbor og ørret. ”Ta det,” sier Anne, ”jeg kan sette garn og fange mer ...”

Så kjører jeg Nordmarksveien sydover mot bygda ...

KAARE OG BJØRG TØMTE

Foto: Helge Haakenstad

En dag midt i september stopper jeg ved Glitrehaug ved Gamleveien i Maridalen. Jeg skal besøke Kaare og Bjørg Tømte som jeg har kjent i mange år. Lauvskogen har fått høstens gulskjær, og det ligger tett i tett med blader på marken. Over Turterjordene ligger et tynt slør av morgendis.

Slike tidlige høstdager viser Maridalen seg fra sin beste side.

Da jeg svinger av veien, ser jeg at det også i år ligger store stabler med bjørkeved i skogkanten nede ved veien. De kløyvde vedskiene er lagt opp til tork i store favner. Slik har det vært så lenge jeg kan huske, og hver gang jeg ser veden, vet jeg at Kaare er i vigør og holder på med sitt ...

Nede ved Gamleveien ligger ei stue som kalles Halvorshytta. Det skal også ha vært et jorde her som kanskje en gang i tiden har tilhørt husmannsplassen Sulua ...

Snart sitter jeg i stua sammen med Kaare og Bjørg. De er godt opp i årene nå, begge to, men hukommelsen er i behold, og Kaare driver ennå harajakt ... Kaare er født i 1921 og blir 87 år nå 21. oktober. Bjørg er født i 1927 og var 81 år 16. juli nå i år. De giftet seg i 1956, og samme året flyttet de til huset her på eiendommen Glitrehaug som Kaare kjøpte i 1948. For meg er Kaare og Bjørg både Maridalsfolk og Nordmarksfolk. De har nå bodd i Maridalen i mange år, men de har slektsbånd fra både Sandungskalven, Tømte og Bjørnholt, og Bjørgs foreldre drev plassen Liggeren i flere år ...

”Min far, Thorbjørn Ruud (1905–1963), kom fra Oslo, men han begynte å kjøre tømmer for Løvenskiold allerede som 16-åring,” forteller Bjørg. ”Mor og far giftet seg i 1926, og de fikk leie den ene leiligheten på Blåsås her i Maridalen. Den første tiden var far med andre drivere, men etter noen år fikk han egen hest og kunne da drive for seg selv. Han stallet opp

Tømte gård. Foto: Helge Viken, 1995

Fortjersbråten. Tegning: Tom Stensaker, 1993

hesten sin på Møllerstua. Det var Gudbrand Maarud som forpaktet Blåsås på denne tiden, og også han kjørte tømmer oppe i Kamphaugliene.

Jeg er født på Blåsås,” forteller Bjørg videre. ”Vi bodde der til 1940, da vi flyttet til Liggeren nord for Øyungen. Der bodde vi fram til 1952, da vi flyttet tilbake til Blåsås, fordi far da fikk forpakte gården.”

Mor til Bjørg, Berthe Marie Ruud (1909–1992), har slekt langt tilbake i Nordmarka. Hun er datter av Hjalmar Gustavsen (1882–1969) fra Bjørnholt og Gina Larsdatter fra Katnosdammen. Berthe vokste opp på Stryken.

Hjalmar var sønn av Gustav Børjesen (1848–1931) og Marie Eriksdatter fra Gjerdingen, som var brukere på Bjørnholt fra 1880 til 1921. De fikk i alt 13 barn som har satt sitt preg på Nordmarka og Maridalen.

Hjalmar Gustavsen ble bomvokter på Bomstua ved Sandermosen. Bjørg forteller at hun var mye på Bomstua hos besteforeldrene. Hjalmar arbeidet hos Løvenskiold, men han kjørte ikke tømmer. Han var smed og smidde redskap til de som holdt på med vei- og elvearbeid. Han var også bygdeslakter og elgjeger og slakter hos Løvenskiold-Vækerø. Hjalmar og Gina fikk i alt syv barn, det var derfor nok å gjøre med barnepass og husarbeid.

Kaare er sønn av Eugen Hansen (1892–1927) fra Tømte i Nordmarka og Anna Adolfsdatter Jensen (1898–1983) fra Sandungskalven. Anna ble senere vaktmester på Maridalen skole.

Eugen var sønn av Hans Hansen (død 1905) fra Eidskog og Andrine Andreasdatter (1850–1940) fra Trehørningen som drev Tømte i mange år. Hans Hansen var tidligere forpakter på Fortjernsbråten, og Kaares far var født på Fortjernsbråten. Etter at mannen døde var det Andrine som drev plassen Tømte fram til 1937, da sønnen Herman og datteren Margit tok over. Margit Tømte ble gift med Ole Adolfsen Jensen fra Sandungskalven, og de bosatte seg senere på Fredrikstad ved Ørfiske. Sønnen deres, Georg, ble en viden kjent skiløper, og datteren Edel ble gift med trekunstneren Hans Åsland og de bosatte seg i Maridalen.

Anna, mor til Kaare, var nest eldst i barneflokk og eldste datter på Sandungskalven. Da hun var ung var det omgangsskole i Nordmarka. Det

Katnosa. Tegning: Målfrid Voll, 1999

var åtte uker skole i året, og de lå borte en uke om gangen. Hun har fortalt om sin første skoledag da hun var syv år gammel. Om vinteren måtte faren følge henne rett over åsen og til skolen på Katnosa. Noen steder var det bratt og ulent, men Adolf hadde med tau som han dro henne opp med.

”Jeg var bare 13 år da vi flyttet til Liggeren,” fortsetter Bjørg. ”Jeg hadde ungdomstiden min der på den avsides og veiløse plassen. Jeg var 24 år da vi flyttet tilbake til Blåsås. Far kjørte tømmer med hest for

Løvenskiold, og det hendte at han hadde to hester og ekstra kjørekar med seg. Han hadde drifter inne ved Helgeren, Myrtjernet, Gørjene og her ved Liggeren og Tømte.

Blåsås. Foto: Helge Haakenstad

Vi hadde fem–seks kuer, hester, griser, høner og kaniner, så det var nok å gjøre, og vi var sjølberget med både melk, smør og kjøtt. I tillegg til dette hadde vi servering for turfolk i helgene og overnatting for turister i påsken og i sommerferien. I slåttonna om sommeren var det viktig å høste så mye gras som mulig. Vi hadde slåmaskin som vi brukte der vi kom til på vollene, men det var mest ljaslått mellom steiner, skrenter og busker. Vi høstet også gras på starrmyrene og drev med lauving av trær.”

For meg er Liggeren en kjær og kjent plass i Marka. Det var bare fem–seks kilometer fra Nordbråten i Maridalen, der jeg vokste opp, og til Liggeren. Folket på Liggeren var våre naboer, og jeg har mang en gang gått forbi den gamle plassen på mine vandringer i Nordmarka. På skiturene var det godt å komme innom Liggeren og Tømte for å kjøpe seg litt drikke.

Ordet ”ligger” skal være et gammelt ord for slottsforvalter. Liggeren er en av de første kjente plassene i Nordmarka, og den gikk tidlig over fra seter til bebodd plass. Det gamle navnet på plassen er Haugseter under Haug gård i Vestre Aker. Det fortelles at Peder Larsen Liggeren var forpakter fra 1814 til 1861. Etter Peder overtok Gulbrand Olsen fra Grønstad på Jevnaker forpaktningen fram til 1905. Datteren til Gulbrand Olsen, den fagre Inga fra Liggeren, var tegneren Olaf Gulbrandssons første kone.

Liggeren. Tegning: Tom Stensaker, 1993

Etter Gulbrand Olsen kom slektningen Ludvik Johansen, og så overtok svigersønnen Johannes Hermansen og hans kone Ingeborg Ludviksdatter og drev stedet fram til 1940. På denne tiden var det et aktivt skimiljø på Liggeren, med blant annet Gunnar og Asbjørn Hermansen og brødrene Elgstøen og Slagteren. Etter familien Ruud kom Marius Jakobsen fra Lommedalen til Liggeren. Han og hans familie var der til 1961, da John Jensen fra Tømte tok over og forpaktet et par år. Så ble jordveien på Liggeren tilplantet, på forstmester Børresens initiativ, men dette viste seg å bli mindre vellykket. I dag er en stor del av jordveien ryddet for skog, slik at de gamle vollene igjen kommer fram. Kanskje om noen år vil det beite dyr på de bratte jordene?

”Thorbjørn var ikke så store karen, men han var sterk og rask og lett på foten, noe som kom godt med i tømmeraskogen,” forteller Kaare. ”Men en gang gikk det galt ... Det var snøvinteren 1951, da han drev alene inne ved Helgeren. Han var så uheldig å brette benet ... Det var trangt og ulent der inne, og han måtte håndsnu doningen ved lunna. Oppe på lunna var det et tak av snø, så han måtte ta stokker nederst i haugen og løfte dem inn på doningen. Men så datt det ned en stokk som han fikk over benet. Thorbjørn holdt hodet kaldt; han satte seg på bukken og kjørte hjem til Liggeren. Jeg husker vi måtte bære`n inn ... Hu Berthe tok så over hesten og kjørte`n Thorbjørn over Øyungen og ned til Nordbråten. Der ble det

Thorbjørn Ruud. Foto utlånt av Bjørg Tømte

ringt etter sykebil, og Thorbjørn ble kjørt til sykehuset, der benbruddet ble gipset. Han ble liggende der en stund for at bruddet skulle gro, og han øvde seg opp til å gå på gipsfoten. Da han ble sendt hjem igjen, gikk han på det vonde benet fra Skar til Liggeren ...

Thorbjørn og Berthe Ruud. Foto utlånt av Bjørg Tømte

Det gikk heldigvis bra; muskulaturen var i orden, og Thorbjørn ble etter hvert full arbeidskar igjen. Men da våren kom, måtte han få gjort seg ferdig med drifta.

Jeg og Georg på Tømte, som også hadde hest, var med han på fritida og fikk kjørt tømmeret fram til elva. Der stod Thorbjørn på gipsfoten sin og staket slipen ned hellinga til elva, slik at den skulle bli tatt med når fløyta gikk ... Han var en hardhaus ..., Thorbjørn."

Jeg ser ennå for meg Thorbjørn og Berthe. Jeg var bare syv år da de flyttet fra Liggeren, men de ble våre venner på en måte ...

Berthe var kraftig og sterk. På Liggeren arbeidet hun som en kar med både slått og husdyr, og hun bar mange tunge ryggsekker fra Skar og hjem igjen.

"Nei, hun var ikke mørkredd," sier Kaare. "Hun var tøff. Hun heiv den tunge sekken på ryggen og tok to 5-liters parafinkanner i hendene, og så ga hun seg i vei innover skogen ..."

Bjørg forteller at foreldrene av og til sendte henne til butikken på Rugda i Maridalen. Etter handleturen hos kjøpmann Johansen kunne sekken veie 15 kilo, og det var tungt å bære for ei ung jente. Det var langt å gå oppetter Øyungselva, men da hun kom til Øyungen, kunne hun ro båt over vannet og inn til Liggerskalven. Derfra var det kort, men bratt vei opp vollene.

Fra venstre: Bjørg, Thorbjørn, Berthe og Tove Ruud. Foto utlånt av Bjørg Tømte

Bjørg kommer med kaker og kaffe, og det blir en liten pause i vår samtale. Gjennom det store vinduet mot syd ser jeg lysets fargespill i høstens blader. Der ute sitter det også en trofast harehund og ser inn til oss ...

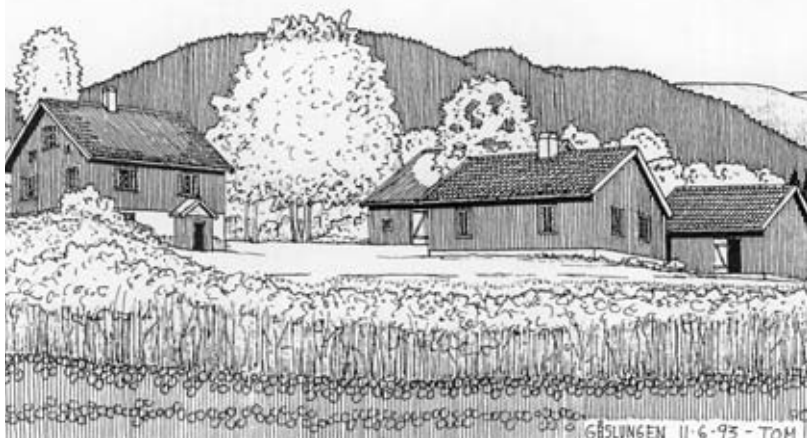
”Mens jeg bodde på Blåsås gikk jeg i 1.-5. klasse på Maridalen skole,” fortsetter Bjørg. ”Men da vi kom til Liggeren, gikk jeg 2-2 ½ år på Bjørnholt skole. Jeg hadde fast følge til skolen med Sverre, Kaares fetter

fra Tømte. Han var født i 1929, så han var bare et par år eldre enn meg. Vi måtte gå om Gåslungen og Rottungen, og det var lang vei, men heldigvis gikk vi på skole bare annenhver dag ... Jeg gikk i samme klasse som Kåre og Reidun Bonna, og jeg husker også Jorun Bonna og Bjørg Bjørnholt. Vi hadde lærer Noreng på Bjørnholt. Da vi flyttet tilbake til Blåsås etter tolv år på Liggeren, ble det ikke noe mer skolegang på meg. Jeg hadde nok av arbeid på Liggeren og Blåsås sammen med mor og far. Men fra 1953 til 1957 jobbet jeg på Tandberg Radio på Kjelsås. Vi giftet oss så i 1956, og i 1957 ble Tor Erik født. Datteren vår, Marianne, bor nå i Sveits. Vi er så heldige å ha fem barnebarn ...”

”Tove, søsteren min, ble født i stua på Liggeren,” forteller Bjørg. ”Det var i 1942, så det er 15 års forskjell på oss to. Vi prøvde å få tak i Margit på Tømte, men hun var i skogen. Det lyktes oss så å få tak i tante Maria på Gåslungen, hun var tanta til mor og gift med Edvard Gåslungen. Han kjørte tømmer for Løvenskiold, men en dag han var på vei hjem fra skogen, så døde han. Det var et av de første årene vi var på Liggeren. Tove døde i 1989, bare 57 år gammel.”

Jeg lar tankene gå tilbake i tiden igjen ..., og ser for meg Berthe og Bjørg på Nordbråten. Når de skulle til byen, hendte det at de tok en kaffekopp med mor på kjøkkenet. De hadde også byklærne sine på Nordbråten og

Gåslungen gård. Tegning: Tom Stensaker, 1993

skiftet til dette før de tok bussen til byen. På Nordbråten var det også før i tiden telefonsentral for den sydlige delen av Nordmarka, og det var mor som tok imot og satte over samtaler. Det var en stor sveivetelefon, og det hendte at mor måtte formidle samtaler fra folk innpå skogen. Det var ganske primitive forhold etter dagens målestokk, og mange ganger var kommunikasjonen dårlig. Det var strukket en grov ståltråd mellom trærne i skogen, og tråden hang i sneller, slik at det kunne falle trær på ledningen uten at den røk av.

Far og Thorbjørn var begge av det mer stillfarne slaget, og de ble gode venner ... Jeg ser for meg "wist"-kveldene hjemme i stua der Kaare, Thorbjørn, Josef og far deltok. De satset 50 kroner hver i potten, og pengene skulle brukes til en ferietur. Etter den tredje svartkoppen kviknet spillet til, piperøyken lå tykk i rommet og praten gikk livlig om harajakt og elgjakt.. Kaare og Josef var begge ihuga jegere ... I slekten til Thorbjørn var det handelsfolk, og en gang tok de båt langs kysten til Bergen og møtte da noen av hans folk.

En annen gang var de på fisketur til Sølenvika helt syd i Sølensjøen, der "Skog og Land" hadde feriested. Nå er det Fellesforbundet som har hytter der, og jeg har selv vært der mange ganger opp gjennom årene. Kaare forteller at de dro opp garn fulle av sik, og at de ikke fikk tid til stort

annet enn å sette og ta opp garn og rense fisk ... En dag fikk de en stor og stygg fisk på 12–14 kilo som de ikke visste hva var. De hadde aldri sett et slikt monster før, så han Josef løftet beistet opp over hodet sitt med begge hendene og kastet den med full kraft mot en stor stein ... Det var en lake; det finnes en del av den i Sølensjøen. I Sverige er den en ettertraktet fisk ... Da de skulle hjem igjen måtte de gå to turer med fiskebør over åsen og ned til Galtensjøen. Der skysses Jo Eggen dem over ...

”Jeg er født på Turter i Maridalen,” forteller Kaare. ”Det var far og Ole, bror til far, som fikk forpaktningsskontrakt på gården. Far begynte som snekker i kommunen, og Ole tok over og drev gården. Det var to leiligheter på Turter, og vi hadde den ene. Jeg var bare seks år da far døde i 1927. Han fikk hjernehinnebetennelse, og det var lite de kunne gjøre med den sykdommen den gangen. Han lå bevisstløs i mange dager før han døde. Han ble bare 36 år gammel. Far var sterk og en dyktig skiløper. Han gikk mange 50-kilometere i Holmenkollen, og en gang fikk han 12. plass.

Vi var fire stykker i barneflokk: Einar var eldst, så kom søster Ingeleiv, meg selv og til sist bror Olav. Nå er det bare meg som lever. Mor bodde på Turter med oss barna til det ble bestemt at Turter gård skulle rives. Da flyttet vi til Haugermosen, eller Måsan, litt lenger mot syd i dalen.”

Dette var på 1960-tallet da rivningsspøkelset lå over flere gårder og plasser i Maridalen. Da Turter ble fraflyttet, ble vinduene på hovedbygningen spikret igjen med lemmer for å hindre hærverk. I Maridalsboka står det skrevet: ”Det var et uerstattelig tap at hovedbygningen på Turter, kanskje den vakreste og mest stilrene i hele Maridalen, ble revet i 1971. Stabburet og drengestua forsvant også. En helt unødvendig rivning som viser det meningsløse i den daværende kommunale raseringsplan. Turter er blitt den eneste av de opprinnelige gårdene i Maridalen hvor selve hovedbølet er borte.”

Kaare forteller at fordi faren hans døde så tidlig, så kom besteforeldrene, Adolf og Ingeborg Jensen på Sandungskalven og onklene hans, til å bety mye for han i oppveksten. ”Jeg reiste ofte til Sandungskalven og besøkte besteforeldrene mine og Helge og Gunvor. Jeg var med bestefar i skogen, og det var på Kalven at jeg lærte skogsarbeid og jakt ... Jaktlærdommen som jeg den gang fikk av bestefar og onklene mine, har jeg tatt med meg videre i livet. Jeg har hatt jaktkort hos Løvenskiold-Vækerø i 60 år, og er

nå den eldste harajegeren der. Jeg jakter hare og rådyr i Kamphaugdistriktet, mellom Møllerstua og Gåslungen.”

Med ett brytes stillheten av harehunden som bjeffer utenfor stuevinduet. Den ser oss og vil ha litt selskap. Jeg har møtt Kaare flere ganger når han kommer syklende langs Nordmarksveien med harehunden sin i bånd. Jeg vet at han i alle år har vært en ivrig harajeger. Jeg er selv en ivrig fisker, men har aldri gitt meg over til jaktens utfordringer. To av de ting jeg har lært i årenes løp er at harajakt nesten er som vitenskap, og at du aldri skal spøke med en harajeger eller elgjeger ... Jakt er for alvorlig til det ... En jeger må, slik som vitenskapsmannen, ha gode hjelpemidler, gode kunnskaper og god tålmodighet ... først da blir det resultater ...

”Hva slags hund har du, da?” spør jeg. ”Jeg har nå en svart-dunker, det er en gammel og god norsk rase”, forteller Kaare. ”Før hadde jeg en finsk-støver, men for sju år siden druknet den i Myrtjernet. Det var blitt tynn nattis på vannet, men lengst i nord er det nesten bestandig åpent vann og råker på grunn av strømmen der. Haren hadde krysset over på den tynne isen, og hunden min fulgte etter. Men den gikk gjennom isen, og det var umulig for meg å redde den ... så den druknet ... Det var Arne Baklien som dro’n opp igjen ... Jeg driver på og jakter ennå; det har gått i blodet, vet du. Jeg var ute her forrige da’n, men det er lite hara nå og lite los å få ... Det er ikke godt å si hva det kommer av; vi har ikke funnet noen hara som er død av pest ... Jeg jakter ofte sammen med flere nå; sønnen min, Tor Erik, og Flugsrud er med av og til ...”

Hunden står ute og søyker fortsatt; så med ett roper Bjørg: ”Se, det er et rådyr der ute!” ”Hent børsa ...” sier jeg. ”Men Kaare går bare bort til vinduet, og der ser han bakparten på et rådyr som forsvinner inn i skogen ...”

”Da jeg var på Sandungskalven, fiska vi mye sik og røye,” fortsetter Kaare ”Bestefar tok mye sik i gangstiden fra oktober og fram til jul. Vi hadde fiskerett og kunne fiske med garn. Garna ble satt om ettermiddagen og tatt opp igjen i grålysningen dagen etter. Vi fikk ofte store fangster, og bestefar saltet ned siken i en stor trebutt og sa at det skulle bli raksik, men ofte ble det vel heller speka-sik. Det var bestemor, Ingeborg, som hadde arbeidet med å gre garna, og det krevde både tålmodighet og ferdigheter. Den gamle sik-buten til Adolf Kalven har vi satt her i haven; vi har fylt den med jord og plantet blomster i den ...

Den gamle sik-butt. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Når isen så vidt hadde krava seg, dro vi ut på røyevarpene og fiska med veamark. Jeg fiska mest røye i selve Kalvesmalet; der var det grunt ... bare 1,5 meter, og vi kunne se røya på bunnen. Når isen var blitt sikker, lå vi langflate med stikka og prøvde å lure røya som sirklet rundt der nede. Det kunne være kaldt, men det var moro ... Gangsrøya var en fin fisk, den var rød under buken og hadde hvite flekker ytterst på finnene. Vi fiska også ute ved Bentetangen og Sandvikstangen og ved osset borte ved Katnoselva. Ved elveoset fiska vi både sik og røye; røya fulgte etter siken for å spise rogn.

Vi var 15 fettere fra Marka som fikk leie gamlestua på Sandungskalven i mange år. Det var godt å komme tilbake dit. Jeg har mange fine minner fra Kalven; mor var jo også født der ... De siste årene leide Kjell Jensen gamlestua, for han arbeidet i skogen hos Løvenskiold.

De seinere årene har jeg fisket en del sammen med Kåre Svendsen. Vi har en båt inne ved Liggeren og kan fiske med garn i Øyungen. Øyungen er et godt fiskevann, og du kan få fin ørret der. Før i tiden var røyevarpet syd for Storøya en populær fiskeplass om høsten, men de sier at varpet der er ødelagt nå ... det er blitt for mye søppel, glass og bokser på bunnen. Jeg husker godt at Kåre og jeg en gang fikk en storing i garnet

ved torvene nord i Øyungen. Da Kåre dro garnet om morgenen, fikk vi se et flak av en ørret som lå i ei lomme i garnet. Ruggen lå på ryggen og gapte, og jeg ropte til Kåre at han skulle sette finger'n i hue på'n og dra'n opp..., men det lyktes ikke; ørreten seila ut igjen, og borte var'n ... Det er en åtte-ti år siden nå, men jeg ser ennå ruggen for meg der den ligger i garnmaskene ...”

Tankene mine går tilbake i tiden, til årene 1952–1959, da jeg var elev ved Maridalen skole. Jeg ser ennå tydelig for meg Anna Tømte som den gang var vaktmester på skolen. Hun var alltid der og var et pliktoppfyllende og godt menneske ... Hun måtte tidlig opp om morgenen for å fyre opp i svartovnene på skolen, for det måtte være 18–20 grader når ungene kom ... Hun måtte hente skolematen på bussen ved Vellet. Det var en stor eske med brødskiver, og hun måtte frakte maten opp til skolen på sparkstøtting om vinteren og på sykkel om sommeren.

Melka vi fikk på tykke glassflasker, ble fraktet til skolen med bil. Selv om det var trange tider og landet skulle bygges opp igjen etter krigen, så hadde kommunen råd til å gi oss skolemat: brødskiver med brun- og gullost, gulrøtter og melk ... Anna Tømte ordnet til maten på et bord i den kalde gangen. Av og til var det issvuller på gulvet, så vi sklei innover på støvlene våre mens vi forsynte oss ...

”Mor ble vaktmester allerede mens vi bodde på Turter,” forteller Kaare. ”Hun hadde arbeidet sitt på skolen i hele 37–38 år. Det hendte at vi gutta hjalp til med å hente maten, hogge og kløyve ved og fyre opp på skolen. Jeg har mang en gang vært på skolen klokken fem om morgenen for å ordne opp. I helgene måtte vi vaske på skolen, og både Ingeleiv, Einar og jeg hjalp til. Vi måtte varme vann i en stor bryggerpanne i kjelleren på skolen. Det hendte at vannet frøs, og da måtte vi bære vann fra bekken. I sommerferien måtte hele skolen vaskes ned, og da var også Bjørg ofte med. Hun har også arbeidet på Maridalen skole i hele 17 år.

Mor var et arbeidsjern og hadde en jernhelse. Hun var aldri sykmeldt og stod på til hun var 73 år gammel, selv om hun kunne ha gått av ved 70 år. Mor ble 85 år gammel; hun døde i 1983. Jeg husker at rektor Ingvald Hindbjørgmo holdt tale i begravelsen hennes og var takknemlig for hennes store innsats.”

I unge år arbeidet Kaare i skogen, og skogsarbeid og trening førte til at han ble en meget god skiløper.

”Jeg arbeidet i skogen fra jeg var 15 til jeg var 29 år, først hos Løvenskiold-Vækerø og senere hos Oslo skogvesen,” forteller Kaare videre. ”Jeg drev i skogen og fløy på ski. Det var bare skogsfolk som var 50-kilometerløpere på den tiden.

Den første tiden i skogen brukte jeg en Jo-Bu-sag som veide 15 kilo. Det hendte det var mye snø om vinteren; i Øyungslia måtte vi en gang måke oss ned 1,5 meter ved trerota, og der stod vi og felte i eksos og motordur ... Under krigen arbeidet jeg i Oslo skogvesen, og da drev vi med tvangshogst av ved. Mange i kommunen ble tvangsutskrevet, og de fikk valget mellom vedhogst og tyskerarbeid i Nord-Norge. Jeg ledet arbeidslag på 12–15 mann, og måtte gå opp hoggeronene, måle og telle opp antall vedreis og file sager mv. Bror Olaf og Anton og Ivar Sanderberget og Sigurd Lindstad var med. Det var oppsitterne i Marka som kjørte veden fram til vei. Der ble den hentet av vanlige lastebiler med høye staker og kjørt til byen. Youngstorget var for eksempel helt fullt av ved. Olaf var mye på Fredrikstad, og der var det en sagtomt ved elva som vi brukte til lagerplass. Vi drev vedhogst mange steder, for eksempel i Lommedalen mot Mattisplassen, i liene mellom Bjørnholt og Fyllingen og i Halanger-skogen nærmere Drøbak. Der hadde Jern og Metall et ferie hjem.

Jeg var 29 år da jeg fikk jobb som vikar i brannvesenet, og i 1951 ble jeg fast ansatt. Jeg var lenge på hovedbrannstasjonen i sentrum, men da jeg gikk av, var jeg knyttet til Grefsen brannstasjon. Jeg var i alt 33 år i brannvesenet og var underbrannmester da jeg gikk av. Olaf, bror min, arbeidet også i brannvesenet; han ble brannmester.

I unge år gikk jeg på Jern og Metall yrkesskolen, men rett før krigen var det vanskelige forhold og ikke noe arbeid å få. Det var derfor jeg begynte i skogen.”

Jeg vet at Kaare var en meget god skiløper i unge år. Vi går bort til skapet i stua der det står pokaler på rekke og rad, og på veggen over henger det mange diplomer.

”I 1949 fikk jeg 11. plass på 5-mila i Holmenkollen. Da sa jeg til meg selv ... nå har jeg slått far min ..., han hadde en 12. plass i Kollen,” forteller Kaare. ”I 1949 ble jeg også nr. 2 på 5-mila under NM på Hamar; det er jeg stolt av. Det var Magnar Estenstad som ble nr. 1. Jeg har i alt sju premier fra Holmenkollen. I 1947 ble jeg nr. 16 på 5-mila, i 1948 ble jeg nr. 19 på samme distanse og i 1949 ble jeg nr. 22 på 17-kilometeren. Jeg var på landslaget i tre-fire år, og jeg ble også tatt ut til å være med i VM på ski i Romford i Amerika. Men den gang trenea jeg for hardt, slik at formen falt sammen, og det ble ikke noen tur på meg ...

Jeg var med i klubben Skeid under krigen. De bygde badstue på Tømte og arrangerte mange jøssingrenn der i løpet av krigsårene. Nazistene hadde sine egne skirenn, men fra 1942 greide noen ildsjeler å arrangere i alt ti slike jøssingrenn i Marka.

Etter rennet i 1943 innkalte statspolitiet flere løpere til avhør for å avdekke om dette var organiserte konkurranser ledet av avsatte idrettsledere, men gutta greide å prate seg vekk fra denne anklagen ... I disse rennene hadde vi ikke nummer på brystet; vi skreik bare navnet vårt når vi passerte mål. Da kunne vi raskt blande oss med publikum og forsvinne i mengden. Vi måtte være på vakt, for flere ganger gikk det rykter om politirassia, men jeg selv opplevde ikke noe slikt ...

Skiløpere fra Marka, som Gunnar og Asbjørn Hermansen fra Liggeren, Georg Tømte og Leif Slagtern, var med på disse jøssingrennene de fire siste krigsårene. Det var Ivar Brustad og Alf Hattestad fra BUL og Ragnar

Hallen fra Nydalen som var primus motor for disse rennene. Rennene ble flyttet rundt i Marka, og det ble arrangert renn både ved Tømte, Sinober, Kamphaug og Hakloa.

I slutten av januar 1944 skulle NM på ski arrangeres ved Tømte, men det gikk rykter om nazirassia, så rennet ble i hui og hast flyttet til Vest-Hakloa. Norgesmester ble Georg Tømte, foran Gunnar Hermansen og Gunnar Hansveen. Georg ble også norgesmester i stafett i 1948.

Det var bare noen måneder i alder mellom Georg og meg, og Harald Mortmann var også på samme alder som meg. Han ble nr. 16 den gangen jeg ble nr. 2 i Kollen.

Jeg opplevde mye i min skiløpertid og kan ennå huske løpere som Ivar Odd Formo, Harald Mortmann, Martin Stokken, Ottar Gjermundshaug, Magnar Estenstad, Gunnar og Asbjørn Hermansen, Leif Slagtern og gamlekara Eldar Hagen og Lars Bergendal.”

Trygve Christensen forteller også om jøssingrennene i bøkene sine: ”De to første rennen i 1942, fra Kamphaug og Sørskogen, ble begge vunnet av Leif Slagtern. Bak seg på resultatlistene hadde han sterke skinavn som Gunnar Hermansen og Thorleif Vangen ...

I 1943 holdt jøssingene sitt mesterskap samme dag som nazistenes mesterskap ble arrangert... Georg Tømte – fra nordmarksplassen Tømte – vant dette første jøssingmesterskapet ...

Asbjørn Hermansen vant i 1944 – det frie norske mesterskap i langrenn. For dette mottok han på vårparten samme år ... en seierspokal ..., tidelt den beste løperen i de illegale skirennene i Norge.

Det siste illegale ski-NM, 25. februar 1945, over 17 km, hadde start og mål på Tømte. Georg Tømte vant for tredje året på rad, på hjemmebane foran Leif Slagtern ... I alt deltok 110 løpere, og ved innkomsten var det over tusen tilskuere.”

Kaare har fortalt om sin skiløpertid med liv og lyst; ennå husker han knivingen i løypa som om det var i går. Men årene har gått, og nå er livet på hell ...

”Hva holder du på med nå om dagen, da ...” spør jeg. ”Er du borte på

Kaare Tømte. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Stubben og møter kara ...?” Pensjonistene i dalen har i flere år hatt et samlingssted på toppen mellom Kapellet og Nes gård. Der mater de fuglene, snakker om siste nytt i Maridalen, forteller historier og juger litt og av og til løser de nok verdensproblemer ... Da jeg sluttet i Friluftsetaten, var det noen som sa ... ”Du havner nok på Stubben, du også!”

”Vi er på eldresenteret på skolen en dag i uka,” forteller Kaare.

”Der trimmer vi, spiller bingo, får smørbrød og vafler, og av og til er det underholdning ... nå sist var hu GP-Sara der og fortalte vitser på kanten ... Vi er en 30–32 stykker som møter opp der, og det er et fint tilbud til oss eldre. Jeg er nest eldst der nå; det er bare Fjellanger som er eldre ...

Jeg jakter også fortsatt, det skal mye til før en harajeger gir seg ... Jeg har godt syn og husker også bra, og jeg kjører bil ... Sykkelen min med Springer-band står alltid klar, slik at jeg kan dra innover Nordmarksveien når jaktiveren tar meg og skogen lokker ... Vi har også hytte i Valdres som vi drar til av og til ... Det verste som har hendt meg, er brannen her i Turtermarka ...”

I tankene mine går jeg tilbake i tiden ..., Kaare og Bjørg vokste opp i Marka; det var der de kanskje hadde sine beste år, det var der de traff

hverandre ... Det var ikke så lang vei mellom Liggeren og Tømte, og folket på den tiden hjalp hverandre så godt de kunne ...

Kanskje møttes de av og til under ei kjærlighetsgran, slik som fagre Valborg fra Bonna og oslogutten Hermann Smith Johannsen ... Den kjærlighetsgrana har stått i mange år rett ved veien mellom Kikut og Fyllingen, men i 2007 blåste den ned i kraftig vind. Snart vil alle spor etter denne grana være borte ... Jeg lar spørsmålet mitt ligge; det kan være det samme ... Det ble ikke noe par av Valborg og Hermann, men Kaare og Bjørg har nå levd et helt liv sammen ...

Det er nordmarkshistorie Kaare og Bjørg har fortalt meg. Da jeg forlater Glitrehaug, ser jeg at tåkesløret har lettet fra dalen. Solens stråler leker i det høstgule løvet, og bak meg hører jeg suset fra storskogen oppetter Turterlia ... Så kaster jeg et siste blick på de imponerende vedstablene ved veien før jeg setter kursen sydover dalen ...

GUNNAR PÅ TREHØRNINGEN

Foto: Helge Haakenstad, 2008

Trehørningen gård ligger åpent og fritt til, nordøst i Nordmarka, mellom vannene Langvann og Trehørningen. Gården ligger i Oslo kommune og tilhører Løvenskiold-Vækerø, og i dag er det Aase Marie og Gunnar Løkken som bor der. Gunnar har vært ansatt som skogsarbeider hos Løvenskiold-Vækerø

siden 1978, og de flyttet inn på Trehørningen på nyåret i 1987.

Det går både vei og merkede løyper og stier forbi Trehørningen, og det er mange som i årenes løp har passert plassen på sin tur fra Hakadal til byen. Før i tiden hendte det at vi stakk innom Trehørningen, for der var det servering, men slik er det ikke lenger. I dag ligger de rødmalte husene der i stillhet og fred og er omkranset av enger, skog og vann på alle kanter. Jeg har selv passert gården mange ganger på min ferd fra Elnes til Maridalen. Det går en fin sti over åsen nord for Trehørningen, mellom Øvre og Nedre Øyvann, og denne stien var nok også den gamle veien mellom Bråtan og Bakken og Trehørningen. Stien passerer også tuftene etter den gamle plassen Elvika.

Trehørningen nevnes første gang i 1664 da plassen ble solgt av "kronen". Gården kom under Hakadal Verk i 1715 og i stattholder Herman Wedel Jarlsbergs eie i 1839. Plassen sognet naturlig til Hakadal og ble da også før i tiden regnet som plass under gården Døli i Hakadal. Andreas Larsen Trehjørningen som kom fra husmannsplassen Berger i Hakadal, var bruker på Trehørningen fram til sin død i 1910. Han var først gift med Klara Sørine som var datter av Andreas og Petronelle Trehjørningen. Senere giftet han seg med Hilda fra Blikrudhagen i Hakadal. Ny forpakter ble Ole Karlsen fra Magobråten. Han tok navnet Ole Trehørningen; mange kalte han "sjefen", og han drev plassen fra 1913 til 1951. Etter Ole ble gården drevet av sønnen Gunnar (1952–53) og eldstesønnen Ivar (1954–74) som var gift med Helga f. Waal. Etter dem overtok Terje Volla fra Oslo.

Trehørningen. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Ådne Løkken og Kjell Jensen. Foto: Helge Haakenstad, 2008

En dag sist i september, med høstfarger og stille, overskyet vær, sitter jeg ved kjøkkenbordet på Trehørningen sammen med markafolkene Gunnar og Aase Marie Løkken, Gunnars bror Ådne Løkken og Kjell Jensen som har kjørt tømmer for Løvenskiold-Vækerø i mange år. Gunnar sitter der brunbarket og hvithåret og ser ennå ung ut, selv om han nå er 69 år. ”Husker du tiden på Kikut, før i tiden?” sier han til meg og smiler. Jeg nikker bekreftende og ser for meg de av Løkkenfolket som jeg ble kjent med på 50–60-tallet. Gunnars kusine, Aud, ble gift med min fetter, Kåre Bonna på Kikut, på den tiden.

”Min far, Hans Løkken, kom fra Odalen til Øst-Hakloa etter krigen og drev denne avsides plassen fram til 1948,” forteller Gunnar. ”Den gang var det verken vei eller strøm til denne plassen. Far og broren, Julius (1905–74), arbeidet i skogen for Løvenskiold. Julius og hans kone, Anne f. Ødegård fra Knapper, tok over Øst-Hakloa i 1948 og drev plassen fram til 1963. De bodde også en tid på Vest-Hakloa. De fikk åtte barn: Kristoffer, Aud, Jenny, Anne Marie, Hans, Ola, Jan Arne og Ellen.

I 1948 flyttet far og mor fra Øst-Hakloa til Kamphaug; da var jeg ni år gammel. Far var den siste forpakteren på Kamphaug, og vi drev plassen fram til 1963. I 1967 flyttet far og mor tilbake til Odalen, men etter Kamphaug bodde de en tid både på Blåsås og på Gjelleråsen. Jeg er født i 1939 og hadde mine ungdomsår på Kamphaug. Jeg flyttet derfra da jeg ble utkalt til militærtjeneste i 1959/60. Etter dette gikk jeg i lære som dreier og verktøymaker og fikk så jobb i bedriften Thorlag, som klubbkamera-tene i Nydalen, Kåre Thoresen og Harry Lagert, hadde bygd opp. Der arbeidet jeg i 22 år, og vi var bosatt blant annet i Bergensveien på Grorud og i Fjellstuveien på Stovner.

Far, Hans Arvid Løkken (1910–90), var fra Østmoløkken i Garvik i Odalen. Mor, Aasta Mathilde f. Vestli (1914–89) var fra Austvatn. Mine besteforeldre, Anne og Hans Karelius Østmoløkken fikk i alt åtte barn: Karoline f. 1901, Marie f. 1903, Julius f. 1905, Olga f. 1907, Hans Arvid f. 1910, Sigurd f. 1914, Astrid f. 1918 og Snefrid f. 1923.

Mor og far fikk også åtte barn: Hugo f. 1931 og gift med Turid Bakke fra Maridalen, Ådne f. 1933 og gift med Reidun Herudsløkken fra Korsvoll, Marit f. 1935, Bjørn f. 1937 og gift med Liv Jensen fra Fyllingen, Gunnar f. 1939, Ragnhild f. 1941, Hans Arvid f. 1945 og Liv Marie f. 1947.”

Øst-Hakloa. Foto: Helge Haakenstad

”Hvordan var livet på Kamphaug de årene du vokste opp der?” spør jeg. ”Mor var et arbeidsjern av det sjeldne slaget; hun hadde nok å gjøre med gårds- og husarbeid og ungestell”, forteller Gunnar videre. ”Far hadde to hester som han brukte til tømmerkjøring i Løvenskioldskogen, og det hendte at vi også leide hester av Ivar Bakke. I tillegg hadde vi fire–fem kuer og griser. Far drev også med elvearbeid som vedlikehold av skåvegger og dammer, og han deltok også hver vår i fløyta gjennom Nordmarka. Han arbeidet mye sammen med Alfred Baklien fra Bjørnholt, og far kunne også bruke dynamitt og sprengte stein i elver og driftsveier i skogen. Far var også en flink jeger; han drev elgjakt og trente også opp harabikkjer. Det ga resultater, for et år skaut han 14 haraer i kamphaugliene.

Den tiden arbeidet de ofte flere sammen, og far holdt en gang på i Skarselva sammen med Tor Halvorsen, bror til Petra Skjærsgjødammen. De bora og skaut, men en dag far begynte å bore i et hull, så han med ett en ladning med perle som hang på boret ... den hadde ikke gått av, så det var nære på ... Han Tor tok livet av seg en dag; han la seg på en dynamittladning nede ved Hammeren og skaut seg i filler ...”

Jeg husker selv godt den tragiske saken. Tor bodde sammen med Ragnvald Sørli på to rom i den nordre delen av den nye skogfullmektigboligen på Nordbråten. Han var en urolig sjel og dro ofte til byen for å styrke seg opp, og ofte dro han vel også til Skjærsgjødammen for å treffe Petra. En dag måtte han flytte fra Nordbråten, og livet ble nok etter hvert så vanskelig at han valgte å gjøre slutt på det hele ...

Aase Marie skjenker i kaffe til oss og kommer med nystekt kringle. Mens den gode duften av nybakst sprer seg på kjøkkenet, forteller Gunnar videre: ”Jeg begynte å hogge silkekubb da jeg var 12–13 år gammel. Det var kubb som var barka i sevjetida, og den var glatt og ofte vanskelig å bære. Odølinger og romedøler, som Klaus og Ragnar Ellingsrud, var flinke arbeidsfolk med øks og bogasag. Vi måtte hogge 200–300 kubb om dagen for at det skulle bære seg. Det var vanlig å hogge 25 reis om dagen, men noen var oppe i hele 40 reis med ved eller kubb. Når vi la reis i motbakke, hadde vi det knepet å legge litt måsa mellom stokkene slik at de ikke skulle gli ...

Jeg gikk på skolen annenhver dag så jeg var ofte med i skogen. Det var skole på Bjørnholt og ved Hakloa; vi var ti–tolv elever på skolen, og vi hadde Alf Holter som lærer.

Aase Marie og Gunnar Løkken. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Jeg husker vi en gang måka snø av lunner ved Smalvann, mellom Øst-Hakloa og Måsjøen. Det var hardt å arbeide i skogen, og det kunne også være farlig ... En gang far satte øksa i en stokk og skulle løfte den opp på aksla, så glapp taket og han fikk flatsida av øksa i hodet. Hugo hogg seg også en gang i beinet. Kjell og Hans Indgjerd fra Odalen hogg en tid for far og Julius inne ved Øst-Hakloa. Far og Julius var deres onkler. Kjell slo armen om kubben og barka den stående, men så en dag var han uheldig og hogg av seg en finger. Torbjørn Ruud på Liggeren var også uheldig en gang; lunna rasa og han ble liggende fastklemt i flere timer. Far hadde mye ryggvondt og måtte legge seg ned på litt av og til, men han ødela seg ikke i tømmerskogen.”

Gunnar ser på Kjell Jensen på den andre siden av bordet; en skogskar som vokste opp på Sandungskalven sammen med broren Egil, og er sønn av Helge og Gunvor Jensen som drev Kalven fra 1945 til 1976 ... ”Jeg er født i 1941 og har arbeidet i skogen for Løvenskiold i 51 år. Jeg holdt på til jeg var 67 år og var sykmeldt bare fem dager ... det gjelder å stå på og ikke gi opp ...” sier Kjell med ro og sindighet. ”Jeg begynte som hogger i 1956 og ble fast ansatt da jeg var 16 år gammel. Jeg hogg tømmer i ti år før jeg begynte å kjøre skogsmaskin. De første årene hogg jeg sammen med onkel Olaf i liene ved Kalven, og det var far som lunnet og kjørte fram tømmeret med hest. Han hadde egne hester, men av og til leide han ekstrahest hos Velund, eller Bakke på Skjerven. Jeg minnes mange ganger denne tiden og savner hvilestundene med far ved bålet ute i skogen. Jeg kjenner ennå lukten av hest, bålrøyk, svette og stekt fleisk ... Jeg hogg også noe med Egil, men så døde han jo så brått ...

Jeg anskaffet meg så skogsmaskin og begynte å vinsje fram og kjøre tømmer. Den første stammelunneren fikk jeg i 1967, og jeg har hatt fire slike maskiner opp gjennom årene. Jeg har kjørt både Ford County og Garret, men ble så værende med John Deer-maskiner. Etter hvert anskaffet jeg meg også lassbærmaskin. Jeg har dratt nok vaier opp gjennom årene, og det har vært mye kald skruing i snøhaugen ... ja, du kunne skrive mye om de vanskelighetene og utfordringene jeg har hatt i skogen ...

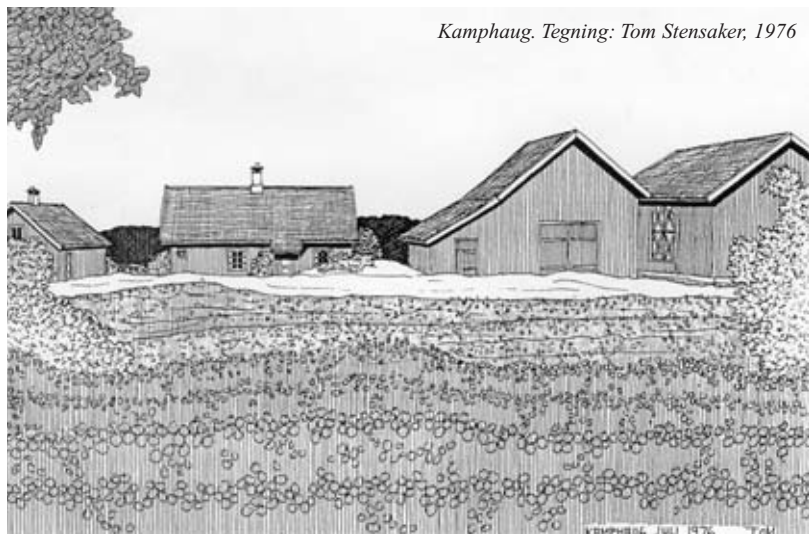
Jeg minnes en vinter her oppe i Kalveberget; jeg måtte kjøre tømmeret ned en lang og bratt bakke. Det var på vårvinteren, og det rant vann og ble is i sporene. Når det la seg et lag med nysnø over isen, så kunne jeg ikke se hvor det var glattis. Det gikk hardt ut over mauertuene den gangen, vi spadde ut tuene og strødde det i veien ... Ble det for ille, var det å sette på

kjettinger. Jeg kjørte mest tømmer i Hakadal distrikt, ved Sandungen, Hakloa og Gjerdingen, og jeg hadde Arne Fossneset som fullmektig. I dag er det nesten ikke folk igjen hos Løvenskiold-Vækerø, og de leier inn de skogsmaskinene de trenger. Nå går det to hogstmaskiner i sluttavvirkning og en hogstmaskin i tynningsdrift.”

”Jeg var også med i skogen en del, men så begynte jeg på Spikerverket i 1951. Da var jeg 18 år gammel,” forteller Ådne, ”men så fikk jeg hjerte-trøbbel og ble syk. I dag har jeg alltid med meg trekkspillet mitt i bilen; det er trivelig å spille ved arrangementer og i festlige lag. Besteforeldrene til kona mi, Reidun, bodde i sin tid på Bergerud i Maridalen, og hennes bestefar jobbet på saga på Skjerven. Slekten hennes bodde også en tid på Strandholt ved Maridalsvannet, før vi bygde hus på Korsvoll.”

Ådne Løkken var alltid med oss under den årlige kulturminnevandringen langs Skjærsjøelva. Han skapte stemning med sitt spill både under selve vandringen og ved festlighetene ved Peisestua etterpå. Nå er disse vandringene på gamle tomter bare en saga blott ...

Aase Marie forteller at hun kommer fra Sandaker og at hun er lærer av fag. Hun har arbeidet ett år i Mo i Rana, to år på Østensjø skole, hun har vært hjemme med barn i 13 år, hun har arbeidet seks år på Stovner skole

og i 1988 fikk hun jobb på Hagen skole i Hakadal, der Halvor Gundersen var rektor. Halvor og Gunnar var begge junior-norgesmestre i 1959; Halvor i orientering og Gunnar på 10 km langrenn. I tillegg til dette har Aase Marie vært ansatt på arkivet hos Statskraft (NVE) i fem år. Det første året kjørte hun den lange veien fram og tilbake til Majorstua.

Jeg penser samtalen inn på Kamphaug igjen, denne gamle nordmarksplassen som lå åpent og fritt i lia øst for Skjær sjøen. Våningshuset og drengestua brant dessverre ned i 1989, og etterpå ble de andre husene revet. I dag gror innmarka igjen på Kamphaug, men fortsatt blomstrer syrinen ved granittmurene, og hver vår sprer heggen sin fine duft fra skogen omkring. Slike forsommerdager er det fint å besøke det gamle stedet, skue utover Skjær sjøen og oppleve engenes blomsterprakt. Jeg husker selv godt Kamphaug; mange ganger, både vinter og sommer, har jeg kommet over åsen fra Fagervann og ned liene på vestsiden. Det var godt å se røyken stige opp fra pipa og lyset som skinte i vinduene ... Det er sørgelig at stedet brant ned; det er så mye historie knyttet til Kamphaug ...

Kamphaug, eller Abbedskog som eiendommen het, var kirkegods i middelalderen og hørte først under klosteret på Hovedøya. I middelalderen eide Mariakirken skogen helt fra Maridalsvannet og inn til Sandungen i Nordmarka. Det var kong Magnus Eriksson som ga kirken ”Margrettardals almenning”. De tidligste sikre opplysninger om Kamphaug er fra 1670, og fra 1723 var stedet husmannsplass med en hest, fire kuer og åtte geiter ... Den gamle Nordmarksveien, Bygata, gikk forbi Kamphaug, og ennå kan vi følge denne gamle ferdselsåren over åsen og nordover til Bjørnholt. Noen hundre meter nedenfor Skjær sjødammen finner vi grunnmurene etter Kamphaug sag, en av de eldste oppgangssagene fra denne delen av landet. Murene ble funnet i 1995, kulturminnet ble ryddet og gjort tilgjengelig for folk og er i dag en del av Friluftsetatens kulturminneste langs Skjær sjøelva.

I 1872 overtok Ingvald Ingvaldsen fra Sandungskalven driften på Kamphaug. Han ble kalt Vesle-Ingvald og ble en av Nordmarkas store bjørnejegere. Det fortelles at han felte i alt syv bjørner. Egil Collett Aabel forteller at han var stutt, brei og sterk som en tømmerbutt, men utrolig lett og rask på foten. En gang børsa hans klikket for han under jakten, greide han å lade om mens han løp ved siden av bjørnen og fikk skutt den ...

Ingvald var far til Nils Kamphaug som var en god skiløper og dessuten

skogvokter i Nordmarka. Han var bestefar til Bjarne Iversen som vant gull i Garmisch i 1935. De siste som fikk leie Kamphaug, var Norsk Trekkhundklubb.

”Da jeg var ung, var det forstmester Erik Børresen som var sjefen i skogen, og det var en avstand mellom sjefene og vanlige arbeidsfolk. Vi hadde respekt for sjefer og øvrighet,” forteller Gunnar videre, ”men assistentene kalte vi på skøy kvartbas eller møkkabas ... Halvor Møllerstua lurte vi en gang vi hogg reisved oppe i lia her; det endte med at han gikk gråtende hjem igjen ... Det hendte jeg var med han Halvor og satte garn i Skjærstjøen; det var før restriksjonene kom, og jeg husker vi ofte fikk bra med fisk ...

Det ble en lettelse for oss den dagen Ole Svendsen kom med den første motorsaga som Børresen hadde kjøpt inn. Den første saga var en svær rammesag som var tung å håndtere og vanskelig å starte, men omkring 1957/58 kom Jo-Bu Junior-saga. Jeg husker jeg var med far i Øyungslia; vi hogg barka tømmer som ble kjørt ut på isen for å fløytes når våren kom. Et år hadde far 3000 reis med kubb i Øyungslia, bortover mot Styggedalen og Hølbekkvika. Noen ganger arbeidet vi sammen med Einar Tømte, bror til Kåre Tømte; han var en jevn og forsiktig kar som stod opp om morra'n ... og når han tok i, så blåste han ut lufta så det peip i'n ...

Kristian Hoel var fløtningssjef på den tiden, og han var en lugn luring ... Far hadde forresten mye kontakt med Hoel; de jakta sammen mange ganger. Men både Børresen og Hoel var av den gamle sjefstypen; det hendte Børresen kom med finhanser og hatt i skogen, og en gang Hoel kom til oss på Sagåsen, så sa vi på moro ... 'Er det turister også ute og går ...?' Men da svarte Hoel bryskt: 'Kall meg ikke turist, du ...'”

Jeg har selv mange gode minner om Kristian Hoel; han var min onkel, gift med Hilda Haakenstad, søster til far ... De bodde i det store huset ved Oset ved sydenden av Maridalsvannet, som Oslo Vann- og avløpsetat nå disponerer. Jeg var der mange ganger som barn og la merke til hvor fint de hadde det. Jeg ser for meg det store skrivebordet hans med den imponerende sveive-regnemaskinen som han brukte når han skrev ut timelistene til de ansatte. På slutten av dagen kom han inn i sine pene arbeidsklær og la fra seg sin hatt før han snakket til meg. Jeg husker den lange tretrappen ned til den store eplehagen, jeg husker Brekkesaga som hvinte og duret og jeg husker de to gamle damene ved disken i den lille kafeen rett nedenfor,

som alltid hadde krukker med drops stående framme ...

”På den tiden ble det plantet mye Hartz-gran i Nordmarka, noe som i ettertid viste seg å ikke være så lurt. Den hadde stor vekst, men det ble mye kvist og sprekker og dårlig virke. Nå blir slik skog malt opp til flis ...,” fortsetter Gunnar. ”Far var også en smart oppfinner; han fant opp en innretning, slik at det ble lettere å kjøre bukk fullastet med tømmer i bratt terreng. Den bukken han lagde, førte til at tømmeret ikke glei og sprikte ut til siden når han kjørte ned bratte lia. Han tenkte på å få patent på dette, men det ble ikke noe av. Det var dyrt på den tiden å sette i gang med noe nytt. Men bukken hans står nå på Bygdetunet i Maridalen, slik at alle kan få se den ... Jeg husker at far brukte kjøkkengulvet når han lagde nye skinner av bjørkeplank til bukken sin.

Høyslåttan på Kamphaug ble utført med ljå. En dag da vi lesste på høyvogna, gikk det galt ... Hesten fløy ut og satte utfor jordene nedover til hovedveien. Hugo var oppe i vogna, det gikk fortere og fortere og det rakla og knaka i hjula ... Hugo fikk kastet seg ut og havnet i et rognekjerr, men hesten fortsatte i fullt driv nedover til Hammeren. Vogna ble helt ødelagt; da vi fikk stoppet hesten, var det bare skjekene igjen ...

Det var flere bygninger på Kamphaug, og hovedhuset hadde både 1. og 2. etasje. Jeg husker det var bryggerhus, bakerrom, tørkeloft og hoggerrom, og fra lofttaket hang det remser av tobakk ...”

”Før i tiden bestod arbeidsstokken i Marka av både nordmarkinger, odølinger, romedølinger og også folk fra andre skogstrakter østpå,” sier Ådne, ”og av og til kunne det være konkurranse og spenninger mellom nordmarkingene og for eksempel odølingene. Lukene på de store demningene ble heist opp med vinsj, men meddørene som stod imellom, måtte fløterkara dra opp med tau. De ble hengende i strømmen og var tunge å dra opp. Vi odølinger sa at det måtte til 20 mann, men det klarte seg med 13 odølinger ...

En gang skulle far, Alfred Baklien og Per Finstad bære sand i ryggsekk fra Katnosa til murearbeider ved Spålsdammen. Per Finstad ville bære mest, og han var ikke den som ga seg først. Han bar så de lange bena ble helt krokete, men han kom visst først fram ...

Har du hørt historien om far din fra tiden på Kikut? En gang han hadde

dårlig tid slang han seg over disken for å komme inn på kjøkkenet, men kjellerluka stod oppe, og han datt rett ned i kjelleren ... han visste hvor ølet var, han Gudbrand ...”

Det er vel kjent at Gunnar Løkken var en av landets mest lovende skiløpere fra midten av 1950-tallet, med mange seire i de yngre årsklassene. Opptil 15-årsklassen måtte alle gå stillangrenn, men noen år senere ble det vanlig å konkurrere på tid.

Trygve Christensen forteller i boken ”Nordmarkas skiløpere – noen av dem” at: ”I klassen yngre junior (17–18 år) vant Gunnar flere renn, de fleste i osloområdet. Til rennene fra langrennslokalet i det gamle skimuseet på Frognerseteren gikk han og andre nordmarkinger nesten alltid på ski hjemmefra til start – og hjem igjen, gjerne med en av de gjeveste premiene i sekken. I 1958 stilte Gunnar opp i sitt første junior-NM, som gikk fra Østmarksetra. Så vidt han husker fikk han 13. premie, i god tidsavstand fra Ole Ellefsæter og Alf Storelvmo som delte førsteplassen ... Etter topp-plasseringer gjennom flere år ble Gunnar i 1959 tatt ut til Svenska Skidspelen i Falun, der han ble nummer fire ... Uka etter gikk junior-NM på Gjøvik med start og mål på Tranberg gård. Favoritter var Nils Bjørnstad fra Rindal og Veldres Ole Ellefsæter. ... Noe overraskende gikk Gunnar Løkken fra Nydalens Skiklub til topps ...”

Gunnar forteller at han som skiløper hadde mye kontakt med Arne Baklien på Bjørnholt. Søskenene til Arne, Randi og Jon, kan også vise til gode resultater i løypa. Alfred Baklien var skimaker, og de gikk til han hvis de brøt av en ski. Han greide å lime skien, og han kokte også skismøring som han fylte på tomme majonestuber ...

Gunnar sier at han ikke var ærgjerrig nok til å satse for fullt som seniorløper. Flere av Gunnars søsken var også gode skiløpere. Hugo, den eldste broren, var et godt hopptalent, Ådne gikk langrenn for Brekke og Maridalen Idrettslag, Bjørn oppnådde en utholdenhetsrekord på Harestua og kom i Guinness rekordbok og Ragnhild og Hans Arvid var også lovende og vant flere stillangrenn. Hans Løkken, som er fetter til Gunnar, har i mange år vært en drivkraft i Nydalens Skiklub.

I unge år var jeg selv med i Nydalens Skiklub, og jeg deltok i noen renn ved Nydalshytta nære Sinober. Men jeg trente for lite og hadde heller ikke motivasjon og kraft nok til å blande meg inn helt i teten. Jeg gjorde det

best i friidrett, for jeg hadde hurtighet og stor spenst. Jeg husker at jeg i 7. klasse ble nr. 2 sammenlagt i skolemesterskapet i friidrett mellom Maridalen, Kjelsås og Grefsen skoler. Med årene fikk jeg også en seighet og en stor utholdenhet over lengre distanser i skog og fjell ...

Vannet Trehørningen, som ligger innenfor Oslo kommunes grenser, har to store viker i nord; Trehørningsrumpa og Badstuvika, med Øytangen imellom. Bekken fra Søndre Måsjøen kommer ned helt nord i Trehørningsrumpa. Det fortelles at en av de gamle vinterveiene gjennom Nordmarka gikk over Måsjøen, Trehørningen og Helgeren og ned til Maridalen. Før i tiden måtte tømmeret som ble hogd i dette området, kjøres med hest ned til sagtomta ved Hakadal Verk eller over åsen til Sølvvika, nord i Helgeren. Det er en lei motkjøring her, og det fortelles at denne bakken ble kalt Hestepлага. En gang for noen år siden kom jeg i prat med Knut A. Nilsen, og han ville teste meg for å se om jeg var en skikkelig markakar. ”Veit du hvor Hestepлага er?” spurte han med ett. Heldigvis kunne jeg svare på spørsmålet uten å blunke ..., da så det ut som jeg ble godtatt ...

Før i tiden hadde Trehørningen avløp østover til Langvann, Elvann og Nitelva i Hakadal, men dette ble endret ved Brugseierforeningens store vannreguleringer først på 1900-tallet. Nordvannet ligger noen meter høyere enn Trehørningen. Vannet herfra ble ledet i kanal til Nordre og Søndre Anderstjerna, og så videre i en kort tunnel og steinsatt renne ned til Trehørningsrumpa. Det ble så bygd en kilometerlang tunnel fra sydenden av Trehørningen og til Sølvvika i Helgeren, der vannet i dag ligger to meter lavere enn i Trehørningen. Elvefaret ned til tjernet Askeren og Langvann ble murt igjen med en steindemning. På østsiden av Askeren ligger en liten hytte som tilhører Trekkhundklubben. Både Langvann, Elvann og Trehørningen er gode fiskevann; der du kan få både ørret, røye og abbor.

Det blir litt stille rundt kjøkkenbordet der vi sitter. Jeg ser ut av vinduet og lar blikket dvele ved skogkanten i det fjerne. Det er fortsatt stille vær uten vind, og grantrærnes mørke kroner står som tause voktere over åser, vann og myr. På veien som går rett forbi huset, er det ikke noen mennesker å se ...

”Du gjorde nordmarking av deg for andre gang,” sier jeg. ”Var det et vanskelig valg?” ”Vi flyttet hit til Trehørningen vinteren 1987, da hadde vi bodd i 26 år i Fjellstuveien på Stovner. Vi har ikke angret en dag på at vi brøt opp og flyttet hit inn, nordøst i Marka,” forteller Gunnar.

”Her er det fritt og rolig, og jeg bor nærmere arbeidsplassen min i skogen. Vi kan fiske i vannene, og jeg er med på jakta i Løvenskiold-skogen.

Jeg arbeidet i skogen i ni år på 50-tallet, før jeg begynte hos Thorlag, og det var nok da jeg ble glad i det mer frie skogslivet. ... Så i 1977/78 søkte jeg meg tilbake til skogen og Løvenskiold-Vækerø, og jeg ble fast ansatt som skogsarbeider; da var jeg 38 år. Jeg hogg et par år før dette for å teste meg litt; jeg husker jeg lå i hoggerbrakka på Bjørnholt og hogg tømmer mellom Bjørnsjøen og Fyllingen. Jeg hogg tømmer de første årene som fast ansatt, men så begynte jeg å kjøre stammelunner. Maskinene jeg kjørte, tilhørte Løvenskiold-Vækerø.

Jeg husker at vi for noen år siden hogg og kjørte tømmer i sydkanten av Haklomana. Det var bratt og ulendt der, og vi hogg hele stammer som vi grovkvista og slepte ned på ei myr, der vi kvistet ferdig og kappet tømmeret. Slike myrer kalte vi kappemyrer. Så slepte vi tømmeret ut på isen på Storløken, slik at det kunne fløytes nedover til Bjørnsjøen når våren kom. Jeg minnes at han Helge Trehørningen var med der inne ved Hakloelva. Før i tida ble alt av vindfall og tørrgran tatt vare på, men i dag skal slikt stå igjen ...

For noen få år siden hadde vi drift ved Fortjernbråten; de gamle vollene

Bakken. Foto: Helge Haakenstad, 2008

skulle hogges fri for skog, slik at husene kom bedre fram. Dette har Løvenskiold gjort nå på flere markaplasser, blant annet Liggeren, Tømte og Bakken. Ved Fortjernsbråten kunne det ha gått helt ille ... Vi bora høl i isen på Fortjernet, slik at vann rant opp og frøs til is som forsterket kjøreveien. Jeg måtte kjøre fram tømmeret langs land på vestsiden av vannet, men vi måtte ha 50–60 cm god is for at det skulle gå bra ... Men vi hadde ikke regnet med at Bjørnsjøen ble tappet ned, slik at det ble store sprekker langs land der kjøreveien gikk. Det førte en dag til at bakparten på maskinen gikk gjennom og seig ned inne ved bergveggen der stien går ... Vi la stokker og busker tvers over, framfor forhjula, og bandt det hele fast med stropper. Så fikk vi tak i en annen maskin med vinsj, kobla fra lasset og dro ut wire på skrå bortetter lia til maskinen i vannet. På denne måten greide vi å dra den opp igjen ...

Det er bratt nedover lia fra Fortjernsbråten til vannet. En dag jeg holdt på øverst i lia, klarte jeg å kvele motoren, og fordi skogsmaskinen hadde dårlige bremses, begynte den å sige bakover og nedover brattlia. Det var nytteløst å stoppe den, det gikk fortere og fortere og jeg var med åtte–ti meter før jeg fikk kastet meg ut sidedøra og i sikkerhet. Kjell og Bengt var der også, de hørte rabalderet og kom løpende til. Da hadde maskinen stoppet på ei lita slette nede ved vannet, og jeg satt litt fortumlet, men uskadd, på en stubbe.

Men trass alle problemer, så ble drifta sluttført, og traktoren fikk pigger på hjulene ...

For en del år siden drev vi også borte ved Glotjerna og Glotjernskollen, nordøst for Store Gørja. Der hogg vi mye fint tømmer. Nå er vel toppområdet der og ved Haklomana blitt et vernet skogsområde.”

Kjell bryter inn og forteller at han har fraktet fram mange elger både fra Glotjernskollen og Kuvelia, lenger vest i Marka. Det var brattlendte områder, og det hendte de måtte slippe elgen ned 15–20 meter høye skrenter for å få den fram. Det hendte noen ganger at hele elgen ble ødelagt og måtte kastes ...

Gunnar er elgjeger og har de siste årene jaktet sammen med Jostein Andersen hos Løvenskiold, Ådne Løkken og Johan Mago, på Hytten-terrenget, vest for Hakadal Verk.

Gunnar er også en ivrig fisker og er en av dem som fortsatt fanger sik på tradisjonelt vis i Marka. Han har fiskerett i Trehørningen, men mest sik fisker han med garn i Helgeren som er det øverste sikvannet i dette vassdraget. Han har bygd en transportabel røykovn på 60x60x100 cm, der han varmrøyker siken.

”I flere av vannene her er det røyevarp. I fjor fikk jeg røye på 700 gram i Trehørningen, men det er ikke så mye fisk å få ... For fem–seks år siden fikk jeg en ørret i Trehørningen på 8,6 kilo. Om høsten hender det at jeg får ørret på tre kilo både i Helgeren og Trehørningen. En gang satte jeg garn under isen. Det var ved juletider, og isen var sju–åtte cm tykk. Jeg skjøta sammen to garn og bora hull med en stanglengdes avstand. Jeg fikk ørret på tre kilo. I Helgeren er det også storørret. En gang jeg dro opp garnet, hørte jeg at det frasa i nettet under båten; det var tungt å dra i garnet, og med ett så jeg en diger rugg som lå der. Men jeg klarte ikke å få den opp i båten; den rulla seg ut av garnet og seilte som en stor planke under båten og ned i dypet ... Jeg husker at far også fikk en stor ørret på fem kilo i den øverste løken i Hakloelva; det var i 1946/47. Han gikk langs land og fiska med ei bambusraje, men han klarte å få ruggen opp på land ...”

Jeg har med stor interesse lyttet til hva Gunnar har fortalt. Jeg har selv hatt mange fine fiskeopplevelser i Marka, og det er vel kjent i dag at Marka

har mange fine fiskevann ... Folket rundt bordet kunne nok ha fortalt mange flere historier, men noen vil de vel også ha for seg selv ...

”Vi trives her, begge to, men det er finest her om sommeren,” sier Aase Marie. ”Da blomstrer engene rundt husene, og du kjenner duften av skog og jord ... Da kommer det av og til skoleklasser som telter på jordene; nå skal skolen drives i mer kontakt med naturen.”

”Vi holder nå på med å skifte Fortjernsbrua på Nordmarksveien. Dam- og brukkontrollen mener at vi bør gjøre det. Vi skal legge et gulv av 3x6 toms impregnerte planker,” forteller Gunnar.

Det er tid for å bryte opp ... Det var trivelig å møte disse markafolkene i sitt rette element ... Jeg takker for meg, men idet jeg skal forlate huset, kommer Gunnar med en røkt sik fra fryseboksen ... ”Den er fra Helgeren,” sier han, ”og jeg har røkt den selv ...”

Jeg har lenge tenkt på hvordan siken jeg fisker i Sølensjøen kan foredles og tilberedes på en bedre måte. Kanskje løsningen er å bygge en røykovn hjemme hos meg selv ... tenker jeg ...

Så forlater jeg Trehørningen for denne gangen og kjører veien nedover mot Hakadal Verk ...

Aase Marie, Gunnar og Ådne Løkken og Kjell Jensen. Foto: Helge Haakenstad, 2008

GRETE PÅ BJØRNHOLT

Foto: Helge Haakenstad, 2008

brukt stedet som skogsarbeidebolig i flere generasjoner, men i 1981 ble Bjørnholt ekspropriert og Grete fikk kjøpe stedet. Hun kan fortelle at slekten hennes i Nordmarka går hele 350 år tilbake i tiden ...

Det er mange som har holdt til på Bjørnholt opp gjennom tidene. Ola Storskogen, bror av Peder Storskogen på Finnstad, var på Bjørnholt fra 1860 til 1880. Da utvandret han til USA. I 1880 overtok Gustav Børjesen

Bjørnholt (1848–1931) fra Vest-Hakloa forpaktningen av Bjørnholt. Han var gift med Mari Eriksdatter fra Gjerdingen, og de fikk i alt 13 barn: Edvard, Hjalmar, Frithjof, Jenny Marie, Adolf, Gina, Birger, Mildred, Einar, Alma og Hilmar.

I 1921 ble forpaktningen av Bjørnholt overtatt av sønnen, Birger Gustavsen Bjørnholt (1893–1979). Det er mange som opp gjennom årene ble kjent med Birger på Bjørnholt. Før i tiden var det vanlig å gå innom Bjørnholt og kjøpe seg litt drikke mv.

Birger Bjørnholt. Foto utlånt av Grete Klever

Bjørg Klever. Foto utlånt av Grete Klever

Mange husker nok det store kjøkkenet der Birger alltid hadde en kasse med mineralvann til tørste skiløpere. Birger forpaktet Bjørnholt til sin død i 1979, og han var gift med Gina Kaspersdatter (1897–1972) fra Bonna. Gina hadde tidligere vært gift med Halvor Olufsen fra Sandungen, som døde i spanskesyken.

Birger og Gina fikk datteren Bjørg (1929–1973) som ble gift med Einar Klever (1922–1996) fra Sander gård i Maridalen. Dette var foreldrene til Grete Klever. Fra sitt første ekteskap hadde Gina datteren Harriet, og det var nære ti år mellom Bjørg og halv-søsteren.

Kafeen der vi sitter er pent pusset opp og malt, og det gamle preget er beholdt. På de blågrønne tømmerveggene henger det et stort bilde av Sander gård, og et annet bilde viser tømmerfløtning i Nordmarka.

Mago. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Grete sier hun er født i 1956; hun er elleve år yngre enn meg, men jeg husker henne godt fra Maridalen før i tiden.

Hun forteller at hun er tiende generasjon i slekten sin fra Nordmarka og kan føre slekten sin tilbake til Hakloa og Mago, lenger nordøst i Marka. Hun legger fram et notat som viser dette, og det var denne slektstilhørigheten som førte til at hun valgte å ta opp kampen med Løvenskiold om retten til Bjørnholt. Det ble en seks års lang og tøff kamp med mange avis-artikler og beskyldninger.

Notatet hun legger fram, viser at det var oldefaren Gustav Borgersen (Børjesen) (1818–1908) og hans kone Mari Eriksdatter fra Vest-Hakloa som flyttet til Bjørnholt i 1880. Gretes tippoldefar var Borger Joersen Hakloa (1818–1908) som var gift med Dorthé Gulbrandsen fra Magobråten. Gretes tipp-tippoldefar var Joer Persen Hakloa (f. 1782), og han var gift med Eli Borgersdatter fra Mago. Slekten videre bakover på Hakloa er Peder Joersen Hakloa (1745–1832) og Joer (Jo) Hakloa. I slektsnotatet sitt lister Grete opp også Borger Mattissen Mago (1748–1819), Mattis Eriksen Mago (1717–1791), Erik Mattissen Mago (1682–1750) og Mattis Mago (1653–1714).

Johannes Dahl som vokste opp på Hakadal Verk, gikk ofte turen inn til Hakloa og han ble på denne måten godt kjent med Hakloa-folket. Når folket på Hakloa skulle til kjøpmannen, så rodde de over til Magovika og dro ned til Hakadalen. Det hendte også at markafolk var til stede på den årvisse sankthans-leiken på Verket. I boken sin ”Nordmarka. Eventyr og Eldorado”, som kom ut i 1942, forteller han at han ble kjent med Borger (Børjer) og Dorthé Hakloa. Han opplevde dem som ... ”de sanne typene på det gamle, staute og plikttro Nordmarksfolk”.

Sønn av Borger Hakloa, Gustav Bjørnholt, fortalte Johannes Dahl at: ”Plassen Hakloa ansees for å være den eldste bebodde plass på Nordmarka, og ifølge gamle folks beretninger skal de første beboerne ha vært finner ... Min oldefar ... hadde plassen i 60 år ... Etter hva min far fortalte, skal han ha vært av finsk avstamning ...”

Om sin bestefar fortalte Gustav: ”Jor Hakloa var med i krigen, og han var kjent for sine kjempekrefter ... Engang da noen hadelendinger kom fra byen, møtte de et følge nordmarkinger med Jor Hakloa sist. Hadelendingene var fulle og opplagt til batalje, og ettersom

nordmarkingene kom, banket de dem opp og kastet dem ut i snøen, spente hestene fra og veltet lassene. Men da Jor Hakloa kom, ble det en annen dans. Han gikk berserkgang mellom de fulle hadelendingene, og da de lå der mer eller mindre forslått, ryddet han veien for sleder.”

Johannes Dahl forteller at Jor Hakloa slektet på sin navngjetne morfar, Per Håkenstad, ... og han forteller videre ... ”Borger Hakloa hadde ikke arvet sin fars kjempekrefter, og han gikk aldri berserkgang. På stillfarende vis, som en skogens gentleman, styrte han plassen så dyktig, til tross for at det var ti barn å fø på, at Hakloa var ansett som et velstandshjem. Han var aktet som en bra mann over hele Nordmarka ...

Dorthe var en nordmarkskone riktig av den gamle typen. Kraftig og robust, men hjertensgod og snill, med et bredt og saftig humør ...”

Grete Klever vokste opp på Sander gård i Maridalen, rett nordøst ved Maridalsvannet, der hennes far, Einar Klever, hadde forpaktningskontrakt. Sander gård er en av de eldste gårdene i Maridalen og tilhørte Nonneseter kloster i middelalderen. Gården var en del av Nordmarksgodset fram til 1912, da gården ble kjøpt opp av Oslo kommune. I 1820 hadde Sander gård sju husmannsplasser: Sagstua, Sanderberget, Halvorstua, Slåttebråten, Sanderstua, Gresstua og Monsetangen. Johannes Dahl forteller at brekkekjørera som kom langs Greveveien, hadde hvilestue på Sander. Dette var nok den lange og smale drengestua som i dag er det eldste huset på gården. Bakken opp fra vannet ble kalt Merrasprenga, den var hard for de som hadde tungt lass på hjemveien.

Grete forteller at hun husker godt sine bestforeldre, Oskar og Elise Klever. Slekten kom fra Klever gård i Spydeberg i Østfold. I dag er det Gretes tre år eldre bror, Tore Oskar Klever, som driver Sander gård. Grete forteller at han i alle år har hjulpet til på gården. Tore tok over gårdsdriften i 1986 og arrangerer også kanefart mv. og tar imot grupper for servering på gården.

”Jeg hadde ingen ideell oppvekst,” forteller Grete. ”Mor ble syk; hun fikk multippel sklerose og ble etter hvert sengeliggende og pleietrengende. Vi måtte hjelpe til så godt vi kunne både på gården og med stell av mor. Jeg var bare i tenårene da mor døde. I barne- og ungdomsårene reiste jeg ofte til bestemor, Gina, og bestefar, Birger, på Bjørnholt. Jeg fikk et nært forhold til dem, og de ble langt på vei som mor og far for meg ... Jeg gikk syv år på Maridalen skole fra 1962 til 1969, og jeg husker at jeg både

Bjørnholt. Foto: Helge Haakenstad, 2008

syklet og gikk på ski til skolen. Deretter gikk jeg på handelsskolen i to år, og jeg kjørte også truck hos Linjegods en periode. 17 år gammel fikk jeg datteren, Lill-Ann; det var i 1974. I dag har jeg ett barnebarn; det er Lill-Anns gutt, Bjørn Bjørnholt, som ble født i 1999.”

”Jeg pendlet mellom Sander og Bjørnholt i oppveksten,” forteller Grete videre. ”Jeg bodde ofte på Bjørnholt i denne tiden, fordi mor var syk, og jeg deltok også av og til i undervisningen på Nordmarka skole. Jeg gikk på ski der inne og var med bestefar i skogen på vedhogst. Vi satte garn i Bjørnsjøen, og vi plukka bær og sopp. Vi hadde kuer på Bjørnholt helt fram til 1963, og Birger hadde en hest han kalte Bjønn, som han brukte i skogen. Fra 1905 har det også vært servering på Bjørnholt. Jeg ble glad i Marka, og Bjørnholt ble mitt andre hjem ... jeg ble en del av livet til mine besteforeldre ...

Bestefar var i alle år en tro tjener hos Løvenskiold, han var av den gamle typen som hadde dyp respekt for godseieren og hans familie. Han hogg og kjørte tømmer, og det hendte at han også hadde med seg ekstrahjelp i skogen. Bestefar var en ivrig jeger og drev både med skogsfugl- og harajakt, og han deltok også i elgjakta i Marka. Han var en stor og lugn arbeidskar og var også glad i å prate og fortelle historier ...

Besteforeldrene mine var arbeidsomme mennesker; de holdt på hele tiden med dyrestell, slått, servering og arbeid i skogen. Jeg kunne være med Birger så ofte jeg ville, men det var vel naturlig at jeg fikk et spesielt nært forhold til bestemor. Vi var sammen hele dagen, og jeg begynte å drømme om å få overta Bjørnholt en dag ...

En dag da Gina skulle besøke Birger på Ullevål sykehus, ble hun påkjørt i fotgjengerfeltet utenfor sykehuset og døde på stedet. Birger hadde fått et hjerteinfarkt. Gina hadde nettopp gått av nordmarksbussen da det skjedde. Det var i 1972, og hun ble 75 år gammel. Birger tok dette svært tungt, og det ble en tøff tid som fulgte. Livet på Bjørnholt ble ikke det samme etter dette. Han levde alene i sju år og var sterk til det siste, men han døde så av kreft i 1979, 86 år gammel ...”

Til Nordmarksposten i 1973 forteller Birger at han var fire år gammel da statsminister Carl Otto Løvenskiold bygde nytt hus til leilendingen på Bjørnholt. Han er selv født i husmannsstua ute på skrenten nedenfor damvokterboligen. Den lå nærmere Bjørnsjøen, og tuftene kan ennå sees på barmark. I 1920 giftet Birger seg med Gina fra Bonna og overtok plassen etter faren.

”Noen gård har det jo aldri vært,” forteller Birger. ”Åkerlappene far brøt opp ble brukt til poteter. Tre kuer og to hester livberget vi med hakkeslått. Stårrgras slo vi på myrene ved vannet ...

Bonna. Tegning: Tom Stensaker, 1994

Skolen stod ferdig da jeg var seks-sju år; da kom også Nordmarksveien ... Vi var nøysomme. Kumøkka slo vi til småbiter og rakte utover slåttelandet for å bedre grasveksten ... Vi hengte ei granbuske etter hesten og harva møkka ned. Potetgraset bar vi inn i sommerfjøset for tørking. Det avga kraft i vannet som kuene drakk utover vinteren. Det ble bløtt i en tønne i fjøset. Alt dette var det vi ungene som måtte gjøre ...”

Han forteller at de den gang skaffet seg litt ekstrasfortjeneste ved å ro turister over Bjørnsjøen til Bonna. Bonna-ungene rodde byfolket tilbake. Det var godt over tre kilometer hver vei, og de gjorde opptil tre turer på en lørdag, for det var helst da turistene kom. Han tok først en krone turen, men da de var blitt flinkere til å regne, tok han 25 øre for hver, når det var flere enn fire med... Resten av lørdagskvelden satt de og så på kronestykene, så blanke og fine som de var ...

Om livet i skogen forteller han ... ”Det er bare rim det som de kaller snø nå for tia. Den gangen vi drev i skogen, hadde vi ofte et par meter snø og vel så det, og vi måtte måke oss ned til hvert tre og attpåtil trække vei for hestene. Arbeidsplikten omfattet ikke bare hogging og kjøring for Løvenskiold, vi kjørte plauen au ... Tre-fire hester i forspann måtte tel, og det var ikke råd å sitte på plauen, da sokk`n for djupt neri. Nei, vi måtte labbe i snø til knes sjøl. Tre daer brukte vi tel Hammeren en gang.” Birger husker også at de måtte hogge hull på isen for å lage i stand lunneplass på vannene. Så var det å trå snøen slik at det frøys til.

*Bjørnholt. Tegning:
Målfrid Voll, 1999*

Han forteller at han var heldig med skolegangen; skolen lå like ute på tunet. Verre var det å bli konfirmert. Han måtte starte grytidlig om morgenen og labbe fram og tilbake til Vestre Aker kirke. Han var ikke hjemme igjen før langt utpå kvelden.

”Jeg har opplevd fire Løvenskiolder,” forteller Birger i et intervju i 1978. ”Statsminister Carl Otto Løvenskiold, godseier Harald Løvenskiold, gods-eier Carl Otto Løvenskiold og den nåværende godseier Harald Løvenskiold. Før var vi arbeidsppliktige husmenn. Det høres kanskje ikke så bra ut, men vi hadde fast arbeid og et hjem også i arbeidsløshetsårene. Ingen av oss gamle husmenn vet hva arbeidsledighet er ... Du kan godt skrive at jeg ikke har noe å klage over. Både sjefer og arbeidskamerater og naboer har vært snille. Men det har også jeg vært!”

For sine fortjenester fikk Birger både Selskapet for Norges Vels medalje, Kongens fortjenestemedalje og i 1933 ble han høytidelig slått til ridder av ordenen ”Den lystige Tiur” av bakermester Samsons lystige jaktlag.

Grete kommer med kaffe og rundstykker, og vi sitter og prater om løst og fast. Så spør jeg: ”Forutså du alle de skriverier og den debatt som saken din førte med seg?” ”Jeg så ikke omfanget av kampen i forkant,” sier Grete. ”Men jeg hadde et sterkt ønske om en dag å flytte inn på Bjørnholt, så jeg var villig til å ta den kampen, og jeg angrer ikke på noe ... Det var min slekts tilhørighet til Nordmarka som var det avgjørende for meg. Jeg var 24 år da jeg startet kampen for Bjørnholt. Etter at Birger døde i august 1979, satte jeg over adressen min til Bjørnholt og flyttet dit. Det var i 1980, men det tok over seks år før saken var avgjort, og jeg kunne flytte inn for godt. Åge Hovengen fra Arbeiderpartiet hjalp meg mye i denne tiden, jeg er dypt takknemlig for det ...”

Arbeiderbladet og Dagbladet tok parti for Grete i den opphetede diskusjonen som fulgte. Arbeiderbladet, 21. april 1980, skriver at familien på Bjørnholt har ført en lang kamp for å få overta bruket. Birger Bjørnholt forsøkte første gang å bli forpakter under krigen, men Løvenskiold avslo dette. I 1965 søkte Birger på ny om å få overta plassen etter jordloven, men han fikk da ikke medhold i Landbruksdepartementet. Da småbrukerne i Sørkedalen i 1979 gjorde sine framstøt, ble det nok en gang søkt om å få overta Bjørnholt, men heller ikke denne gangen førte det fram. Saken ble også aktualisert ved at brukerne på Heggelia og Store-Flåtan søkte om ekspropriasjon i 1979.

Bjørnholt. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Løvenskiold-Vækerø skrev i Aftenposten 22. april 1980: ”Vår bedrift har i de senere år arbeidet sterkt for å holde fastboende skogsfolk på de Nordmarks-plassene som ligger gunstig til i forhold til stamveinettet. Bjørnholt er en av disse. ... Stedet utgjør faktisk en liten grend, her må vi satse på å ha folk som er knyttet til skogsdriften. ... Da så datterdatteren – uten å underrette oss – flyttet inn og heller ikke etterkom vår anmodning om fraflytting, fant vi det nødvendig å gå rettens vei.”

Løvenskiold-Vækerø skrev videre at Grete aldri har bodd fast på Bjørnholt, og at hun ikke har noen annen tilknytning til Bjørnholt enn at Birger Bjørnholt var hennes morfar. Informasjonssjef Johan Lyse hos Løvenskiold-Vækerø skriver at han aldri har sett Grete på Bjørnholt, og han har personlig besøkt stedet mange ganger. Da Birger Bjørnholt ga seg som yrkesaktiv, hadde han ingen barn som ønsket å overta plassen. Men Birger fikk bo på Bjørnholt til sin død i 1979. Løvenskiold anså at Birgers kontraktsforhold til Bjørnholt opphørte ved hans død.

Formannen i Småbrukarlaget, Kjell G. Jacobsen, sier i Arbeiderbladet 24. april 1980 at det er av underordnet betydning om Grete Klever har vært fast bosatt på Bjørnholt. Han mener det primære må være familiens langvarige tilknytning til stedet. Småbrukarlaget ser det som viktig å opprettholde en variert bruksstruktur, men intensjonene i jordloven om bo- og

driveplikt må overholdes. Jacobsen sier at Løvenskiolds behandling av denne saken minner om forgagne tider ...

I Aftenposten 5. juni 1980 blir det så opplyst at Oslo jordstyre går imot godseieren i Marka. Et enstemmig jordstyre sier seg enig i at jordloven hjemler adgang til overtakelse av bruket, og de går inn for at Grete fortsatt skal få ha sitt hjem på Bjørnholt. Jordstyret la stor vekt på familiens lange tilhørighet til stedet og sakens menneskelige sider.

Grete mottar utkastelsesbegjæring fra Løvenskiold-Vækerø og blir bedt om å forlate Bjørnholt innen 9. mai 1980, og hun får 14 dager på seg til å pakke. Hennes motpart er skogsjef Ragnar Andreassen fra Løvenskiold-Vækerø og høyesterettsadvokat Otto Chr. Hagemann.

Løvenskiold-Vækerø får medhold i denne saken fra både Namsretten, Lagmannsretten og til sist, i august 1980, også fra Høyesteretts kjæremålsutvalg. Grete blir boende på Bjørnholt så lenge utkastelsessaken er i retten, men 17. oktober 1980 må Grete og Lill-Ann forlate stedet. I Klassekampen er det bilde av hr. Klepstad fra Byfogdens kontor som plomberer dørene på Bjørnholt og kvitterer for vel utført jobb ...

Åge Hovengen som var en sterk støtte for Grete, uttalte til Arbeiderbladet 3. oktober 1980: ”Denne saken er et gufs fra svunnen tid. Jeg håper vi har vært til stede på den siste utkastelsessaken fra et leilendingsbruk i dette århundre. De kontrakter godseiere i dag støtter seg på, skrev folk under fordi de ikke hadde noe valg. Enten godtok du at du ikke hadde rett til å kjøpe bruket, eller du måtte flytte. I 1980 er dette fortsatt gangbar rett, dessverre ...”

Professor Carl August Fleischer som trolig er den beste kjenner av de juridiske forhold i Nordmarka, er heller ikke nådig i sine kommentarer til Bjørnholt-saken. Han synes det er både utidig og hensynsløst av godseieren å kaste ut Grete Klever, og han mener at Lagmannsretten har bedrevet en juridisk uforsvarlig tolkning av kontrakter som godset påtvang brukerne i 1934. Han bestrider også at Høyesterett har gitt Løvenskiold medhold.

I Aftenposten 17.oktober 1980 kaster Nordmarken Velforening seg inn i debatten om bosettingen i Marka. De hevder at det ikke er samsvar mellom Løvenskiolds ord og bedriftens handlinger: ”Hvis vi ser på siste 25-årsperiode i Nordmarkas historie, har den vært preget av fraflytting.

Plass etter plass er blitt stående tom. Vi kan nevne Finstad, Østbråten, Katnosa, Magobråten, Mago, Bakken, Kroksund og Liggern. De fleste steder er blitt leid ut til fritidsbruk. Hadde Løvenskiold vært interessert i å ha skogsarbeidere boende i Nordmarka, ville mange av disse plassene vært fast bebodd i dag ...”

I Arbeiderbladet 15. oktober 1980 vil Arne Ødegård, på vegne av nordmarkinger korrigere en del av det som har kommet fram i avisen. Han sier at Grete Klever er født og oppvokst i Maridalen, og at hun ikke har vært så ofte på Bjørnholt som hun sier. Hun har heller ikke vært fast elev ved skolen på Bjørnholt. Ødegård betviler derfor at Grete kan kalle seg en nordmarking. Av artikkelen går det også fram at Birger hadde hjemme-hjelp på sine eldre dager, men Ødegård er enig i at Grete var med på å gi han tilsyn og hjelp da han ble syk. Det kastes også fram at Grete har fått eiendomsretten til en villa på Skarnes i Odalen, og at det var bestefaren, Birger, som ordnet dette rett før sin død. Artikkelen tar også Løvenskiold i forsvar, og nordmarkingene med Ødegård i spissen synes godseieren har fått for mange ”eselspark”.

Jan Erik Bjørnå som er nabo til Bjørnholt, synes også at saken har gått over alle støvelskafter, og at det er kommet fram både usannheter og løgner i saken. Han synes også at det skrives for lite positivt om Løvenskiold.

Det må ha vært tøft for Grete å få slik motstand fra både naboer og delvis også fra egen slekt. Avisutklipp fra denne tiden vitner om både personangrep, usannheter og løgner. Men Grete blir sint og tar til motmæle i Arbeiderbladet 8. november 1980. Hun forteller at hun betalte huset i Odalen med lån i Odalen Sparebank og egne oppsparte midler. Hun kunne ikke være sikker på at hun fikk overta Bjørnholt, så hun valgte å sikre seg på denne måten. Hun holder også fast på at hun gikk på Nordmarka skole i lange perioder, selv om hun ikke var innskrevet der, og at hun bodde hos besteforeldrene mange ganger i oppveksten.

”De som trekker i tvil at bestefar ønsket at jeg skulle overta Bjørnholt, snakker mot bedre vitende,” sier Grete. ”Allerede i hans første ekspropriasjonssøknad fra 1965 er det hensynet til barnebarna han viser til.”

Åge Hovengen gir seg ikke og tar Bjørnholt-saken opp i Stortinget, og 22. august 1981 kan Dagbladet meddele at Regjeringen i Statsråd har besluttet

å ekspropriere Bjørnholt, med tilhørende rettigheter, og så overdra eiendommen til Grete Klever. Det blir med dette satt en strek over kjennelsene i Namsretten, Lagmannsretten og Høyesteretts kjæremålsutvalg. Grete har omsider vunnet den årelange kampen mot Løvenskiold-Vækerø om å få overta Bjørnholt. Grete blir hoppende glad og føler dyp takknemlighet over den store nyheten: ”Både jeg og hele familien er dypt takknemlige for den hjelp vi har fått i pressen ... Takken min går videre til stortingsrepresentant Åge Hovengen og mange, mange andre – bare for å nevne et navn til; høyesterettsadvokat Knut Ramstad, en juridisk sliter når det gjelder vår tids leilendinger,” uttaler Grete. ”Hils landbruksministeren og si at dette neppe hadde skjedd under en borgelig regjering ...”

Men Grete kan ennå ikke flytte inn igjen på Bjørnholt. Byretten skal holde skjønn i saken og fastsette overdragelsesverdien, og dette kan ta både år og dag... 13. oktober 1984 opplyser så Arbeiderbladet at Byretten i Oslo har fastsatt prisen på husene på Bjørnholt til 620 000 kr, og jordveien vil koste 145 000 kr, i alt 765 000 kr. I desember 1985 opplyser Arbeiderbladet at Lagmannsretten har stadfestet Gretes eiendomsrett til Bjørnholt. Overskjønnet bestemte at Grete skulle få overta Bjørnholt for 710 000 kr, 55 000 kr mindre enn det Løvenskiold forlangte.

Bjørnholt. Foto: Helge Haakenstad

Grete tok over Bjørnholt i 1987, da hun betalte beløpet på 765 000 kr til Løvenskiold-Vækerø. Hun sier at saksomkostningene hennes beløp seg til 500 000 kr. Den over seks år lange kampen, som ble lang og slitsom og til tider både bitter og usaklig, hadde funnet sin løsning ...

Grete sitter foran meg ved bordet i kafeen. Hun er blid og fornøyd, men sier at hun ikke orker så mye som før ... Livet har nok satt sine spor på henne også. Heiki kommer inn, og de veksler noen ord ... ”Han hjelper meg her på gården,” sier Grete. ”Jeg satser på servering av turfolk. Det er mange besøkende innom nå, både syklist, barnefamilier og vanlige turgåere. Jeg har kafeen åpen på lørdager og søndager mellom kl. 11 og 18. Av og til er det også noen som overnatter her. Jeg tar også imot grupper og skoleklasser, og det hender jeg dekker til fest på låven ... Det hender også at folk som er på langtur, forhåndsbestiller lunsj her hos meg. For noen år siden hadde jeg også kunstutstillinger på låven.

Jeg holder på å pusse opp husene her på Bjørnholt. De er gamle og trenger vedlikehold og utbedring. Nå står hovedbygningen for tur. Det er viktig at dette gjøres på en god måte slik at det gamle gårdsmiljøet her på Bjørnholt bevares.

Vi har ikke dyr her nå, og for tiden har jeg heller ikke noe samarbeid med skolen. For noen år siden satte vi opp lavvoer borte på jordet, men de er tatt ned igjen nå ...

Skoleprosjektet her på Bjørnholt er nå under Sollerudstranda skole. Det er skole hver dag, og elevene blir hentet og kjørt tilbake til byen hver dag. Skolen har en blanding av teoretisk undervisning og fysisk arbeid og uteliv. Den passer for elever som vil ha praktisk arbeid ved siden av all teorien. Jeg tror skolesjefen har avtale med Løvenskiold-Vækerø fram til 2020.”

”Hvordan er ditt forhold til Løvenskiold-Vækerø i dag, da?” spør jeg.
”Du ble jo nesten fritt vilt, og mye ble sagt og mye ble skrevet ...”

”Vi har et godt forhold i dag, og det er gjensidig ... Det hender Løvenskiold-kara er innom her og slår av en prat, og avgjørelsene som ble stående på 80-tallet, blir respektert ...” sier Grete. ”Jeg er også med i Nordmarken Velforening, slik at jeg treffer andre nordmarkinger av og til ...”

Bjørnholt. Tegning: Tom Stensaker, 1994

Det er tid for å bryte opp, og idet jeg skal gå, får jeg låne et stort album med gamle bilder fra Bjørnholt og mange avisutklipp fra den vanskelige tiden ... Alt er nøye limt inn med datoer og det hele ... Jeg går ut gjennom det gamle og store kjøkkenet og kaster et blikk mot den store stua ved siden av ... Jeg ser for meg Birger som før i tiden pleide å sitte i benken på kjøkkenet og betrakte de som kom inn, ... traust og rolig var han, ... og alltid hadde han pipa i hånden ...

Da jeg reiser, ser jeg at tre elever står i veikanten og stabler tremeters ved fra lasteplanet på en bil. De ser blide og fornøyde ut, og jeg stopper og snakker med dem ... "I dag har vi arbeidet i skogen," sier de. "Vi har to dager med fysisk arbeid og tre dager med teori i uka ..." Kanskje er det kommende skogsarbeidere, ... tenker jeg. Så kjører jeg sydover mot dalen ...

ATLE PÅ SØRSKOGEN

Foto: Helge Haakenstad, 2008

Plassen Sørskogen ligger åpent og fritt til nordøst i Lillomarka, mellom Kjulstjernet og Nordskogvannet, og er et kjent og kjærst sted for mange turgåere. I dag er det Atle og Lise Sørskogen som eier stedet, og de har holdt åpent og servert turfolk på lørdager og søndager så langt tilbake som jeg kan

huske. Jeg har mang en gang slått meg ned og hvilt på benken i sydveggen på mine turer gjennom Marka. Der er det stille og fredelig, og det er godt å skue utover vollene og skogen som omkranser gården. Det er en sjelden skjønnhet som preger stedet og omgivelsene.

Det fortelles at Sørskogen og Nordskogen, noe lenger nord, er gamle finneplasser som ble ryddet på 1600-tallet. Også på Burås, mellom Sinober og Movann, skal det ha vært finnebosetting. Det var finnen Erich Pedersøn som i 1644 ryddet plassen Sørskogen, eller Skøienskauen som den het før i tiden. Han kom fra Sunne i Värmland og var født av finske foreldre omkring 1612–14. Han kom til Sørskogen da han var 32 år og var da gift med en finsk jente. Det var hans sønn, Anders Erichssøn, som overtok Sørskogen. De hadde begge tilhørighet til gården Skøyen i Nittedal. Anders ble født omkring 1656, han var soldat i tre år, og han hadde en norsk kone og et barn. En datter av Erich skal ha vært gift med finnen Henrik Rottungen i Nordmarka. Erich og eldste sønnen, Anders, drev Sørskogen sammen i 1694, og de ga hver tiende av fem tønner havre. De fikk godt skussmål av bøndene i bygda.

Finnene som kom hit til landet, ryddet, eller brente, skogen og sådde rug på de brente feltene. Rett nord for Nordskogvannet ligger Lillomarkas høyeste topp, Brennberget (441 moh.), og dette navnet kan komme av finnenes aktivitet her før i tiden.

Helge Haakenstad ved Sørskogen. Foto: Helge Haakenstad

Sørskogen var før i tiden husmannsplass under gården Skøyen i Nittedal. Den første selveier på Sørskogen var Hans Olsen; han fikk skjøte på plassen 1. august 1833, og han betalte 200 riksdaler for dette. Han var gift med Eli Olsdatter. I 1858 var Sørskogen verdsatt til 1000 riksdaler. Etter dette har slekter kommet og slekter gått, men så i 1882 fikk Johan Olsen Sydsbogen kjøpt plassen Sørskogen. Dette var Atle Sørskogen sin bestefar.

I bygdeboken for Nittedal og Hakadal nevnes det mange husmannsplasser under gården Skøyen: blant annet Skøyenstua, Seopp, Steinset, Myra, Gullikstua, Skøyenhagan, Skredderud, Vollen, Brenna, Steinbekk, Søhagan og Sagstua.

En fin høstdag med stille vær og blå himmel sitter jeg i stua til Atle og Lise Sørskogen i Haugliveien i Nittedal. Atle er blitt 73 år nå; han er født 27. august 1935. Han er brunbarket etter et langt liv i skog og mark, og det viser seg at han husker mangt og mye fra tiden som en gang var ... Når han forteller, er smilet og latteren ikke så langt borte ... Lise forteller at hun er født 1. februar 1938. Pikenavnet hennes er Nordlie, hun kommer fra Hagan og er oppvokst her på Slattum.

”Det har vært mange husmenn på Sørskogen opp gjennom årene,” forteller Atle. ”Den siste var Ragnhild Sørskauen som ble enke i 1827. Hun greide ikke forpliktelsene sine og ble hivi ut. Hun og svigersønnen Lars Jensen, som var gift med Kari Persdatter på Sørskauen, måtte i 1829 flytte til Fautvangen, eller Sinober. Lars kom fra Slattumstua i Holter i Nannestad. Den jordveien som Lars fikk gjerde inn og dyrke opp på Sinober, skulle være omtrent like stor som den på Sørskauen.

Bestefar, Johan Olsen Sydsbogen (1858–1933), ble også kalt Johan Lillosetra etter stedet han kom fra. Han var først gift med Randine Amundsen (1858–1909) fra Sør-Odal. Jeg møtte aldri mine besteforeldre, men jeg vet at bestefar ble født på Lillosetra. Det fortelles at min oldefar, Ola Olsen, gikk fra Odalen og til byen, for de hadde tenkt seg til Amerika. Men det gikk ikke slik; kanskje hadde de for lite penger, eller kanskje hadde båten gått, for de kom til Linderud og der fikk de husvære og arbeid på Linderud gård. De ble så utlånt til Lillo gård og sendt til Lillosetra sammen med kuene sine. Dette var i 1850-årene. Lillo gård bygde hus på Lillosetra, og oldeforeldrene mine ble husmannsfolk der. Navnet Lilloseter skriver seg fra 1809 da Lillo gård i Østre Aker kjøpte skogen og setra der. Men stedet er mye eldre, Kjul gård i Nittedal hadde seter der inntil 1789.”

Johan Olsen Sydsbogen, Alf Sørskogen, Ragnhild og Astrid Bråten og Randine Sydsbogen. 1910. Foto utlånt av Atle Sørskogen

Lilloseter. Foto: Helge Haakenstad, 2007

”Jeg er litt overtroisk og nysgjerrig på uforklarlige ting,” fortsetter Atle.
”Det fortelles at oldefar min, Ola Olsen, bygde nytt fjøs oppe på den lille kollen rett nord for låven på Lillosetra. Men huldra oppe i Seterkollen ble irritert på dette og sa: ’Du må fløtte fjøset ditt, Ola, for kua di pisser på bordet mitt!’ Men Ola brydde seg ikke om dette; han ville ikke flytte fjøset ... men så, året etter brant fjøset ned ...

En annen gang gikk oldemor nedover mot Skredderud for å møte unga som kom ifra skolen. Det var skumt, og da med ett så hun to dotter som kom imot henne; de likna på unga hennes, og hun sa: ’Kommer dere alt nå da, gutta mine?’ Men da forsvant dotta ned i jorda ...

Jeg opplevde noe av det samme en gang, det var også nede ved Skredderud. Det var seinvinters og jeg gikk på skaran ... Med ett så jeg en skygge foran meg som forsvant inn i småskogen. Jeg var sikker på at det var en av de underjordiske ... Jeg hørte det rasla inne i det tette plantefeltet, og jeg stupte inn for å se, men der stod det bare ei livredd ungjente og så på meg ... hun var blitt skremt og hadde gjemt seg ...

Bestefar, Johan Olsen Sydsbogen, drømte om å få kjøpe plassen Sørskogen. Det fortelles at han mang en gang satt oppe på Seterberget

Sørskogen. Foto: Helge Haakenstad

ovenfor Lillosetra og så bortover mot Sørskogen. Og en dag ble han eier av den fine plassen. I 1882 fikk han kjøpt Sørskogen for vel 2000 kroner. Da var han 24 år. Han var en sparsom mann; han hadde ti øre dagen som arbeidskar på gårder i Østre Aker og Nittedal. Johan reiste også som ung til Amerika. Han arbeidet på jernbanen der, men han trivdes ikke og reiste hjem igjen.

Johan var en stor og sterk kar, nær to meter høy; han kunne løfte stein på 300 kilo. Han var jaktpoliti i Marka. Men han var også streng mot sine nærmeste, nærmest halvreligiøs og litt stormannsgæren ...

Han ville være storkar og sammenlignet seg med bøndene på storgårdene nede i bygda. Derfor skulle han ha tre–fire hester på Sørskogen, og han hadde ei stashoppe, Gråmerra, som han kjørte til kjerka med ... På den lille plassen Sørskogen var det ikke fôr nok til dette, så far og Aksel måtte dra til bygda og kjøpe fôr ...

Kona til Johan, Randine, døde tidlig, bare 51 år gammel, men han giftet seg på nytt med Eline Skullestad. Hun døde i 1937. Johan og Randine fikk i alt seks barn, og de fikk alle fine og lange navn ... Augustinus var eldst (f. 1889); han reiste til Amerika. Så kom Alvilde Josefine (f. 1892), Alf

Ragnval Ferdinand (f. 1893), Axel (f. 1894), Edvard (f. 1895) og Nikolai (f. 1897). Edvard og Nikolai druknet som barn; de akte på kjelke fra Sørskogen og ned til Kjulstjernet og kom under isen ... Augustinus angret og ville hjem igjen til Sørskogen; han klamret seg til noen granbusker der borte, gråt og lengta hjem ...

Johan hadde flere søsken. Broren, Otto Burås, slo seg ned på Burås noe lenger nord i Lillomarka. Petter var bosatt flere steder, en periode var han på Kølabbonn. Martin bodde rett ovenfor her ... Kristian kalte seg Kjulslund; han var yngst og liten av vekst, men Johan kalte han ... skulehvitten ... Far var ofte innom Kristian i Kjulslund når han skulle ned til bygda. Det var ikke vei den gangen, og det kunne være strabasiøst å gå gjennom skogen. Far skiftet på seg penklær der og hvilte der av og til. Kristian var litt stakkarslig av seg, så snart han ble forkjølet, klaget han ... 'Det er ikke så rart med meg, neste år ligger jeg nok der ...' Han pekte på kirkegården rett over dalen ... Men Kristian ble gammel allikevel han; jeg husker han godt ... Det var også ei jente i søskenflokken, men hun reiste tidlig til Amerika."

Lise kommer med kaffe og kaker, og det blir en liten pause i vår samtale. Jeg ser på et bilde som henger på veggen, og spør hva plassen heter. "Det er Jensrud hvor min mor, Aslaug Sørskogen, kommer fra", svarer Atle.

"Jensrud ligger i Nittedalsmarka, rett nord for Nittedal stasjon på vestsiden av dalen. Jensrud var opprinnelig en husmannsplass under Mo gård, og den ble ryddet i 1820-årene. I dag er det Nittedal kommune som eier plassen.

Aslaug Sørskogen. Foto utlånt av Atle Sørskogen

Min mor, Aslaug, var født i 1893 og døde i 1968, 84 år gammel. I unge år gikk far stien over Brennberget og om Jensrud når han skulle ned til bygda. Vi kalte det frierveien til han Alf Sørskogen ... Far ble litt sur når vi sa det ... Far og mor var like gamle, og de giftet seg i 1929; da var mor 36 år gammel. Mor var en gjestfri og blid dame. Hun var

godt likt og kunne prate med alle, og mange kalte henne 'Mor Sørskogen'. I sine unge år dro hun til byen for å tjene til livets opphold, og hun var førstedame hos Ingwald Nilsen i mange år. Hun fortalte at hun fant fram mange ting som Fritjof Nansen skulle bruke på sin polferd. I alle år lengtet hun likevel tilbake til Nittedalskogene, og hun var glad da hun i 1929 ble kone på Sørskogen. Det er nok ennå mange av den eldre garde som husker mor og far bak disken på Sørskogen ...

Mor arvet Jensrud, men hun ga det bort til pleiebroren sin, Johan Jensrud. Han døde bare 52 år gammel og testamenterte stedet bort til Nittedal kommune. I dag er det 4H som bruker Jensrud som naturskole for barn og ungdom. Det ligger fint til, midt i skogen, og bak stua er det både sopp, planter og dyr som de kan studere.

Aslaugs far og mor het August og Kristine (Stina) Jensrud. August var kurvmaker og lagde både stoler og andre møbler på verkstedet sitt på Jensrud. Jeg husker han hadde store pilbunter som han brukte i sitt arbeid. Han var også lærer på Kunst- og håndverksskolen, og han arbeidet også en tid på Nittedal Kruttverk. Den fine kandelaberen med blomster her i stua er det August som har laget.

Min mor, Aslaug, fikk H.M. Kongens fortjenestemedalje i 1971 for 40 års tjeneste for turfolk og for sin innsats for hjemmefrontstyrkene under krigen. Da var hun 79 år gammel."

"Hvordan husker du far din, Alf Sørskogen?" spør jeg. "Han arbeidet vel i skogen også?" "Far var født i 1893 og døde i 1968," fortsetter Atle. "Jeg og søsteren min, Randi, vokste opp der inne på Sørskogen. Randi er født i 1931, og hun giftet seg med Jostein Tafjord fra Nordfjord.

Far gikk bare fem år på folkeskolen. Bestefar tok han ut av skolen da han var 12–13 år; fra da av måtte han være med i tømmer skogen. Det var sårt for far at han ikke fikk fullføre

Atle Sørskogen.

Foto: Helge Haakenstad, 2008

skolen, men han gjorde god nytte for seg i skogen. Far hogg ikke tømmer, han kjørte tømmer med hest, og ofte hadde far og Johan drifter helt øst i Dausjømarka. De brukte vanligvis to hester i tømmerkjøringen.

Far fikk 80 kr i oppgjør av Johan for en vinters tømmerkjøring. Far var interessert i skiløping, og en gang kjøpte han seg nye ski og støvler for de 80 kronene. Men da tok Johan og hogg opp skiene hans. Han var sint og sa det var bortkasta tid å gå på ski, eller fly gæren som han sa ... Far fikk beholde støvla ... Det var harde bud, og det sier litt om gubben; far skulle være med i skogen ...

Far var medlem i Nydalens Skiklub hele livet, og han var en ivrig langrennsløper. Hver vinter ville han se 5-mila i Kollen, da gikk han om Sinober og Movann og videre østover til Kollenløypene.

Far og broren, Aksel, var begge gode skiløpere. Far var A-løper, og Aksel var B-løper. Et år ble Aksel nr. 7 i kombinert i Kollen. Far og Aksel hadde ei rundløype fra Sørskogen og rundt Kjulstjernet, der de dreiv spurttraining, og det var alltid far som var best. Men far var så uheldig å ødelegge det ene beinet sitt, så han fikk aldri delta for fullt i Holmenkollen.

Det var i hoppbakken i kollen vest for Stauerputten, mellom Nydalshytta og Kringla, at han brakk beinet sitt. Det var i 1918, og han var bare 25 år gammel. Han ville være med i Kollen og finpusset formen der i bakken. Under transporten til legen fikk han forfrysninger, og det satte seg koldbrann i beinet, slik at det måtte amputeres rett over kneet. Dette var et hardt slag for han, men det hindret han ikke i å drive som full skogskar i tømmer-skogen, og han deltok også i skirenn med beinprotese.

Far levde resten av livet med et kunstig bein, og trebeinet lagde han selv ... En dag far kom hjem fra skogen, hadde kuene bryti seg gjennom gjerdet og var inne på åker'n. Da brukte Johan kjeft, som vanlig ...
'Du må da kunne fly litt etter kua,' ropte han til far ...

Far sleit en del med det ødelagte beinet. Protesen med trebeinet og det kunstige kneleddet hadde ei lærhylse øverst som ble holdt på plass med sæler over aksla ... Om sommeren slo han gras oppe mellom bergskara. Når det ble for varmt, måtte han ta av seg protesen; da var beinstumpen rød og sår og blodet rant ...

Far satt alltid på kjøkkenet når han måtte klinke sammen og reparere prote-sen. Da kunne han være sur, og vi gjorde lurt i å være hjelpsomme og gjøre det han ba om ... Mor hadde vanligvis kveldsstellet i fjøset, og far hadde stellet i stallen; men når far reparerte beinet sitt, tok mor stellet av hestene også ...

Far kjørte tømmer i mange år til Ammerud og Nittedal. Han hadde to hester som het Hjemmebrunen og Gærningen ... Tømmeret ble først lunnet opp i skogen, for så å bli kjørt fram til vei på vinterføre. Jeg var selv med og kjørte tømmer i to år; da leide vi en ekstra hest av Einar Kjulslund. Øst for Sørskogen var det tre vendingers vei ned til Nittedalselva. Da måtte vi ha 900 m³ med tømmer for å ha nok kjøring om vinteren. Vest for Sørskogen var det to vendingers vei; da var det nok med 600 m³ tømmer. Men vest for høydedraget over Vennervann og Kringla ble tømmeret kjørt til Maridalen, og lassene ble ofte kjørt ut på isen slik at tømmeret kunne fløytes.

Far var armsterk, og han lagde alltid høye og fine lunner. Han la lunnene på rett sted, ofte litt i nedoverbakke, slik at stablingen gikk lettere. Far hadde god teknikk; han rulla og vippe opp stokkene. Noen ganger brukte han kjerring, slik at han fikk vippe opp stokkene; andre ganger brukte han slanne der han rulla opp stokkene. Aksel skulle alltid løfte stokkene, så dette gjorde at han og far ikke kunne arbe` sammen.

En gang var skolelærer`n med far i skogen. 'Ta toppen, du, ... så tar jeg rota,' sa far. Men lærer`n hadde fine fingre, og han hadde aldri vært med på skogs-arbeid, så han kunne ikke rikke stokken ...

Snøvinteren 1950/51 var det 3,05 meter med snø på Sørskogen. Vi måtte lage en tunnel i snøen inn til fjøset og stallen, og vi hadde hopp-

Alf Sørskogen i 1959. Foto utlånt av Atle Sørskogen

bakke ned fra låvetaket. Birger Bjørnholt sa at den første 1,5 meter med snø kalte han rim ..., han snakket av og til i store bokstaver, han Birger ... Jeg husker vi måka hesteveier og lunner den vinteren; et sted la vi tømmerstokker oppå snøen, slik at hesten gikk under ...

Julekvelden i 1939 skulle far kjøre hjem noen vedlass fra Svenskedalen mot Sinober, men på hjemveien gikk hesten gjennom isen på Nordskogtjernet. Mor sprang bort til Lillosetra etter hjelp, mens far ble på stedet for å se etter hesten. Heldigvis fikk de hesten opp igjen, og etter godt stell og litt ekstra havre var den like god som før ...

Far var nødt til å kjøre tømmer i skogen, selv om han hadde et dårlig bein. Han kjørte også materialer til hyttebygging i Marka. Hva skulle en leve av, da? En skikkelig protese var også kostbar! Far sluttet å kjøre tømmer i 1959/60; da orka han ikke mer ... Han søkte aldri om uføretrygd, for han ville ikke være en byrde for samfunnet. En slik økonomisk sikkerhet for seg selv og familien kunne han kanskje ha fått etter krigen. En gang legen var på besøk, fikk han se beinprotesen, og han ordnet det slik at far fikk 165 kroner måneden som uføretrygd ett år. Men far fortsatte å arbeide i skogen, og da trakk de tilbake trygden ... Han hadde ikke behov for den, sa de ...

Kjøkkenet på Sørskogen ble brukt til alt; vi bodde nærmest på kjøkkenet ... Der reparerte far utstyr og redskap, der hadde han smie og der leste vi og spiste. Et annet rom ble brukt til soverom; om vinteren var det kaldt der ... De andre rommene i den store bygningen brukte vi bare i julen og påsken."

"Hvordan husker du gårdsdriften før i tiden?" spør jeg. "Hadde dere mange dyr?" "Sørskogen ble drevet som småbruk flest," fortsetter Atle. "Vi hadde en-tre kuer, noen sauer, en gris og to hester til bruk i skogen og på jorda. Sørskogen var på 74 dekar og 45 dekar var under plog. Oppover bakkene og mellom bergskjæra ble det slått med lja.

Mor var arbeidsom og deltok i alt på gården, både fjøsstell, slåttarbeid, vedhogst og vanlig husarbeid og barnestell. Det var tre kuer å melke, og både kalver, gris og hester måtte stelles. Det hun likte minst, var slakting. Hun var med å holde grisen, men snudde seg bort når skuddet smalt ... Mor var også et pakkesel som bar mange tunge ryggsekker fra bygda. Før i tida var det bare brukbar kjerrevei til litt innenfor bommen; resten av veien måtte hun gå til fots på skogstien. Mor bar også vann fra brønnen;

vi fikk innlagt vann først utpå 1950-tallet. I tillegg til dette hadde vi serveringen for turfolket. Jeg husker vi tok to kroner for solbærtoddyen og hadde 80 seidler under disken. Men det var mye folk innom, og vi gikk tom for seidler hele tiden ...

Vi hadde også åker på Sørskogen og dyrka korn til hesten. Jeg husker vi hadde en hestevandring med en risper, flere soller og en blåsemaskin inne på låven. Hesten var tjoret til en stokk på tre meter, og den gikk rundt og rundt i ring og drev hele innretningen. Det hendte at hesten ble lei og begynte å gå saktere, men da skreik far inne fra låven at vi måtte holde tempoet. Jeg gikk bak hesten, og det var like viktig at vi ikke gikk for fort. Det var mor som la i kornbandene i risper'n, så falt kornet ned på en rist i underlåven, far tok hånd om halmen noe lenger framme, og kornet gikk gjennom tre soll som gikk fram og tilbake, og en blåsemaskin, før det ble samlet opp i sekker. Far skar opp halmen til hakkels og blandet det med høy, mel og vann slik at vi fikk det vi kalte sørpe. Vi føra hestene med denne sørpa. Jeg husker far var oppe halv fire–fire-ti`a om morra`n og ga hestene havre og høy før de skulle ut i skogen ved halv sju–sju-ti`a. Det var sjelden at far kjøpte fôr; han var ikke som far sin som hadde flere hester enn han hadde mat til ... Jeg har tatt vare på denne hestevandringen og resten av maskineriet; jeg har tenkt å sette det opp slik det var en gang ...

Det var mange som hjalp til i slåttonna på Sørskogen. Jeg selv gikk med ljaen, kløyva gjerdeskier og satte opp skigard, og jeg var med i skogen der jeg løp i rompa på far ... Nå er det satt opp ny skigard på Sinober, men i dag har de maskiner til alt.

En dag kom det en skomaker fra bygda som var religiøs og ville ha med mor å dømme verden ... Men mor bare lo, for hun hadde ikke noe tru på det der, så karen måtte gå med uforrettet sak ... Far og mor var ordentlige folk, men de var ikke religiøse; de var ikke gift i kjerka engang, men på prestekontoret ... Jeg hørte aldri at far og mor krangla; de hadde det bra sammen. Far var ikke som sin far, som både kjeftet og var litt stormannsgæren ... Det var alltid mye folk på Sørskogen, og under krigen ble gården et samlingssted for både motstandsfolk og folk som kom fra byen.

Far var også en ivrig jeger, og elgjakta så han fram til hvert år. Han hadde gode elgbikkjer, og var med på å felle om lag 50 dyr. Under krigen ble det skutt mye elg. Jeg er oppvokst på ulovlig elgkjøtt, for på den tiden skaut far seg en elg hver gang saltbalja var tom ... Under krigen ble det også

røyka oreblader, jeg ser ennå for meg den blå røyken fra sigarettene ...”

”Kan du fortelle meg hvor Mas-Jørgen-gruva ligger?” spør jeg for å pense samtalen over på noe annet. ”Ja, det var Jørgen Madsen, som også ble kalt Mas-Jørgen, og bestefar, Johan Sydsbogen, som sprengte ut denne gruva,” forteller Atle. ”I dag finner vi den rett sydøst for Skredderudtjernet, og høgda der heter Masjörgenhøgda. Bestefar og Mas-Jørgen sprengte seg inn 20 meter med en gruvegang i full høyde. De tok ut malmprøver som de sendte inn til undersøkelse. En dag kom det en engelskmann som ville kjøpe gruva. Det sies at han ville gi 5000 pund for rettighetene. Mas-Jørgen ville selge, men Johan ville ha det dobbelte. Engelskmannen tok med seg noen steinprøver som han ville se nærmere på. Men det ble ingen handel; neste dag var han ikke interessert i å kjøpe gruva. I dag er gruva et kulturminne, og hvert år tar skoleklasser en tur dit opp og tar med seg noen biter malm tilbake.”

Skiforeningen forteller om denne kjentmannsposten at Mas-Jørgen, som fikk navnet sitt etter sin far som arbeidet ved masovnen på Hakadal Verk, bodde i sin tid ved åsen sydøst for Skredderudtjernet sammen med sin kone Tilla. Det var ikke så store jordveien de hadde til rådighet. De hadde fått et jordstykke og en tomt der for at de skulle passe på skogen. Hytta var høyst primitiv, og fjøset var et lappverk. Stedet ble kalt Fjeldhaug med god grunn. Mas-Jørgen døde i 1943. En svenske som tok opp driften i en gruve like ved i 1905–06, sa at malmen inneholdt ’bare sylv, kobber og lite gull’.”

”Vi søkte om å få telefon på Sørskogen før krigen,” fortsetter Atle, ”men vi fikk avslag. Begrunnelsen var at naboen vår, Sinober, hadde telefon, og vi kunne gå dit og bruke den ...

Far kjørte ved til bygda for Oslo Telefonanlegg under krigen, og da ble han kjent med overingeniør Langeland. Det førte til at vi fikk fem km gammel og brukt ståltråd som ble hengt opp som telefonledning mellom trærne. Tråden hang i glasstrinser, eller lupp, slik at ledningen ble presset ned til bakken når det falt et tre over ... Det var høsten 1945 at vi fikk telefon på Sørskogen. Først fikk vi nummer 73-Slattum, men senere ble vi tildelt nummer 74-Slattum, fordi veivokteren var høyere på rangstigen enn far ... han var bare en tømmerkjører ...

Vi var veiløse i mange år, men så i 1956 ble det bygd bilvei inn til

Sørskogen. Vi gikk sammen med fem andre grunneiere, så veibyggingen var et resultat av fleres innsats og dugnadsarbeid. Veien kostet den gang 33 400 kroner. Dette var et stort framskritt for oss på Sørskogen.

I 1947 søkte vi om å få strøm på Sørskogen, men vi fikk avslag. Begrunnelsen var at vi hadde telefon! Først i 1967 fikk vi strøm på Sørskogen. Året før hadde plassene Bråtan, Bakken og Mago i Nordmarka fått strøm. Nittedal kommune hadde godt med penger på denne tiden, så både Sinober, Sørskogen og flere steder til ble tilgodesett med elektrisk kraft. Strøm og vei til Sørskogen var store framskritt. Nå kunne vi sette bort parafinlampene og også slippe vedkomfyren til matlaging og oppvarming.

Det var jeg som kjørte ut alle stolper, kopper mv. langs linja fra Lillosetra og til Sørskogen og Sinober. Alt arbeidet ble gjort sommerstid, og jeg måtte bruke truger på hesten over myrene ... Alt det innvendige arbeidet med strømtilførselen lå på huseieren. El-verket betalte ledningene, men jeg bora for hånd alle hullene i tømmerveggene. Per Frank Olsen, Arnfinn Solli og Arne Pedersen utførte all den innvendige installasjonen, og dette ble gjort uten kostnad for oss. Ungdomslaget Frøy hadde rom på Sørskogen, og Per Frank og Ellen var mye der og vasket blant annet opp etter mange helger ...”

Jeg ser bort på skapet i stua der vi sitter, og legger merke til en rekke pokaler som står der. ”Var du like god skiløper i ungdommen som far din, da?” spør jeg Atle. Han forteller at han også var med i Nydalens Skiklub, og at han ble kretsmeister i C-klassen i 1957. Den gang måtte de gjøre seg fortjent til å rykke opp i de høyere klasser, og Atle forteller at han var A-løper i sine beste år. Men Atle er av det beskjedne slaget og vil ikke snakke så mye mer om det ...

Under krigen var Sørskogen et møtested for Milorgkarer som hadde hemmelige møter der og drev med våpentrening bak tildekte vinduer. På oversiden av gården hadde de våpenlager, og etter krigen fikk kollen her navnet Stengunberget. Atle var bare fem år da krigen begynte; Randi var ni år, og de lærte tidlig å holde munn om det som foregikk på gården, ellers kunne foreldrene bli skutt ...

”Det var i andre etasje, på rommet til Einar Næss, at Milorg holdt sine møter,” forteller Atle. ”Det er fortalt meg at han kjørte en tre-tonns lastebil

foran tyskerne oppetter Gudbrandsdalen til Åndalsnes og sprengte bruer ... Jeg visste at det skjedde noe i annen etasje som var skummelt. Først trodde jeg det var spøkelser på loftet, men mor sa at det var noen folk som bodde der. Da jeg skulle sette inn skiene mine en kveld, så jeg i skinnet fra parafinlampen flere menn som satt der med hetter trukket nedover hodet ... Jeg pleide å få sjokolade av Sundqvist; det hendte at han kom ned til oss ... Mor fortalte at han hadde dekknavnet Kolberg.

Gutta på skauen var sikre på far, han var klarert ... Hjemmefrontkarene lå inne på skauen på Holåsen og Granberget og enkelte hytter i Marka. Far kjørte mat og utstyr fra bygda og til Sørskogen, og han hadde rett som det var med seg saker som de innpå skauen trengte. Han henta poteter hos Milorg-tro bønder i bygda. Far henta også brød til gutta på skauen hos baker Pettersen i Nittedal; han fikk melsekker med bussen fra byen. Far kom ofte natterstid og henta en kasse med brød som han tok med seg til Sørskogen. En dag fikk far beskjed om at lensmannen i Nittedal ville beslaglegge hesten hans, men det nektet far. Han var jo helt avhengig av å ha hest på gården. Lensmannen i Nittedal, jeg tror han het Skaug, var med i Nasjonal Samling. Han sendte lensmannsassistent Arvid Ruud til Sørskogen for å ordne opp i saken. Arvid var i slekt med oss på Sørskogen langt ute i slektsrekken, og han drev et risikabelt dobbeltspill. Det hendte at han kom til Sørskogen og sa at nå måtte vi rydde bort det som vi ikke hadde lov til å ha på gården ... Jeg tror enden på visa var at far fikk lov til å beholde hesten ...

Jeg husker også at jeg var med mor en dag oppe på høgda ovenfor gården og brente røsslyng. Det var om våren i 1943. Plutselig fikk jeg se et jagerfly som kom lavt over skauen. Det gikk ned i Nittedal og opp igjen ved kjerka på den andre siden av dalen, og så slapp det ut en røykring over Kjeller. Like etterpå kom det flere bombefly nedover dalen, de fløy mot Kjeller der de slapp bombene sine over flyplassen. Tyskerne holdt til på Kjeller, og det var britiske fly som bombet. Vi ble redde der vi stod og så det hele, og det var ikke lenge før mor hadde slukket varmen.

En dag i påsken 1945 var jeg ute på skitur, for det var slikt knakende fint vær. Det var midt på dagen, og jeg gikk der og ante fred og ingen fare da jeg med ett hørte skuddsalver borte ved Kringla. Etterpå hørte jeg at tyskerne hadde hatt razzia og tatt radiostasjonen i hytta ved sydenden av vannet. To av karene ble såret i skuddvekslingen. Men det var ikke verre enn at de ble bundet sammen og ført til Nydalshytta ved Sinober og videre

ned til Movann eller Snippen. To andre karer kom seg unna, og på kvelden kom de ned til Sørskogen og snakket med mor. Dagen etter kom det enda en kar, og mor spurte han om han var den siste fra Kringla? 'Folk sier så mye,' svarte karen. Da visste mor at det var en av gutta på skauen. Finn Ramsøy og jeg satte opp et info-skilt på hytta ved Kringla rett etter krigen, men det er borte nå. Jeg var der for ikke så lenge siden og så at hytta har falt helt sammen; det er synd å tenke på det ...”

Jeg var også borte ved hytta i sydenden av Kringla for noen år siden. Da var den helt falt sammen og delvis oppråtnet. Atle forteller at i dag er det Rønneberg som eier hytta.

”Jeg husker at Peder Østlund, onkelen til Ola, kom til Sørskogen en av krigsdagene for å få med far og Aksel på elgjakt,” forteller Atle videre. ”De skulle fylle opp saltbalja ... Peder var også en god elgjeger, og han hadde en blandingshund av sjæfer og elghund. De dro nordover fra Sørskogen, men de fant ikke elg der. Så kom de til Slåttemyra nord for Movann; der kom de på sporet av en elg, men den dro over jernbanelinja og mot Nordmarka. De fulgte etter, og etter mye strev og mas så greide de å skyte en elg inne ved Helgeren. De var slitne, alle tre, og Aksel drakk blod ... Men tyskerne kom på dem, og de måtte stikke av som best de kunne. Far satte igjen børsa ved et tre, og bikkja måtte de også forlate ... Men da de kom hjem igjen, fikk de med seg flere grorudgutter og dro innover på nytt for å hente elgen. Elgkjøttet ville de ikke gå glipp av. De fikk med seg elgen til sist, og far fortalte at det ble mange tunge bærer ... Bikkja var borte et helt år, men så en dag stod den der på trappa. Senere ble jeg fortalt at Petter Myrer hadde tatt vare på den; han kjente både far, Peder og bikkja, men han ville ikke levere den tilbake før det hadde gått en stund ... Da det hadde gått omkring ett år, lå det en dag også en papirsekk med et våpen inni ute på trappa. Det var Krag`en som far og Peder hadde brukt da de skaut elgen, men nå hadde den et tysk sluttstykke ... Vi vet ikke hvem det var som leverte våpenet, men jeg tror at det var Einar Næss ... Han kjente oss og hadde et rom i andre etasje på Sørskogen. Einar var en aktiv milorgmann, og han fikk medalje for sin krigsinnsats etter krigen. Medaljene sine bar han alltid innafor jakka; han viste dem ikke fram ... han var en kald fisk og sa lite ...”

Rett vest for Sørskogen lå den lille plassen Vestskauen, eller Kølabbonn. Den blåmerkete stien fra Sørskogen går forbi stedet. Jeg har gått forbi der mange ganger, og du kan ennå se murene der husene stod. Det er stille og

fredelig der nå, alle hus er for lengst borte og skogen vokser stadig lenger innover vollene. I Bygdeboken til Birger Kirkeby og i Heides bok om Lillomarka fortelles det at det var Jon Nilsen fra Nordskauen som slo seg ned der i 1866. Han ble kalt Jon Kølabbonn, og han lagde sopelimer som han solgte i byen for tre–fire øre. Jon Kølabbonn var med i onnene på Østre Skøyen. I 1865 var det ingen husdyr og ingen utsæd på plassen. Ti år senere ble det satt ei kvart tønne poteter. Hjalmar, som var en av sønnene til Jon, mente at han eide stedet. Han var friluftsmann og overnattet der når han kom opp fra byen. Enka etter Jon, som var den første brukeren av plassen, bodde der en tid før hun flyttet til Lars i Nordskauen for å stelle for han. Om sommeren var Petter Lillosetra i Kølabbonn med dyra sine. Husene ble revet omkring 1910 og flyttet til Dalbekk, syd for Skredderud.

Nordskogen, eller Nordskauen, lå oppe i lia rett nord for Nordskogvannet. Jeg har ruslet over de gamle vollene mang en gang og tenkt på livet som var der før, men i dag er alle hus borte, og skogen har tatt tilbake det som før var innmark ... Men det må ha vært et vakkert sted med en flott utsikt utover Nordskogvannet og sydover skogen.

Vi vet ikke når plassen Nordskauen ble ryddet, men Nils Nilsen (ca. 1797–1859) var den første brukeren der fra omkring 1830. Han var gift med Anne Jonsdatter. Omkring 1875 bodde Fredrik Ludvigsen fra Inset og kona hans, Maren Jukiane Nilsdatter fra Modum, på Nordskauen. Fredrik var veiarbeider, og de hadde i alt fem barn. I 1875 hadde de to hester, ei ku og ei kviqe, og det ble sådd ei kvart tønne bygg og satt to tønner poteter.

Etter Fredrik kom Lars Johansen fra Vollen, eller Lars Nordskauen, som han ble kalt. Lars og kona, Maren, var i Nordskauen helt til 1920-årene. De fikk seks barn, men kona til Lars døde tidlig, og alle barna reiste til Amerika.

Det er fortalt mange historier om Lars Nordskauen, og det er nok han som har levd lengst i folkeminne inne i Lillomarka. Det fortelles at Lars var munnrapp; han hadde lært seg å ta igjen, og han sa aldri takk ...

En dag da Johan Sydskogen kom innom Lars i Nordskauen, så satt han og spiste kjøtt og hygget seg med kjøttet så lenge det varte ... Johan Sydskogen hadde stor familie å forsørge og sa til Lars at han burde spare litt på det, så rakk det lenger ... Men da svarte Lars: ”Sulte må en når en ikke har mat. Skal en også sulte når en har mat? Je berre spør, skal en sulte støtt, da?”

Hver sankthans var det leik på Gressestua ved Maridalsvannet. Det var Mons (Mogens) Mathisen på Linderud som holdt sankthans-leiken der for folka sine. Dit fôr Brekke-banden på dans, og Lars var også med. De måtte ro over vannet fra Brekke. En gang ville de holde leven med Lars og rodde fra'n, men Lars la bare rolig på svøm etter, han ... og han tok snart igjen båten. "Visste døkk itte at je skulle være med, da?" sa'n Lars bare, enda han godt forstod at det var på leven de hadde rodd fra'n. Så måtte de hale'n inn, da, og Lars danset hele natta så vannet skvatt ... han var flink til å danse ... Den tangen der dansen ble holdt, ble senere kalt Monsetangen ...

I de siste åra brukte ikke Lars jorda i Nordskauen; han var blitt for gammel. Avgiften for plassen var 80 kroner året. På sine eldre dager greide han ikke å betale avgiften, så han måtte svare en del dager i stedet.

Lars Nordskauen hadde en streng forpaktningskontrakt hvor det blant annet står:

"Jeg Lars Johansen forbinder meg til ikke at bortføre noget af Plassens Høstning; og ikke Hugge og Selge noget af den i Løkken staaende eller Voxende Skov; og den blivende Gjødsekn benyttet på Pladsen.

Lars Johansen skal have tilladelse til at indtage til Havns om Sommeren, sex Melkejør men ikke Ungfæ eller Smaafæ.

Lars Johansen skal selv forfærdige Husene, men han skal have tilladelse æfter Udvisning at tage Mattrialier i Peder Schøjhens Vestre Skov; Og ikke intages fremmede Folk i Husene til nogen fast Logis.

Efter Forpaktidens Udløb har ikke Arvinger ret til at fordre nogen opdyrknings- eller Brugsret.

Schøjhen den 15. Juli 1878.
Peder H. Skøjjen

Lars Johansen Schøieneie

m.p.p."

Jeg har sittet og lyttet og notert mens Atle har fortalt om livet på Sørskogen før i tiden. Han husker alt som om det var i går ...

”Jeg hadde en fin barndom,” sier Atle. ”Jeg hadde ikke lekekamerater på Sørskogen; det var bare min søster, Randi, og meg selv, men hun var fire år eldre enn meg ... Jeg fikk mye gratis trening i å hente kuer som ikke kom hjem igjen til kvelds ... Jeg ble glad i skogen og Marka ...”

”Er dere ofte på Sørskogen nå, da?” spør jeg. ”Vi har åpent hver helg, slik som vi alltid har hatt,” forteller Atle. ”Om sommeren har vi åpent på søndager mellom kl. 10 og 17. Om vinteren, når det er skiløyper, har vi åpent på lørdager og søndager mellom kl. 10 og 17. Vi hjelper til, begge to, både Lise og jeg, og noen ganger må vi også ha ekstrahjelp. Det var mye mer folk på Sørskogen før i tiden; nå er det så mange andre ting som drar ... Vi lager vafler, wienerbrød og kannelsnurrer og selger varme og kalde drikker. Wienerbrødene begynte vi å bake alt på 1960-tallet. Det var bestefar som begynte å servere i gamlestua; den nye peisestua ble bygd i 1937. Før krigen hadde vi også en del overnatting, men det er ikke slik i dag lenger. I dag

lurer jeg på om sykkelveien fra Lilloseier til Sørskogen og Sinober kommer. Da kan besøket ta seg opp her inne.

Jeg og Randi overtok Sørskogen i sammen i 1962, men fra 15. mai 2007 er det jeg som står som eneeier av gården. Det er ikke alltid så lett å eie noe i sammen.

Lise og jeg har nå tre døtre, åtte barnebarn og ett oldebarn. Bente er eldst og har odelsrett på Sørskogen, det er hun som skal overta ... Hun er født i 1962 og er gift og har tre barn. Mette er født i 1963, og hun har kanskje vært mest på Sørskogen. Renate er en attpåklatt fra 1978.

Alf Sørskogen med Atle på armen. Aslaug til høyre. Stina Jensrud til venstre. Ragnhild og Astrid Bråten foran. Foto utlånt av Atle Sørskogen.

Jeg er ofte oppom Sørskogen, jeg føler meg hjemme der ...

Jeg har drivi med bier der i mange år som en attåtnæring. Nå driver jeg og restaurerer låven. Lise sier jeg bor der oppe ... For få år siden satte jeg opp ei rastehytte på haugen ovenfor gården. Den stod på Hellerudsletta, men jeg fikk den og satte den opp på Sørskogen. Lillomarkkapellet, som ble tatt i bruk i 1963, er forresten satt opp av tømmer fra tyskerbrakkert på Gardermoen.

Da jeg var barn, måtte jeg gå den lange veien på fem km til Slattum skole. Fra 1. til 5. klasse gikk jeg annenhver dag på skolen. Jeg gikk på ski eller til fots, og det var verst vår og høst. Det hendte at jeg vasset i snø til langt opp på leggen. Det var mor som organiserte dagene. Når det var godt skiføre, gikk jeg hjemmefra kl. halv åtte; de dagene jeg gikk til fots, eller det var dårlig skiføre, måtte jeg starte før kl. sju. Men jeg kom for sent på skolen bare to ganger. Jeg var forresten på sykehus i tre uker en gang fordi jeg fikk en stauer i beinet.

Etter at jeg hadde arbeidet i skogen i to år, så søkte jeg på yrkesskolen, men det endte med at jeg begynte i tømmerlære. Jeg gikk i lære i fire år og har nå arbeidet som tømmermann i 40 år. Det meste av tida har jeg vært ansatt i et byggefirma, men jeg har også drevet for meg selv. Den siste tida var jeg ansatt i BundeBygg. Jeg har vært med på å sette opp mange hus. Da jeg arbeidet i Hakadal, gikk jeg over Ørfiske og hjem igjen. Huset her i Haugliveien satte jeg opp i 1965. På mine eldre dager har jeg også gått kurs og begynt å lafte tømmer."

"Jeg har hørt at du er med i Foreningen av de Frie og Tapre Skoggangsmenn," sier jeg med ett. "Det går gjetord om dere ..." Atle bryter ut i latter og smil og forteller: "Ja, vi har Mikkjel Fønhus som forbilde, og Lars Monsen har vært med oss noen ganger, men det er en stund siden nå; han har vel nok med å selge bøker nå om dagen ... Vi treffes ulike steder i Marka hver fullmåne, og vi har fire gapahuker: Solhuken, Breisjøhuken, Elghuken og Abortjernhuken ... Hans Kile er formann, læremester'n til Lars, Egil Paulsen er med, Erik Andersen fra OFA er med, tegneren Vidar Smith og flere til. Vi kan være en 15–20 mann som møtes, men vi er mest inne nå, for noen er blitt dårlig til beins. Noen ganger er vi en riktig kakle- og mimregjeng. Men vi er ute av og til, lager god mat, prater sammen og løser verdensproblemer ... Et år var vi oppe i Begnadalen i terrenget til Fønhus. Da stod jeg ved Kverriljuvet og

Atle og Lise Sørskogen med oldebarnet Gina. Foto: Helge Haakenstad, 2008

så en rovfugl som sirklet over juvet mens den skreik ... Det var som å være i villmarka ...”

Det er tid for å bryte opp ... Atle har øst av sine minner, erfaringer og kunnskaper fra et langt liv i Lillomarka. Han har fortalt om en annen tid da menneskene levde mer i pakt med naturen. Jeg tror de levde et godt liv inne på Sørskogen, selv om det kunne være slitsomt og tøft. Atle virker ennå ungdommelig, selv om han er 73 år, og han er ennå full av liv, pågangsmot og nye ideer ... Da jeg går, kommer Lise med oldebarnet på armen ... Slekter kommer og slekter går, tenker jeg, men markahistorien består ... Så kjører jeg innover til byen, mens bilene suser forbi meg og spyrr ut sin giftige eksos ...

BJØRNAR PÅ NERSAGA

Foto: Helge Haakenstad, 2008

Plassen Nersaga ligger i Rausjøgrenda i den sydlige delen av Østmarka. På Nersaga har Bjørnar Hansen bodd i 30 år nå, og han har arbeidet et helt liv i skogen, først for Kiær og Co. og så for Oslo kommune, Skogvesenet.

Rausjøgrenda ligger avsides til, midt i Rausjøskogene i Enebakk

kommune, og i dag er det fastboende folk bare på tre av plassene. Bjørnar Hansen vokste opp i fattige kår, han har opplevd nød og elendighet og han måtte tjene til livets opphold i tømmer skogen.

Jeg ble kjent med Bjørnar Hansen på slutten av 1970-tallet, da jeg ble ansatt som skogfullmektig i Rausjø distrikt i Oslo kommunes skoger. Jeg hadde denne stillingen i 11 år, fra 1. januar 1978 til 1. januar 1989, og jeg ble på denne måten godt kjent med både Rausjøskogene og folket der.

En septemberdag i 2008 sitter jeg i stua på Nersaga og snakker med Bjørnar. Han sier han husker meg godt fra før i tiden ... Bjørnar har besøk av Walter Svarthol, bror til Frank Svarthol som jeg kjenner godt fra Oslo kommunes skoger. Bjørnar har fylt 81 år nå og har vært pensjonist i noen år. Det er godt å se Bjørnar igjen. Han er blitt 30 år eldre nå, men han er ennå den stødige og jordnære karen som jeg ble kjent med. Han er fortsatt ikke redd for å si sin mening, og han er også kjent for alltid å ha en god replikk på lur ... Jeg lærte å sette pris på Bjørnar, både som menneske og arbeidskar ... Bjørnar er også en trekunstner. Stua er innredet med mange fine møbler og annet inventar som han har laget av rariteter fra skogen; både bord, stoler, lamper, klokker mv. Noen vil nok kalle Bjørnar for både kunstner, original og eneboer ...

”Jeg er født 20. april i 1927 i ei stue på Børtemoen under Børter gård i Enebakk,” forteller Bjørnar. ”Gården ligger i den andre enden av Børtervannet, og det er visst 12. generasjon Oppegård som driver gården nå.

Nersaga. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Den lille stua var bare ei bordkasse, og den hadde ikke blitt godkjent som hundehus i dag ... Stua ble revet i 1945, og det ble bygd stall av de gamle materialene. Det var Asbjørn Oppegård som ville ha oss vekk fra Børtermoenstua. Til slutt klippet han strømmen, og vi ble uten lys og strøm i flere uker. Mor ble sint for dette, og det ble en stor krangel mellom henne og Asbjørn Oppegård. Det hele endte med en rettssak der Asbjørn måtte gi seg. Vi fikk bygslet tomt av Oppegård, og han ordnet også med materialer til et nytt hus til oss. Det nye hjemmet vårt kalte vi Fjellhaug. Maleren Henrik Sørensen holdt til på Børter gård på denne tiden, og vi ble godt kjent med han. Det var hans advokat som hjalp oss under rettssaken. Og så rart det enn kan høres; vi ble ikke uvenner med Oppegård'n ...

Mor, Magnhild Jensen, var født i 1900 og døde i 1956; hun ble ikke så gammel. Hun var født på Børtermoen og var først gift med Torstein Pettersen, bror til Magnus og Adolf Dammen. Men de var gift bare i 14 dager, for han døde i spanskesyken.

Mor ble senere gift med Bjarne Hansen. Han mistet foreldrene sine da han var seks år og ble bortsatt på en gård på Romerike. Han hadde en hard oppvekst og sleit også mye seinere i livet ... Bjarne ble min stefar ...

Jeg ble født før ekteskapet, ser du ... på den ti`a kalte de det lausunge ... Det var ikke så lett å være mor. En dag tok hun meg med til presten for at jeg skulle bli døpt, men presten ville ikke døpe meg ... Da ble mor hard og sint og fortalte presten noen sanningens ord, og enden på det ble at presten ga seg, og jeg ble døpt ... Jeg er eldst av fem søsken, men i dag er det bare meg, broren min, Åge, og søstera mi, Reidun, som er igjen. I dag vet jeg at Waldemar K. Kristiansen var min kjødelige far. Han ble noe over 80 år og døde i 1983. Vi hadde noe kontakt på hans eldre dager, men jeg ble ikke nevnt i dødsannonsen hans ... Jeg har en halvbror, Øyvind Kristiansen; han jobbet flere år i Vannverket ...”

Jeg lar tankene gå tilbake i tiden til årene 1965 til 1967, da jeg gikk på Oppland skogskole på Brandbu. Da gikk jeg sammen med Christian Oppegård fra Børter gård i Enebakk, en livlig og ivrig kar i sin beste alder, som ville utdanne seg i skogbruk for en gang å overta gården hjemme.

”Vi arbeidet mange år for Oppegård-familien på Børter. Da jeg var elleve år, var jeg gjetergutt på Børter sammen med Thorbjørn Larsen. Han var noe eldre enn meg, og vi gikk ikke på skolen de samme dagene. Derfor gjette jeg kuene annenhver dag, og vi måtte passe på at kuene ikke kom inn på potet- og kornåkrene. Jeg fikk ei krone dagen, og for gjetersesongen ble dette 27 kroner. Det var de første pengene jeg tjente. Det var Asbjørn Oppegård som drev gården på den tiden. Etter han overtok brødrene Ulf og Mogens Oppegård, og så Christian Oppegård. Nå tror jeg sønnen til Christian har tatt over noe av gården.

Oppegård-karene var dyktige folk som aldri stod fast. De var oppfinnsomme, gjorde alt arbeidet selv og de var ikke redde for å bli svarte på fingra. Men av og til kunne de også være fulle av fa`n ... Han Christian har også vært snill mot Åge, bror min; etter at han måtte slutte i Oslo kommune, fikk han lov til å bo der, og de betalte både strøm og husleie ...

Børtergården har om lag 10 000 dekar skog i Østmarka, og Asbjørn Oppegård som utdannet seg til ingeniør i Østerrike, bygde Børter kraftverk ved Preståa alt i 1914. De var størst i Enebakk på den ti`a, rene kongene ... Før i ti`a gikk Plankeveien forbi Børter gård, så det er mange kjørekarer som har hvilt der på gården.

Oppegårdfolket har i alle år forsvart eiendomsretten og sine rettigheter i skog og utmark, og turfolket får ikke lov til å gå gjennom gården ...

Jeg husker at jeg var med å skrapa og tjærebreddede turbinrørene fra demningen og nedover Børterdalen. Brødrene Ulf og Mogens var alltid med, og de skrapa rust like godt som oss ... De gamle røra rusta fælt, så vi ble seende ut som rødrever i klærne, og vi gikk og spytta rust i 14 dager etterpå ... Nye turbinrør ble lagd i smia på Børter, og vi satt og klinka dem sammen med hammer, uten hørselvern ... det skrangla fælt ...

Jeg har hatt mye møkkaarbeid opp gjennom åra, men jeg har aldri vært arbeidsledig. Vi var for husmenn og fattigfolk å regne ... Jeg arbeidet også i skogen for Oppegård, jeg hogg tømmer og kjørte med hest øst for Børtervannet. Da hadde vi skogstariff, og jeg fikk 15 kroner dagen, eller 90 kroner uka. Det var viktig å ha arbeid på den ti`a ...

'Når lommeboka er tom, har du ingen frihet,' sier jeg ...
'Og når du er født fattig, så dau`eru fattig,' sier jeg ...

En gang vi dreiv og fløyta fikk jeg råtakjeft av Oppegård'n ... Da la jeg fra meg fløyterhakan og gikk hjem ... Jeg hadde med meg mange skoleungdommer, og de fløy til og fra slik at det hele blei umulig, og da fikk jeg kjeft ... Men Oppegård'n kom seinere og henta meg og spurte ... 'Kommer du i morra?' 'OK,' sa jeg, så fortsatte vi å fløyte ...

I de harde 30-åra fikk ikke arbeidsfolket lønning. De fikk derimot en matlapp på 10 kroner i uka. Det var bare en kjøpmann i bygda som tok imot disse matlappene som i sin tid ble kalt fattiglapp ... Bjarne, stefaren min, og flere andre arbeidsfolk satt på steinhaugen og hakket stein med en liten hammer; dette var stein som ble brukt til å fylle på hull i veibanen. Under krigen var det rasjoneringskort på både mat og klær, og også på strøm ... Det var rasjonering på flere ting langt ut i 1950-årene ... Jeg gikk stadig sulten, og vi hadde dårlig med klær og støvler.

I 1952 ble jeg innkalt til militærtjeneste, og jeg måtte tjenestegjøre i Tysklandsbrigaden i Rehnsburg. De tyske flyktingene var skrubbsultne og stod ved nettinggjerdet og tagg mat ... Jeg var glad da jeg kunne reise hjem igjen fra Tyskland, etter 282 dagers tjeneste ...

Jeg hogg ved under krigen sammen med Bjarne, og lønninga gikk til en felleskasse vi brukte til mat mv. Jeg var bare unggutten den gangen, men jeg husker det ble fortalt at noe mellom 70 og 100 mann deltok i denne vedhogsten. Folk fra Oslo og Aker ble utkommandert til dette skogsarbeidet.

Det var satt opp arbeidsbrakkor både ved Forfoten, Storviknabben, Bøvelstad og Nessetra, og hver brakke hadde plass til seks-åtte mann. Det var stor mangel på både ved, koks og kull på slutten av krigen. Bjarne og jeg hogg favnved i blant annet Ekebergskogen til Klavenes. Det ble også hogd mye ved i Rausjøskogene og i Børterskogen til Oppegård. Det ble hogd tusenvis av favner, og mye av veden ble fløytet over Børtervannet og ned noen trerenner til lagerplassen i Ekebergdalen. Derfra ble veden kjørt inn til Oslo med lastebiler. Det er elva som er delet mellom Børter og Ekeberg. Vi fikk alltid et realt oppgjør fra Ekeberg gård.”

Trond Burud forteller i sin bok ”Opplevd og hørt i Rausjø” at Børtevanna en gang var flere vann som var bundet sammen med elver og trange sund. Det var Store og Lille Briesjøen, Støafjorden, Kongsvika, Renne Strømmen (Trangene), Indvannet og de to fjordene Støttum- og Deliseterfjorden. Også Tangentjernet (Morttjernet) var et eget vann med bekk ut i Børtervanna. Grisetjern var bare en liten putt midt uti ei myr. Støttumsetra og Delisetra forsvant under oppdemmingen av Børtervanna.

”Hvordan kan det ha seg at maleren Henrik Sørensen hjalp dere under husstriden med Oppegård?” spør jeg. Henrik Sørensen var en av de største kunstnerne her i landet på 1900-tallet. Han var med å utsmykke Oslo rådhus rett etter siste krig, og han har flere bilder i himlingen og på veggene i Rådhuset.

”Henrik Sørensen hadde tilhold i Ekebergdalen både før og etter krigen. Han utsmykket gravkammeret på Ekeberg gård, og en tid bodde han også i andre etasje på Børter gård,” forteller Bjørnar. ”Jeg var flere ganger med og bar malerutstyret hans, og det hendte at jeg også fulgte han ned til Børter gård, fordi han var mørkredd ... Han malte mange bilder fra dalen, og også bilder av foreldrene mine i den gamle stua på Børtermoen. Bildet som kalles ’Gutten i døra’, er av meg, der jeg står i døra mellom stua og kjøkkenet på Bråtanstua. Henrik Sørensen ble vår venn og hjelper, og han inviterte oss også på julebord i sin leilighet i Eilert Sundts gate 42 i Oslo.”

”Du har en sjelden god hukommelse, Bjørnar,” bryter jeg inn. ”Fortell meg om arbeidslivet ditt i Rausjøskogene.” ”Ja, jeg har en god hukommelse, men ikke alle liker at jeg husker så godt ...” sier Bjørnar. ”Når du er oppvokst i fattigdom, sitter livet fast under huden din ... Jeg begynte for Kiær og Co. i 1957, og jeg fulgte med over til Oslo kommunes skoger i 1965 da kommunen kjøpte Rausjøskogene. I 1957 ble jeg innkvartert på

Bøvelstad for å kjøre tømmer ovenifra Bøvelstad-Svarttjern. Det var ingen dans på roser skal jeg si deg ... Men den første kvelden fikk jeg besøk av kjerringa nede på jaktsslottet til Solbergfamilien, og hun ville kaste meg ut fordi de bestemte over stedet ... Neste dag dro jeg over Børte vann og til bygda for å oppsøke skogfullmektig Harald Framgården. Han ga meg et annet husvære i Rausjøgrenda; det var slik jeg kom til Nersaga. Men det ble lang vei fra Rausjøgrenda og til tømmer skogen nord for Børte vannet.

De første årene jeg arbeidet i skogen, hogg jeg om sommeren og kjørte tømmer med hest om vinteren. Det hendte at jeg hadde både to og tre hester. Da var broren min, Åge, og nevøen min, Jon, med og kjørte. Jon er sønnen til søstra mi, Else. Vi kjørte tømmer her nede i Rausjøgrenda, men også noe ved Vangen. Når vi dreiv mot Vangen, kjørte vi tømmeret ned på Mosjøisen. Når våren kom ble det fløyta ned til Rausjøen og tatt opp på bil ved Hella. Ved Mosjøtranga var det før i ti`a ei flytebru der folk og biler kunne komme over. Andre ganger kjørte vi tømmer ned på Børte vann og fløyta det fram til veien i Rausjøgrenda, der det ble lesset opp på bil. De første årene (1941–47) etter at Kiær hadde overtatt Rausjøskogene, var det drift på ei dampsag nede ved Dammenstua. Magnus Dammen hadde jobben med å fyre opp dampkjelen om morra`n. Rundt 1940 skar de også tømmer på ei sag ved Bysetermosen.

Mellomsaga. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Skogfullmektig Harald Framgården kom hit til Kiær og Co.s skoger i 1941, og han kom fra saga på Ljansbruket. Magnus Hansen på Mellomsaga var fullmektig før Framgården, men han dreiv visst med noe fanteri så han fikk sparken. Han var bror til Ester på Mellomsaga.

Bror min, Åge, er født i 1930. Vi er halvbrødre og er oppvokst i sammen. Før Oslo kommune tok over skogene bodde han her i Nersaga. Da bodde jeg i OFA-brakka nede ved Dammenstua, men jeg har også bodd en periode på Gamle-Vangen. Åge var en flink arbeidskar, men han var noe trassig og glad i å drikke. Det ble derfor noe skoft på han, og han gikk ikke av veien for å ta igjen med skogfullmektig Framgården. Framgården ble lei av dette og tok det opp med sine folk på hovedkontoret. Der fikk han medhold, og det endte med at Åge ble oppsagt fra Oslo skogvesen. Han måtte da flytte fra Nersaga. VG skrev om saken og mente at Åge var blitt urettferdig behandlet. Etter disse skriveriene satte Skogvesenet opp ei brakke nede ved OFA-hytta, som Åge kunne bruke når han var i Rausjøgrenda. Han bruker den av og til i dag også. I dag er Åge totalavholdsmann.

Jeg har vært fagorganisert i alle år og er spesielt glad for sykelønnsordningen som ble kjempet igjennom. Før i ti'å hadde ikke arbeidsfolk råd til å være sykmeldt; de møtte opp på jobben selv om de hadde influensa og høy feber. De måtte være sykmeldt i minst ti dager for å få utbetalt sykepenger. Sykelønnsordningen var et stort framskritt for arbeidsfolk. I dag er det partiene på høyresiden som vil rasere dette velferdsgodet.

På mine eldre dager ble jeg mye plaget av ryggvondt. Arbeidet i tømmer-skogen satte sine spor. Jeg ble derfor trygdet da jeg var omkring 60 år. Da hadde jeg drevet med skogsdrift i 30 år her i Rausjøskogene.”

I boken ”Skogfinnene i Øst-Norge” forteller Asbjørn Fossen at det har bodd finner på flere gårder i Enebakk. Ulf Oppegård på Børter mente at det har bodd finner på både Bekkenstuen og Enga under Børter gård. Finnene hadde en annen arbeidsmåte og et annet utseende enn sognets folk. I finne-manntallet fra 1686 er det registrert finner på to gårder som ligger nær Østmarka; Gjevelsrud øst for Vågvann, og Kjærslud øst for Lyseren. Asbjørn Fossen forteller også at det ble funnet en stokkbåt i Børtervann på 1920-tallet; noe som tyder på finsk bosetting i området.

Trygve Christensen skriver i boken ”Skogfinner og Finnskoger” at finne-manntallet fra 1686 ikke nevner noen finnebosetting i selve Østmarka.

Men flere stedsnavn i Østmarka tyder på finsk opprinnelse, blant annet Kattisa ved Nøkle vann, Finnfallåsen ved Gullsmeden og Finland og Badstudalen i Losbymarka. Christensen mener at Østmarka må ha vært for liten til svedjebrenning i noe større omfang, og at presset fra bygdelagene fikk skogfinnene til å gå over til fe- og åkerbruk ganske raskt.

Andreas Vevstad forteller i boken ”Det begynte med Frognerseterskosten” at Rausjø i eldre tider tilhørte kronen, og at skogen i mange år fungerte som bygdeallmenning og seterbruk for Enebakk. De fleste gårdene i Enebakk hadde dårlig havn og fikk derfor tillatelse til å drive seterbruk i Rausjø. Bysetra ved Bysetermosen var for eksempel seter for Bygårdene i gamle dager. Denne allmennings- og seterbruksretten gikk tapt for Enebakk da Fredrik den tredje, ved kjøpe av 17. mars 1663 solgte allmenningen til private kjøpmenn i Oslo. I 1760-årene gikk Rausjøskogene fra Nils Leuchs dødsbo i Oslo over i Peder Cudrios eie. Lise Henriksen forteller i Årboken for Søndre Aker Historielag 2005 at Peder og Karen Cudrio kjøpte i alt ti gårds- og skogeiendommer i, eller ved, Østmarka, i løpet av 36 år, dvs. i perioden 1737 til 1773. Karen, eller Cudrona, rakk også å føde elleve barn.

Det var så flere eiere i årene etter dette, men så i 1907 solgte C. Gulbrandson skogen til Anders H. Kiær og Co. Da var det ikke hogd tømmer på lang tid, og Kiær satte derfor i gang stordrift i Rausjøskogene. Det fortelles at det var 300 mann og 80 hester i brukets tjeneste de første årene.

Det var mange setrer i Rausjøskogene før i tiden, noen kan vi oppleve den dag i dag, mens andre er forsvunnet, for eksempel ved oppdemming eller ved at skogen har tatt alt tilbake. Trond Burud forteller i boken sin ”Opplevd og hørt i Rausjø” at et kart fra 1771, opptegnet på oppdrag fra madam Karen Cudrio, viser følgende setrer: Forfotvangen, Bysetra, Gjeviksetra, Luttjernsvangen, Ruesetra, Ranumsetra, Nordbysetra, Wennevoldsetra, Støttumsetra, Dehliettra, Toshougsetra, Koterudsetra, Saldtvedt Hellingen, Kloterud setervange, Myhre setervange og Berger Teien.

Oslo kommune overtok Rausjøskogene 1. januar 1965 og betalte seks millioner kroner for eiendommen. Oslo kommunes del av Rausjøskogene er på i alt 33 908 dekar, hvorav 1600 dekar er myr, 3053 dekar vann, 595 dekar fjell og 432 dekar dyrket mark og hagemark. Rausjømarka med sitt

vekslende terreng, sine mange daldrag og vann, og Østmarka naturreservat er noe av det beste Oslo kommunes skoger kan by på.

Østmarka naturreservat ble fredet ved kronprinsreg.res. 21. desember 1990 og utvidet ved kgl.res. 13. desember 2002. Formålet med fredningen er å bevare et større, relativt uberørt og variert barskogområde med tilhørende plante- og dyreliv som er typisk for denne delen av Oslomarka og som har særskilt vitenskaplig og pedagogisk betydning. Naturreservatet er på totalt 12 500 dekar, og 8364 dekar av dette ligger på Oslo kommunes grunn. Oslo kommunes del består av 7111 dekar produktiv skog, 331 dekar skrapareal, 130 dekar myr og 792 dekar vann.

Før i tiden var det flere sagbruk i Rausjøskogene, og denne driften satte sitt preg på både Rausjøgrenda og Fjellbygda i flere hundre år. En del av skogen soknet vestover til Bindingsvannet. Tømmeret i denne vestre delen ble fløytet fra Skjelbreia og til Bindingsvannet, der det ble sortert, og det grøvste tømmeret ble så skåret på saga ved Bindingsdammen. Den var først vanddrevet, men ble senere bygd om til dampsg. Kiær og Co. skar også ved Fjellsaga i fire–fem år, og det var også ei sag ved Krokhol.

Skogen i den østlige delen av Rausjø soknet til Børtervannet, og det ble tidlig et sagbrukssentrum i Rausjøgrenda.

Trond Burud forteller at i Rausjøgrenda var det en periode tre sager i drift. På Øversaga ble stokkene kantet, så ble de fløytet ned til Mellomsaga for å bli skåret til bord. Disse bordene ble så kantskåret på Nersaga. Nersaga ble nedlagt i 1912 og revet ca. 1914. I enda noen år stod det store vasshjulet før også det ble revet. Den siste vannsaga som var i drift, var plassert helt nede ved utløpet av Rausjøelva, ved Tangentjernet. Denne ble revet av Kiær i 1907, og materialene ble brukt til å anlegge fløyteren fra Mosjøen til Børtervann. På midten av 1930-tallet anla Kiær ei dampdrevet sag ved Dammen. Det var denne saga som Magnus Dammen hadde jobben med å fyre opp. Kiær la etter hvert ned all sagbruksvirksomhet i Rausjø, og fløytet i stedet alt tømmeret over Børtervann og ned Preståa til Glomma og videre til Fredrikstad.

Fløyta i Rausjøvassdraget begynte inne ved Tonevann. Derfra ble tømmeret fløytet til Mosjøen, Rausjø og så til Børtervannet.

Det andre hovedvassdraget begynte inne ved Kløftetjernet og Steinsjøen.

Tømmeret ble så transportert til Askvannet, Kjermostatjerna og videre til Skjelbreia og ut vassdraget til Svartordemningen og Bindingsvannet.

Det ble også fløytet i bekken fra Grunderen. Her var det hele fem demninger som skulle settes og åpnes etter hvert som tømmeret kom nedover i vassdraget.

Plankeveien fra Enebakk og inn til hovedstaden går gjennom Rausjøskogene og videre nordover i Østmarka mot byen. Ennå i dag kan vi følge den gamle ferdssåren gjennom skogen, og kanskje kan vi ennå ane plankekjøring og annen ferdsel som har funnet sted her opp gjennom årene.

Denne septemberdagen i 2008 har Bjørnar besøk av Walter Svarthol som er sønn av Trygve Svarthol. Jeg husker selv Trygve Svarthol godt fra den tiden jeg hadde mitt arbeid i Rausjøskogene. Jeg var av og til innom Svarthol gård ved Bindingsvannet og slo av en prat med Trygve. Jeg husker vi satt på kjøkkenet, og han fortalte om sitt arbeid i skogen og på saga. Da var han omkring 85 år gammel. Trygve Svarthol var født på Bysetra i 1895. I 1900 flyttet familien til Svarthol på nordsiden av Bindingsvannet. Walter kan fortelle at faren ble hele 95 år gammel. Han var gift med Ragnhild Svarthol som var søster til Olaf Larsen i Mellomsaga. Hun var født i Skjelbreia og døde i 1981.

Trygve Svarthol var bare 12–13 år gammel da han ble med på tømmerfløtning fra Skjelbreia til Bindingsvannet. Han var 13–14 år gammel da han begynte å kjøre tømmer sammen med faren sin. Han gikk på skolen i Rausjøgrenda annenhver dag. Trygve Svarthol ble sagmester på Fjellsaga da han var 25 år gammel. Han arbeidet i 25 år som sagmester ved saga ved Bindingsvannet, men han deltok også ved sagene i Rausjøgrenda, på Bysetermosen og også andre steder. Han fortalte at de av og til skar om dagen og stablet plank om natta, og han måtte file sagbladet mens de andre hvilte.

”Jeg er født i 1933 og gikk på skolen i Rausjø fra 1940 til 1947,” forteller Walter. ”Jeg gikk på skolen i Rausjø annenhver uke. Den gang vekslet skolen på mellom Rausjøgrenda og Enebakkneset. Vi var 12–13 elever på skolen i Rausjø, og det var først lærer Hovden og så lærer Lasse Trædal Henden som underviste oss. Far blinka skolevei for oss over Natohøgda, fra Svarthol til Rausjøveien. Det var bratt opp lia på Grasåsen fra Svarthol,

men vi hadde kondisjon den gangen. Jeg gikk enten alene eller sammen med tvillingsøstera mi. Om vinteren gikk vi på ski eller labba i snøen de seks–sju kilometerne til skolen. Noen ganger lå vi over i andre etasje på skolen. Borte ved revefarmen på Fjell var det også skole før i ti`a. Jeg jobba i skogen og hogg tømmer for Kiær i 15 år. Jeg kjøpte øks, sag og barkspeade for konfirmasjonspengene mine; det kostet meg 150 kroner. Jeg var med Jørgen Andreassen og Sigurd Andreassen og hogg tømmer, og jeg drev også med innmåling av tømmer. Far, Jørgen og Sigurd var søskenbarn. Senere arbeidet jeg i Oslo som linjemontør i Oslo Lysverker, men jeg er pensjonist og trygdet nå ...”

Vi tar oss en kaffekopp og småprater om hverdagslige ting. Bjørnar forteller at stua her ble satt opp i 1862. Jeg lar blikket streife over de gamle tømmerveggene og de kraftige bjelkene i taket ... Nersaga har nok mang en historie å fortelle ...

”Det blir ikke ensomt å bo her, da?” spør jeg Bjørnar. ”Det er jo langt fra bygda og hit inn, og vår og høst kan vel framkommeligheten være så som så ...” ”Jeg har bodd her nå i 30 år, men jeg har aldri følt men ensom,” fortsetter Bjørnar. ”Jeg har vært alene i alle disse årene ... Jeg har vært ungkar, men en dårlig spellemann ... Men det er mange som kommer og besøker meg, og det er jeg glad for ...”

Nersaga. Foto: Helge Haakenstad, 2008

”Kanskje skulle du ha hatt deg ei kjerring?” sier jeg litt på skøy. ”Jeg husker du hadde et godt øye til ei dame som var med oss og planta et år ...” Bjørnar ser på meg og sier stille ... ”Ja, du sier noe der ..., men livet ble nå ikke slik ...”

Så tar Bjørnar en god slurk av kaffekoppen, siger ned i stasstolen sin igjen og forteller videre ... ”Andreas og Anna Nersaga bodde her i stua for mange år siden. De hadde to–tre feite, fine og velstelte kuer, og også hester. Andreas jobbet i skogen, og han var vaktmann på Kjerringhøgda og fyrbøter på Fjellsaga. Andreas og Anna var besteforeldrene til Sigmund Andreassen som du kjenner fra Skogvesenet og Friluftsetaten. Sigmund er født her i stua, og foreldrene hans, Sigurd og Solveig, bodde her fram til 1952. Da ble skolen herinne nedlagt, og de måtte flytte til bygda. Nå er nyskolen leirskole for Enebakk kommune. Skogfullmektig Harald Framgården bodde først på Gamleskolen her i Rausjø, men i 1957 flyttet han ned til Fjell, der Kiær og Co. bygde hus for familien. Etter Harald Framgården var Arne Smith-Jensen skogfullmektig her i om lag ett år, før du kom ... Smith`en var en snill, hyggelig og omgjengelig kar, noen ganger var han vel for snill ... En gang han kom på inspeksjon i Kjerringlia, så lå unggutta og sov i lyngen ... men Smith`en bare smilte, og det ble ikke noe mer ut av det ... Han ble tatt av tyskerne under krigen, bare 16 år gammel, og sendt til Sachsenhausen, men for oss utenfor så det ut som han greide seg bra ...

Skogsjef Bjarne Mjåland var av den gamle sjefstypen som mente han kunne befale andre ovenifra ... Her i grenda kalte vi Mjåland for ’Kongen’; det kunne av og til høres ut som om det var kongeblood i`n ... Det første Oslo kommune gjorde da de i 1965 kjøpte Rausjøskogene, var å starte sanering av den gamle bebyggelsen her nede. Gamleskolen, Høytomt og Gamle Bråtan ble revet før det ble satt en stopper for dette kulturhærverket ... Gamleskolen, som lå mellom Øversaga og Mellomsaga, ble tidligere kalt Kjørehytta, eller Kjørestua. Før i ti`a var denne stua et skjenkested for plankekjørerene som kom over skogen. Når skogsjefen var ferdig med Rausjøgrenda, gikk han løs på rivingen i Maridalen ... En gang Skogvesenet hadde wienerbrød-fest på Øversaga, snakket Mjåland om rivingen her i grenda. Da sa jeg til han: ’Det var ikke sant alt du sa’.”

Hovedbygningen i Rausjøgrenda, Bygningen, lå på oversiden og rett inntil Øversaga. Det var et stort og gammelt hus som var bygd av laftet furutøm-

mer og var trolig fra 1700-tallet. Bygningen var sjefsbolig og i sin tid bolig for eierne. I Anders H. Kiær og Co.s tid var det kontor der. Bygningen brant ned i 1932, da det tok fyr i et skjul som var bygd inntil. Olaf Larsen fortalte at han så at Bygningen begynte å brenne. Det var sommer, og de hadde en stri tørn med å redde Øversaga, som ble helt brunsvidd ...

Plankeveien fra hovedstaden og til Enebakkbygdene gikk før i tiden gjennom Rausjøgrenda. Men det ble lettere i Rausjøgrenda da C. Gulbrandsen anla vei fra Fjell og til grenda i 1865. Veien ble lagt på flåter av furutømmer over myrer og våte partier, og over Mosjøtranga ble det bygd ei flytebru av stokker og flytetorver. Denne flytebrua kunne fjernes når det ble fløyta tømmer fra Mosjøen til Rausjø. Trond Burud forteller at veien gikk fra demningen i Rausjø og over Kvernhusbrua, mellom Bygningen og uthusene på Øversaga, videre langs jordekanten ned mot Mellomsaga og inn på tunet på Nersaga. Ennå i dag er den gamle veien synlig flere steder i Rausjøgrenda.

Jeg lar tankene gå tilbake i tiden til den januardagen i 1978 da jeg begynte som skogfullmektig i Rausjø distrikt. Jeg kom fra Skogavdelingen i Landbruksdepartementet der jeg hadde arbeidet med de første forskriftene for skogbehandling og skogsdrift i Oslomarka. Jeg var sliten etter mye arbeid og stress i departementet, og det var godt å komme ut i Marka og begynne med noe nytt. Den gang bestod Oslo kommunes skoger av fire distrikter, og Rausjø omfattet Rausjøskogene og den sydlige delen av Østmarka, Syverudskogen, Ingierstrandskogen, Oppegårdskogen og Håøya i Oslofjorden. Det var et vidstrakt distrikt der det på den tiden var ansatt 14 stolte og staute skogsarbeidere. Vi hogg og stelte skogen, ryddet stier og løyper, preparerte skiløyper, brøytet veier, tok vare på løkker, kulturminner og kulturlandskap og hadde kontakt med lokalbefolkning og brukerne av Marka. På våren og sommeren ansatte vi noe sesonghjelp, og vi administrerte også et arbeidstreningsprosjekt for ungdom. Den gang avvirket vi over 20 000 m³ i kommuneskogen, så vi hadde nok å gjøre. Vi hogg ut traseen for motorveien mellom Klemetsrud og Åsland, og vi hogg ut tomter og veitrasser mv. for bebyggelsen på Holmlia og Bjørndal.

Bjørnar var en av gamlekara i skogen på den tiden. Om vinteren kjørte han tømmer med hesten Sokken, og om sommeren deltok han i planting, ungskogpleie og alt annet av skogsarbeid. De andre gamlekara som jeg husker med glede, er Jørgen Andreassen, Reidar Berg, Egil Bakke og

Einar Holtan. Det var dyktige og solide arbeidsfolk som alltid gjorde en god jobb. De klagde lite og krevde lite, og de ga seg ikke før arbeidet var utført slik det skulle. De hadde mye erfaring etter et langt liv i skogen, de hadde yrkesstolthet og ro i sjelen, og hadde lært seg å respektere ”øvrig-heta” ...

De andre ansatte tilhørte den yngre garde. Det var de unge og utålmodige som krevde sin rett før de gjorde sin plikt ... De tilhørte den nye tid ... Den gang hadde vi også en ansatt, Magne Ormestad, som kjørte tømmer med en kommunehest.

Jeg husker med glede tilbake på denne tiden, og minnes mennesker som Anton Barli på Holtet, Adolf og Magnus Dammen, Olaf og Ester Larsen i Mellomsaga, Trygve Svarthol, Sigfrid på Bråten og Harald Framgården.

Bjørnar var alltid positiv og i godt humør og det var ingen arbeidsoppgave som var for vanskelig. Han gikk løs på oppgavene med energi og lyst, og løste problemene med oppfinnsomhet og tilegnet erfaring. Bjørnar kjørte tømmerlass gjennom lier og daler og over vann og bekker, helt fram til velteplassen ved veien ...

Jeg ser ennå for meg den tidlige januardagen da jeg går innover isen på Mosjøen til Raukilvika. Vi holder på med en drift der inne, og terrenget er både bratt og vanskelig. Det er 15 kuldegrader som biter i kjakene, og det knirker under støvlene mine da jeg følger kjøreveien innover isen. Den gyldenrøde morgensola kaster sine første stråler over den snødekte skogen, og det glitrer i tusenvis av snøkrystaller. Den store stillheten ligger over landskapet, og det er ikke et menneske å se. Rausjøskogen er som et eventyrlandskap, og jeg føler nærhet til naturen omkring meg. Det er slike dager du føler ydmykhet overfor skaperverket ... Jeg følger tømmerveien forbi ei lunne og opp lia, og snart hører jeg stemmer og ser at røyk stiger opp fra et bål ... Jeg kjenner lukten av hest, svette og tømmer, og snart er jeg framme ved bålet der Bjørnar sitter med nistepakka og kaffekoppen. Sokken står ved siden av og spiser høy fra en sekk ... Jeg deler ut noe jeg har med meg, og vi snakker om skogsdrift, vær og føre ... Når våren kom, fløyta vi tømmeret over Mosjøen, til veien i sydenden, der stokkene ble lesset på tømmerbilen.

En annen vinterdag i april går jeg innover kjøreveien som går fra Vangenveien og forbi Askvann til Steinsjøen og Liseterkollen. Vi har ei

drift gående inne i Liseterkollen, og det er planlagt at tømmeret skal kjøres ut med en lassbærermaskin. Det har snødd i flere dager, og trærne på begge sider av kjøreveien bøyer ryggen for den tunge snøen. Av og til ser jeg harespor i snøen, og en og annen småfugl flyr fra tre til tre. Noen steder har trær brukket tvers av, og mange bjørker bøyer seg i en halvbue ned mot bakken. Snøfillene daler tett mot bakken og dekker snart til alle spor. Jeg har skogens store stillhet omkring meg, jeg hører bare min egen pust og mine egne hjerteslag ... Når jeg kommer lenger fram, brytes stillheten av motorsager, og jeg kjenner den gode duften av nyhogd tømmer, kvaie og bar ...

Denne gangen snødde tømmeret ned for oss inne i Liseterkollen. Det ble et kraftig snøfall på ettervinteren, og snart kom det mildvær, slik at bekker og myrer flommet over av vann. Men Bjørnar dro dit inn med hesten sin på vårparten og fikk lunnet opp virket. Noe senere kjørte vi tømmeret ut med maskin.

Et annen vinter hogg vi på Hesteholmen i Børtervann, og Bjørnar kjørte tømmeret ut på isen, slik at det kunne fløytes til vei når våren kom.

Den første vinteren jeg var i Rausjø, hogg vi og vinsjet tømmer i Kjerringlia, syd for Mosjøen. Bjørnar og Sigmund og flere til var med, og Bjørnar brukte da Ford-traktoren sin med dobbel vinsj og løpekatt ... Og tømmeret fikk vi ned og fram til vei; i dag vokser det frodig ungskog i Kjerringlia ...

En vårdag sist i april går jeg innover myrene fra Vangensveien mot Fjøsmaßen og Tonevann. Det er ennå tele i marka, men vannet renner lystig i bekkene og setter myrer og våtmarker under vann. Jeg må vasse mange steder gjennom vann og snøslaps, og noen steder må jeg hoppe fra stein til stein for å komme fram ... Men sola varmer fra en skyfri himmel, og jeg kjenner vårskogens fine dufter av sevje og bar ... Snart må den siste rest av is og kulde gi tapt for sol og varme ... Jeg kjenner vårens milde og svale vindpust som et kjærtegn mot min panne og føler at skogen omkring meg er full av forventning og liv ... Der borte hører jeg bulderet fra en orrfugl ... Det er slike stunder du gjemmer dypt i ditt hjerte, det er slike dager du føler takknemlighet og glede fordi du lever og kan oppleve dette ... Snart er jeg inne ved grusbakken og tar fatt på stien gjennom skogen mot Tonevann og Grastjern. Denne dagen vil jeg inn til Grastjern, dette lille og avsides vannet midt i skogen, jeg vil se om beveren holder til

der ennå ... Isen på vannene har løsnet fra land, og det er åpne råker flere steder. Jeg tar meg fram gjennom den tette skogen, og snart ser jeg tjernet foran meg. Det ligger der stille og drømmende og bærer på sine hemmeligheter ... Og der i vannkanten ser jeg beverhytta og trær som er felt på kryss og tvers ...

Rausjømarka er de bølgende skoger, de frodige daler og de stille vann der himmelens skyer kan speile seg ved morgengry ...

Rausjømarka er skog av stillhet, fred og ro der du kan finne tilbake til det ekte, det som virkelig betyr noe ...

Rausjømarka er de urørte skoger der du kan kjenne deg igjen og finne deg selv på ny og på ny ...

Rausjømarka er et fristed for skogens dyr og alt annet som lever. Der skal alt leve, og alt skal dø en gang og gå inn i evighetens syklus ...

Rausjømarka er skog for drømmer, lengsler og ensomhet der vandreren kan finne sin sti ...

”Mange steder pakka vi vinterveier innover myrer og flatmark, slik at vi seinere kunne kjøre ut tømmeret med maskin,” fortsetter Bjørnar. ”Mange steder bygde vi også traktorveier med bare håndmakt. Noen steder måtte vi bore med Pioner’n og skyte, men vi gjorde mye med bare krafsa ...

Det var han Jørgen, Sigurd, Olaf og jeg som holdt på med dette. Vi lagde

Ved Rausjø. Foto: Helge Haakenstad, 2008

traktorvei langs Askvannet, nord om Steinsjøen og opp i Liseterkollen, vi lagde vei fra Øversaga og til Forfoten, og fra Rausjøgrenda og inn til Stuttjern. Vi lagde også vei i Ljønjadalen innafør Svarthol. Et år merka vi også vei inn fra Rausjøgrenda og forbi Bukketjernet til Dehliseterdalen. Det var Mjåland som ville bygge vei inn dit før skogen ble fredet. Vi begynte å grave og skyte i veitraseen fra syd, men det ble ikke noen vei videre innover.”

Jeg husker selv med gru at jeg var med på en befaring der sammen med Bjarne Mjåland og Erling Enkerud fra Skogvesenet og Ivar Samset fra Skogforsøksvesenet på Ås. Samset var spesialist på driftsteknikk og veibygging, men både han og jeg så at det ville bli både dyrt og lite regningssvarende å bygge vei innover bergkollene til Dehliseterdalen. Heldigvis ble det ikke noe av dette prosjektet. Vernearbeidet hadde også kommet langt, og det ville ha blitt store protester fra friluftsliv- og naturvernhold.

”Når du må kjøre tømmer over vannene, så kan dårlig is være en stor fare for både hest og kjører,” fortsetter Bjørnar. ”Jeg har hatt noe sånt som åtte hester opp gjennom årene. Sokken var en god hest, og Åge, bror min, kjørte også med en flott hest som het Blakka. Kommunehestene til Magne Ormestad gikk under navnet Albert og Ola. Jeg har mista to hester under tømmerkjøring. Den ene kjørte broren min gjennom isen på Tangentjernet i Børtervann i 1961. Vårisen kan være lei. Vi fikk hesten opp igjen etter en uke. Jeg har også kjørt gjennom isen, men jeg har kommet fra det med livet i behold. Det er viktig å holde hodet på hesten over vann, og så må du bruke alle dine krefter på å få den opp av råka igjen ...

Det er trivelig å arbeide sammen med en hest, men ulempen er at du aldri får fri i helgene. Hesten må ha sitt stell. På skikkelige styggværsdager med regn, eller sludd og våt snø, kunne jeg grue meg for å dra ut. Det er ikke så lett å bruke regntøy i skogen, så da blir du ofte gjennomvåt. Men forkjølelse er noe jeg kjenner lite til; man blir herdet av å drive ute i all slags vær. I dag er mye av sjarmen med skogsarbeidet borte; alt skal drives med maskiner, og alt skal være så effektivt ... Før i ti`a var skogsarbeidet hardt arbeid, og den som trodde det var eventyr, hadde ikke noe i skogen å gjøre ...

Den første ti`a her på Nersaga stallet jeg opp hesten i ei Moelvenbrakke. Men jeg ble glad da Josef Røsjordet og du fikk bygd en ny stall i sydenden av uthuset her på Nersaga.”

Da jeg arbeidet i Rausjø distrikt, var jeg flere ganger innom Magnus og Adolf Dammen i Dammenstua nede ved Tangentjernet. Jeg husker jeg satt sammen med Magnus ved det lille bordet på kjøkkenet og hørte på at han fortalte fra gamle dager. Han var glad i å fortelle historier, og han fortalte blant annet om tiden på Bøvelstad og om båtbyggingen nede i grenda. Av og til fyrte han i svartovnen og så etter broren Adolf som lå i senga på rommet ved siden av. Adolf var nok syk da, og han døde ikke så lenge etterpå. Bjørnar forteller at Adolf ble 84 år gammel og at Magnus ble 87 år.

”Dammengutta døde med støvlene på,” sier Bjørnar. ”Jeg var der nede mange ganger og prata med dem. Rausjøgrenda ble ikke helt den samme etter at Magnus og Adolf døde. Adolf hadde aldri vært hos doktor; det nærmeste han hadde vært doktor`n var kaffedoktor`n ... Han var glad i å ta en dram eller tre, og av og til besøkte han Sigfrid oppe på Bråten. Begge brødrene var født på Bråten, men familien flyttet til Bøvelstad gård omkring 1890. Der bodde de til 1924, og så flyttet de til Dammenstua her i Rausjø. Magnus fortalte at han hadde sine beste leveår på Bøvelstad. De hadde husdyr og måtte levere både melk og smør til folket nede på Jaktslottet eller til herskapsvillaen til Solbergfamilien. De fiska i Børtervannet, og Magnus fortalte at de kunne få ørret på tre–fire kilo. Før i ti`a hadde folket på Bøvelstad også leveringsplikt av fisk til eierne av marka.

Faren til gutta var en streng grinebitter og han kunne være direkte slem mot dem. Da Adolf en gang hadde vært på leik om våren og skutt ei røy, ble faren sint, for han likte ikke det ... Adolf måtte pent gå og grave ned røya ...

Bøvelstad er en gammel gård; navnet står på kart fra 1771. Det er mange som har bodd der opp gjennom årene. En gang bodde han Juga-Martin, eller Martin Kristiansen, der med ungene sine. Før Magnus og Adolf kom til Bøvelstad, bodde han Ingvald fra Bygningen der. En leiekontrakt for Bøvelstad viser at oppsitteren den gang betalte en årlig leie på 250 kroner. Vår og høst måtte folket der dra nedover til Ekebergdalen for å handle parafin og annen proviant.

Det er fortalt meg at låven på Bøvelstad er flyttet dit fra Myrsetra øst for Børtervannet. Før i ti`a måtte folk her i grenda hjelpe til med reingjøring og stell i hagen på Jaktslottet på Bøvelstadtangen. Dette fikk de ikke noe betalt for. Men en dag fikk en av de unge og nye

nok av dette og sa til kjerringa ... 'Dere må betale, ellers så kan dere vaske fillene deres sjøl.'"

Bøvelstad gård ligger avsides og veiløst til, rett nord for Børtervannet. Det er en perle av et sted som ligger fredelig til midt inne i Rausjøskogene. Den turgår, som kommer sydfra og vil besøke stedet, må følge den smale stien inn fra Rausjøgrenda og til Dehliseterdalen. Om sommeren vokser de vakreste blomster på de gamle vollene; geitramsen står blodrød og høy langs stien, og ballblom, skogstorkenebb og engsoleie lyser imot deg og ønsker deg velkommen ... Det var speidere som leide Bøvelstad i mange år, men Friluftsetaten fikk så ryddet vollene for trær og satt i stand husene, slik at stedet kunne leies ut til DNT Oslo og Omegn. Nå er Bøvelstad gård en av Turistforeningens hytter i Oslomarka.

"Magnus og Adolf måtte tidlig ut i arbeidslivet," forsetter Bjørnar, "og det var skogen som var arbeidsplassen den gang. På fritiden bygde de mange båter som de solgte til folk som bodde i Rausjøgrenda, Ekebergdalen, Kirkebygda, eller ved Fjell og Bindingsvannet. De lagde båter helt til få år før de døde, og de fikk 200 kroner for en båt ... da holdt de spiker sjøl ... Den første som bygde Rausjøbåter, var Per Smed. De som bodde på Nersaga, var kjent som de beste båtbyggerne, og Andreas Nersaga var den første som lagde Rausjøbåter i stor stil. Andreas var bruksarbeider på Rausjøbruket og dreiv med båtbygging ved siden av arbeidet i skogen. Rausjøbåten hadde flat bunn, og den passet godt som båt under tømmerfløtninga."

Midt inne i skogen, og et stykke øst for Børtervannet, ligger vollene og tuftene etter Myrsetra. I dag prøver skogen å ta tilbake vollene, og geitrams og nesle vokser rundt det som er igjen av murer og tufter. Bare et gammelt tuntre er tilbake og vitner om livet her før i tiden ... Myrsetra lå avsides til, langt fra bygd og folk ... Husene skal ha blitt revet omkring 1924. I dag er det vanskelig å forstå at det har bodd folk der med både unger og buskap. Jeg har selv vært der flere ganger, og da har en sjelden ro og tilfredshet senket seg over meg ... Da jeg hadde mitt arbeid der i traktene, ryddet vi vekk plantet gran fra en del av vollene mot nord. Vi brant opp alt av kvist og stammeved, slik at det ikke skulle ligge der og råtne i mange år.

Det er godt å slå seg ned for å hvile på Myrsetervollen. Da kan tankene fare og folketroen få slippe til ...

Det er noe mystisk og overtroisk ved stedet, og du får en følelse av å bli hensatt til en annen tid ...

Trond Burud forteller at Myrsetra er det stedet i Rausjø som oftest forbindes med skrømt og overtro. Han forteller at Eli Maria Hansdatter, eller Troll-Eli, bodde på Myrsetra, og at mange var skremt over det hun gjorde. Det ble sagt at hun kunne trollbinde folk hun ble uvenner med, slik at de ikke kunne røre seg igjen før hun ville. Når hun satte kniven i buveggen, så melket kyrne av seg selv, og folk sa at hun kunne kinne smør uten å ha melkedråpen i kinna ...

Enka, Anne Kristiansen, bodde også på Myrsetra med ungene sine etter at mannen ble drept i ei tømmerlunne. Hun fortalte at hun en gang fikk se huldra som sprang mellom kuene, da hun en dag gjette på Bøvelstadjordet. Huldra var lys og vakker, og kurompa slang under stakken ...

Nissen hadde fast tilhold på Myrsetra. Karl Hansen som bodde mange år i Myrsetra, var ille plaget av nissen. Det var et forferdelig spetakkel, og det hendte at hesten fikk nissefletter i halen, som nesten var umulige å få opp igjen ... Broren til Karl ville ha slutt på uvesenet, og tre torsdagskvelder på rad skjøt han et børseskudd over fjøstaket. Etter det hørte man ikke mer til nissen i Myrsetra ...

”Sigfrid bodde også på Myrsetra da hun var ei lita jente. Hun var født på Høitomt, men familien med ti unger flyttet til Myrsetra da hun var et halvt år gammel. De bodde der omkring ti år. Bestefar hennes arbeidet i skogen for Kiær og Co.,” forteller Bjørnar.

Det er blitt langt på dagen, og Walter reiser seg og takker for seg. Bjørnar følger han ut på trappa, og da ser jeg meg rundt i stua der vi sitter. Bjørnar er en tusenkunstner som har laget de fineste ting ut av emner han har funnet ute i skogen. Han har brukt sine øyne og sin fantasi godt på alle sine turer i Rausjøskogen. Stua bærer tydelig preg av dette, og jeg ser et flott ur som henger på veggen, en bordlampe med en sjelden fot, blomsterholdere og hyller på veggene, den gedigne og flotte godstolen til Bjørnar, en gyngestol, benker, boller av ulike slag, bilderammer, et barskap og selveste fanden på veggen ... Foran meg ser jeg et sjeldent fint bord som er laget av en stor stokk ... På sine vandringer i skogen har Bjørnar funnet rare røtter, trestammer, utvekster og kåter på trær som han har tatt med seg hjem. Han har laget flere hundre gjenstander, og det er morsomt å se samlingen som han har i stua her på Nersaga. Det er tydelig at Bjørnar er en nevenyttig kar som kan håndtere både kniv og øks og sag. Arbeidsrommet sitt har han hatt i stallen i uthuset, og det må være mange timer og dager han har holdt på der ute med sin kunst ...

Da han kommer inn igjen, forteller han på sin noe beskjedne måte ... ”Noe må jeg jo holde på med, men det meste av dette er bare fanteri ... Jeg har også hjelpa mange opp gjennom årene, og mye av det jeg har lagd har jeg gitt bort ... Det bordet vi sitter ved her nå, er lagd av ei stor seljeplate. Jeg fant selja inne ved Raukilvika, og den var råtten inni. Jeg tok selja i sevjeti`a og fikk fraktet den ned hit. Den store klokka på veggen er lagd av den samme selja ... den klokka er jeg stolt av ... Det henger også ei klokke på Vangen, som jeg har lagd.”

Bjørnar forteller at han har jakta mye opp gjennom årene, både elg og småvilt. ”Før i ti`a kunne vi jakte her i Enebakk, og særlig under krigen var jakta en viktig matauk ... Da hendte det nok at det også ble tjuvslakta en del elg ... Da Rausjøskogene ble tatt over av Oslo kommune, Skogvesenet, i 1965, fikk vi ansatte her i Rausjø ikke lenger lov til å delta i jakta. Men i et brev fra Bjarne Mjåland i 1968 står det at vi i Rausjø kunne bli beordret til å transportere elgkjøttet ... Josef Monsrud ble viltkonsulent og spurte om jeg ville bli med å jakte for å desimere elgbestanden, men jeg sa nei til det ... Jeg hører at han er alvorlig syk nå ...

Jeg har likt best å drive småviltjakt, og i dag har jeg to harabikkjer. Den ene bikkja dro til skogs her om dagen, og den har ikke kommet tilbake. Det blir ikke noe jakt på meg nå lenger.

Jeg er blitt for gammel, og orker ikke så mye som før ... Men jeg tar meg noen småturer i skogen med stokken min selv om jeg plages av brokk ...

Jeg har også fiska mye opp gjennom årene, og da særlig i Børtervannet der vi kan fiske med garn. Det er både ørret, røye og abbor der, men nå har det blitt mye mort. For fire år siden fikk bror Åge en ørret på wobbler i Børtervannet på åtte kilo ... De seinere åra har jeg plukket mye sopp i marka ...

Før i ti`a hendte det at folket her inne fyrte opp hjemmebrentapparatet og svidde av noen dråper til eget bruk. Adolf nede på Dammen var av det tørste slaget, og`n Åge og jeg kunne også ta oss en dram før i ti`a ... En dag i 1957, da vi hadde svidd ut tre flasker som stod på hylla, så kom lensmannen på besøk for å klippe av skiltene på en motorsykel jeg hadde lånt. Da fikk han øye på satsdunken og hjemmebrentapparatet, og han ble så sint at han gikk løs på utstyret med øks ... Vi fikk ei bot på 300 kroner som vi delte ..., men han overså de tre flaskene med sprit over kjøkkenbenken ... På mine eldre dager har jeg vært forsiktig med spriten, og jeg er stolt av at Åge er avholdsmann ... Vi har kontakt, og han kommer på besøk til meg av og til ...

Jeg er blitt 81 år nå, og alt er blitt mer tungvint. Jeg fikk hjerteinfarkt da jeg var 73 år og måtte på sykehuset for å blokke ut årer. I dag har jeg noe lavt blodsukker og kan føle meg svimmel av og til. Men jeg har likt meg her i skogen og har hatt mange fine år i Rausjøgrenda. Jeg har vært nøysom og har klart meg bra. Jeg vokste opp i fattige kår og har ikke vært vant til så mye ... Nå er folk altfor kravfulle, men de har ikke noe å klage på ... De skulle ha opplevd de harde 30-åra ... Jeg har hatt en moped, men kunne vel ha hatt en bil, slik at jeg var blitt mer mobil ...

Naboene mine de seinere årene har vært Rune Askvik på Dammenstua og Anne Grethe på Mellomsaga. Anne Grethe er barnebarnet til Olaf og Ester i Mellomsaga, og hun bor der alene nå med jentungen sin ... Hun jobber i Ski med renhold og er veldig flink til å tegne ... Jeg har et fint bilde av Einar Gerhardsen som hun har tegnet ... Olaf og Ester var gjestfrie folk den tiden de bodde her ... ja, selv sauene fikk lov til å komme inn på kjøkkenet ...

Mellomsaga. Foto: Helge Haakenstad, 2008

Rune er av den nye generasjonen og har i mange år hatt sitt arbeide i Oslo kommunes skoger. Han var skogsarbeider der i flere år før han ble friluftsliv- og naturoppsynsmann. I flere år har han hatt ansvaret for oppsynet i Østmarka naturreservat. Rune er en pratsom kar, men det er ikke sant alt han sier ...”

”Vil du fortsette å bo her i Rausjøgrenda, da?” spør jeg. ”Nå er du godt oppe i årene og kan trenge hjelp av og til ... Vil du bo her til de bærer deg ut ...?” ”Jeg har tenkt på det, og jeg har noe i bakhodet ...” forteller Bjørnar. ”Kanskje finner Enebakk kommune en trygdeleilighet til meg. Bror min fikk en slik leilighet nå, og de er flinke til slikt i kommunen ...

Jeg har skrevet et testamente, og ingen slektninger skal få noe etter meg ... Testamentet er todelt, og Frelsesarmeen og Enebakk sykestue skal få hver sin del av det som er igjen etter meg. Det skal ikke bli slik som etter Dammengutta ..., Magnus og Adolf var sparsomme i alle år, og det var flere som trodde at de hadde penger etter seg. Etter at de var borte, fant slektninger 100 000 kroner i et høl i golvet ...”

Bjørnar har fortalt mye nå, og for meg har det vært en reise gjennom kjente og kjære landskaper ... Jeg takker for meg, og Bjørnar følger meg

ut på trappa ... ”Du får hilse`n Josef!” sier han og ser på meg ... Jeg går nedover til Børtervannet, for jeg vil ennå en gang se utover Børtervannet og skogene omkring ... Jeg ser at Bjørnar står oppe i døra og ser etter meg ...

Alt har sin tid her på jorden, heter det, og jeg hadde mine elleve år her med ansvar for Rausjøskogene ... Jeg forlot Rausjøskogene og ble skogforvalter i Nordmarka. Jeg følte at Rausjøskogene ikke var min skog ... Jeg er oppvokst med Nordmarka og er vant til de brede og frodige skogslivene, de brede åsene med kraggfuru, de brusende elvene og de store og fiskerike vannene ... Det er der mine røtter er, det er der jeg kan lese min historie ... Jeg søkte tilbake til mitt Nordmarka, til min barndoms skoger og dal og stier ... Men Rausjømarka og folket der vil alltid være en del av meg, og jeg vet at det nå vokser frodig og grønn skog der hvor vi en gang hogg og kjørte ... i Raukilvika, Kjerringlia og Liseterkollen ... Det vil alltid være slik at det er noe etter deg her på jorden ...

RUNE PÅ HAKLOA

Foto: Helge Haakenstad, 2009

En januardag i 2008 besøker jeg driftsstasjonen til Oslo kommune, Vann- og avløpsetaten ved Oset i sydenden av Maridalsvannet. Det er kommet en halvmeter med nysnø i Marka, skogen er kledd i sin hvite drakt, og velpreparerte løyper slynger seg innover Midtoddveien mot Maridalen og Nordmarka.

Rett overfor meg ved bordet sitter Rune Anker Larsbråten som er driftsleder på stasjonen. Han er født i 1958 og oppvokst i damvokterboligen på Hakloa i Nordmarka. Han kan med stolthet si at han er tredje generasjon damvokter i denne delen av Marka.

Jeg husker også Rune godt fra de mange gangene han var med på kulturminnevandringen i Maridalen og viste fram sine gamle redskaper og gjenstander fra Marka ved Skjærsljødammen.

Stasjonen ved Oset har et moderne verksted i underetasjen og kontorer og møterom for de ansatte i andre etasje. Driftsstasjonen er anlagt i den gamle uthusbygningen som tidligere hørte til fløtningssjefens bolig som ligger rett ved. Min onkel og fløtningssjef Kristian Hoel bodde der en gang for lenge siden, og jeg husker ennå godt at jeg besøkte dem mang en gang som unggutt ... Da jeg kom hit i dag, så jeg at den lange trappa ned i hagen og de store epletrærne er her ennå ... I dag bor Klaus Ellingsrud og Eva fra Fyllingen i Nordmarka her.

Rune forteller at hans bestefar, Kristian Larsbråten (1880–1952), var fra Ringerike og kom til Brugseierforeningens anlegg ved Gjerdingen-Store Daltjuven-Ingvaldsflaten i 1901. Etter anlegget ble han damvokter ved Gjerdingen, og i 1914 flyttet han og kona, Anna (død 1959), inn i ny damvokterbolig der. De bodde ved Gjerdingsdammen helt fram til de døde.

Bjarne Larsbråten. Foto utlånt av Marit Larsbråten

Inga Larsbråten. Foto utlånt av Marit Larsbråten

Kristian og Anna fikk i alt ti barn: Sigrid som ble gift med Konrad Gjerdingen og bodde på Stubberud i Maridalen i mange år, Betsy, Klara, Astrid, Ragnhild, Anni, Alma, Johan, Bjarne og Rolf. I dag er det bare Anni som lever.

”Far, Bjarne Anker Larsbråten, tok over som damvokter på Gjerdingsdammen i 1950,” forteller Rune.

”Han var født 5. februar 1920, og han døde 20. mai 1992 av hjerteinfarkt, 72 år gammel. Mor, som hadde pikenavnet Inga Skår, var fra fjellgården Skår i Nedre Eidfjord i Hardanger. Hun var født 13. desember 1928 og døde av kreft 3. oktober 1997, da var hun 68 år gammel. Hun jobbet på Kikutstua i nesten 40 år og holdt på der også den siste sommeren hun levde ... Den gang var Kjellfrid og Johan Engen bestyrere på Kikutstua. Søsteren min, Marit Larsbråten (f. 1952), bor nå på Harestua og arbeider på NAV-kontoret på Gran. Jeg var bare ett år gammel da vi i 1959 flyttet til damvokterboligen ved Hakloa. Marit var sju år gammel, og hun begynte da på gamleskolen ved Hakloa.”

Jeg husker ennå godt både Bjarne og Inga Larsbråten. Jeg lar tankene fare og ser for meg Bjarne med fløterhaken der han står og staker tømmer. Jeg ser han også spille på gitaren sin i lystig lag på lokalet ... Rune og Marit forteller at Bjarne arbeidet i

byen på et gitarverksted før han bosatte seg i Nordmarka og ble damvokter.

Bjarne var glad i musikk og dans, og han spilte både gitar, trekkspill, munnsPELL, torader og enrader ... Du kunne se at han koste seg når han spilte ...

Innpå Marka dannet de Nordmarks-trioen som bestod av Bjarne med torader, Ole Bekkevold med gitar og Arne Fossneset med fele. De hadde ukentlige spillekvelder i andre etasje på Hakloa, og underholdt ved festlige anledninger i Marka, Sørkedalen og Maridalen.

Jeg husker også at Bjarne, Per Finstad og far spilte sammen på gitar, trekkspill og fiolin på en årsfest i Skogvesenet ... Fløtningssjef Kristian Hoel var gift med søster til far, Hilda, og far bodde her i Oset i ungdommen, da han øvde på fiolin og gikk på Musikkonservatoriet. Far hadde et rom her i låvebygningen på Oset, der han satt for seg selv og øvde på fiolinen ...

Rune har gitaren etter Bjarne, og Marit forteller meg på telefonen at hun tok vare på to- og enraderne etter Bjarne, for hun hadde lyst til å lære seg å spille selv. Venninnen hennes, Liv Blyverket, lærte henne å spille, og de to og Jon Holmen fra Hakadal har reist bygda rundt og spilt for folk, blant annet på Glitre i Hakadal.

Inga husker jeg best fra Kikutstua der hun stod ved disken og betjente turfolket i 37 år, fra ca. 1960 til 1997 ... Hun hadde et vinnende vesen og var alltid blid og munter mot folk. Det var mange som ble kjent med Inga og som ble glad i henne. I dag henger det et bilde av henne med tekst under, ved disken på Kikutstua. Det er milslukeren, Tom Stensaker, som har skrevet minneordene under bildet som de nåværende bestyrerne på Kikutstua fikk satt opp. På sine mange turer gjennom Marka ble han god venn med Inga Larsbråten.

Rune og Marit forteller at fjellgården Skår i Eidfjord, som Inga kommer fra, ligger langt oppe i lia på nordsiden av fjorden. For å komme dit, må en gå en hel time fra sjøen og rett oppetter lisiden. Marit sier at det er mange hus der, og at det bodde hele 13 familier der da Inga vokste opp... Foreldrene til Inga livnærte seg av dyr og det de kunne dyrke i den bratte lia, men de flyttet derfra da Inga var 13 år gammel. Som 17-åring dro Inga til hovedstaden for å få seg en jobb, og hun begynte å jobbe på bedriften

Radionette. En tid leide hun husvære på Store Brennenga i Maridalen. Hun traff Bjarne som også arbeidet i byen, og de giftet seg i september i 1950. Da var Inga 22 år gammel, og Bjarne var 30 år. Etter at de giftet seg, dro de til Gjerdingsdammen, der Bjarne var blitt damvokter. Marit forteller at hun har vært på fjellgården Skår flere ganger; den første gangen var tidlig på 1970-tallet. Rune kan også huske at han som unggutt var med Eidfjordfolket på fiske inne på Hardangervidda ... Inga besøkte hjemstedet sitt en siste gang i 1995. Marit, Kjellfrid Engen og Tom Stensaker var sammen med henne. Inga deltok også på et slektstreff på hotellet i Eidfjord i 1997, men da var hun blitt syk og kunne ikke komme opp til gården mer ... Gården ble kjøpt opp av Frank Moen i Bergen, og stedet ble brukt som firmahytte.

Rune reiser seg og sier at han må ut i døra og ta seg en røyk ... ”Jeg er avhengig av det svineriet,” sier han.

Jeg ser meg om i rommet der bilder og papirer er hengt opp på veggene.

Ved siden av meg henger det et stort blått skilt der det står:

”Kristiania kommunes plantefelt.

Hjælp til at frede planterne mot folk og fæ, saa skogen kan vokse til igjen!

Skadevoldere blir drat til ansvar. Magistraten.” ”Det var den gang ...”

tenker jeg.

Gjerdingsdammen. Foto: Helge Haakenstad

”Jeg var som sagt bare ett år gammel da vi kom til Hakloa i 1959,” fortsetter Rune. ”Da jeg var sju år gammel, begynte jeg på skolen på Hakloa, men jeg gikk der bare i 1. klasse, for skolen ble nedlagt i 1966. Jeg husker at jeg hadde Alf Holter til lærer. Vi ble så hentet med skolebuss og kjørt til Bjørnholt skole, der jeg gikk resten av barneskolen. Jeg husker at jeg gikk sammen med Otto Ullevålseter og barn fra Skjennungen og at Aslesen var lærer. Etter dette gikk jeg på Bjølsen ungdomsskole, og vi ble fraktet til og fra skolen med Skogvesen-bussen. Arvid Holst var sjåfør på bussen i mange år; før han ble bussen kjørt av Lars Skogstad som bodde i fløtningsbrakka på Bjørnholt. Etter at jeg sluttet på ungdomsskolen, gikk jeg et halvt år på finmekanikerlinja på yrkesskolen på Sogn. Men jeg fant fort ut at dette ikke var noe for meg. Jeg var oppvokst i Marka og ville heller arbeide med skog, dammer og vannforsyning, slik som far og bestefar ... Far ringte derfor til fløtningssjefen, Per Finstad, og resultatet ble at jeg fikk jobb med en gang. Den 1. januar 1975 begynte jeg i Oslo Skog- og fløtningsvesen; da var jeg 17 år gammel. I 1985 ble vi alle overført til Oslo kommune, Vann- og avløpsetaten.”

Marit forteller meg at hun var sju år gammel da familien flyttet til Hakloa, og at hun gikk på gamleskolen der de sju årene barneskolen varte. De siste elevene der var Marit og Odd, sønnen til Alf Holter.

Skolen på Hakloa. Foto: Helge Haakenstad

Etter barneskolen i Marka var det å ta skolebussen til Sandaker realskole. Bussen gikk kl. 7.00 fra Sandungen, og var på Hakloa kl. 7.15. Kl. 14.30 startet bussen på sin ferd tilbake til Nordmarka. Det ble ofte en både lang og slitsom dag. Fra 1968 gikk Marit på Grefsen gymnas. Hun husker at hun måtte gå i all slags vær, gatelangs, fra Maridalsveien og over Nydalsbrua til Grefsen skole. Hun bodde hjemme til hun var 27 år, og hun ble sterkt knyttet til Marka og Hakloa.

”Jeg blir aldri ferdig med Hakloa,” sier hun. ”Jeg spurte en gang Arne Fossneset om jeg kunne få begynne i skogen og hogge tømmer, men han svarte nei til det ... Han ville ikke ha kvinnfolk i skogen ...”

Marit var nok forut for sin tid ... Det er først nå de senere år at jenter har fått slippe til i skogen ...

Vest-Hakloa har i alle år vært et sentralt sted i Nordmarka. Det fortelles at finnen Brynolf Hakloa var den første som slo seg ned der; han er første gang nevnt i 1671. Det har bodd finner på Hakloa i flere generasjoner, og blant annet Sverre Grimstad forteller i boken sin, ”Nordmarka – merker og mysterier”, at det har vært to finneplasser der. Den ene ble kalt Tomten og

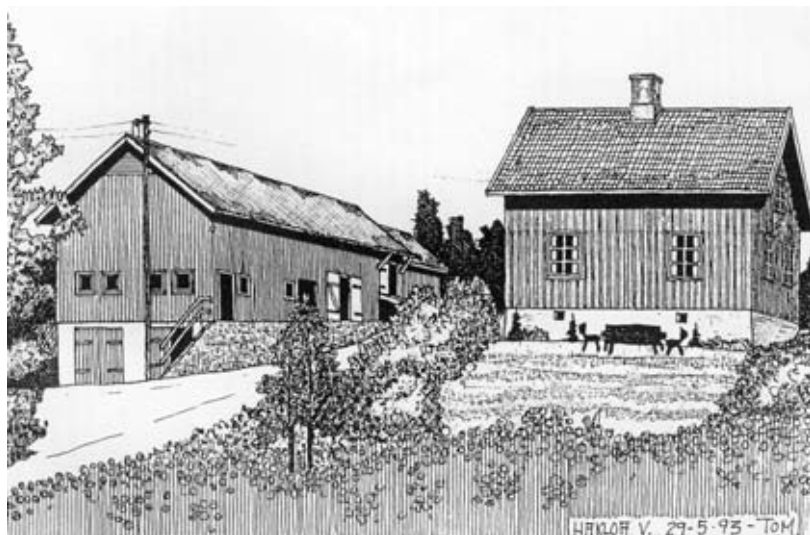
Fra Hakloa. Tegning: Tom Stensaker, 1994

lå på en høyde. Den andre finneplassen, Kasbenhus, skal ha ligget ved "fergestøtangen". Sverre Grimstad har gått dette nærmere etter i sømmene og har funnet tufter etter bebyggelse ved den sydvestlige delen av Fløtmyrodden, på vestsiden av Sandungselva. Plassen, Kasbenhus, mener han imidlertid har ligget på Løvenskioldtangen, øst for utløpet av Sandungselva i Hakloa. Den omtalte "fergestøtangen" skal være her. Plassen Tomten mener Grimstad har ligget på en høyde øst for Haklogrenda, med vid utsikt utover det meste av Haklovannet.

Det har imidlertid bodd folk her allerede i steinalderen. Ved den lille øya mellom veien og Sandungselva har arkeologer fra Byantikvaren funnet kvartsitt, flintavslag og en pilspiss. Disse funnene ble gjort i 2000, og fagfolkene mener at det var en steinalderboplass her ca. 3400–2800 f.Kr.

Fra 1841 drev Børjer, sønn av Jord Haldorsen, og kona Dorthe plassen Hakloen. Det fortelles at Dorthe var sterk som en kar; hun bar 50 kilo på ryggen på tur til Christiania. Folket på Hakloa er malerisk omtalt av Johannes Dahl i boken "Nordmarka. Eventyr og Eldorado".

Bebyggelsen på Vest-Hakloa utgjør ei lita grend, og både Løvenskiold-

Hakloa gård. Tegning: Tom Stensaker 1993

Vækerø og Akerselvns Brukseierforening har satt sitt preg på stedet. Hakloa gård var en av storgårdene i Nordmarka før i tiden. I 1879 hadde gården 182 dekar innmark og beiteland. Johan Hverven var bruker på Hakloa fra 1909 til 1921. Etter han var det Adolf Ødegård som forpaktet gården fram til 1947. Da overtok hans sønn, Arne Ødegård, forpaktningen. Jordveien på Hakloa ble drevet fram til 1970, og Arne Ødegård ble den siste med forpaktningsskontrakt i Marka. Etter hans død i 1997 søkte sønnen, Jo Arne Ødegård, om å få overta gården, men det endte med konflikt med Løvenskiold-Vækerø. I 2005 ble Hakloa gård ekspropriert av Landbruksdepartementet ved statsråd Lars Sponheim, men Løvenskiold-Vækerø har anket denne avgjørelsen.

Borte ved hovedveien ligger skolen, eller Hakloa skole, som var i bruk fra 1916 til 1966. Området der hvor veiene deler seg, kalles Torvet. Mellom Nordmarksveien og vannet ligger det to hytter som opprinnelig hadde med skogsdriften å gjøre.

Skogbestyrerboligen som ligger ved hovedveien, ble bygd i 1914 og er det nordligste huset i Haklogrenda. Rune Larsbråten husker at skogbestyrer Rolf Guldborg-Hansen bodde der før i tiden. Guldborg-Hansen bodde der under krigen og var da en viktig medhjelper for Milorg-gutta i Marka. Rune forteller at de neste som bodde der, var Juel og Eva Mago. Juel var jaktoppsynsmann, hundemann og fast deltaker i elgjakta for Løvenskiold-Vækerø i mange år. De bodde på Hakloa fram til 1985. Juel og Eva fikk fire barn: Gro, John, Ole og Eli. Rune Larsbråten forteller at han vokste opp sammen med disse barna. Etter dette er bestyrerboligen leid ut til skogsarbeider Brenningen, Erling og Unni Holø mfl.

Løvenskiolds "Villa" på Hakloa ble bygd i 1909 og var lenge en administrasjonsbolig for grunneieren. Villaen ligger noen hundre meter fra Hakloa gård og brukes fortsatt av Løvenskioldfamilien.

Forsamlingslokalet på Hakloa er en bygning som Brugsseierforeningen flyttet fra anlegget ved Store Daltyven til Hakloa. Dette skjedde i 1913, og bygningen ble på den tiden kalt "Ingeniørboligen". Forsamlingslokalet ble i 1953 overført vederlagsfritt fra Oslo kommune til Løvenskiold-Vækerø. Etter dette er huset ombygd og modernisert, og det er blitt brukt til både møter og arrangementer for Løvenskiold-Vækerø og markafolket. Forsamlingslokalet er også blitt kalt Sør-Hakloa, Brugsseiervillaen og Velferdshuset. I annen etasje er det en leilighet for fastboende. Jeg kan

Forsamlingslokalet på Hakloa. Tegning: Tom Stensaker, 1994

huske at Julius og Anne Løkken bodde der en periode før i tiden. Rune Larsbråten forteller at både Eli Mago, Gro Mago, Unni og Erling Holø og Jørgen Pedersen har bodd i denne leiligheten, som i dag bebos av Truls Bjørnar og Ida Olsen.

Brugseierforeningen bygde damvokterboliger på både Bjørnholt, Katnosdammen, Gjerdingsdammen og Hakloa. Rune Larsbråten forteller at vokterboligene på Bjørnholt og Hakloa stod ferdige i 1877. Brugseierforeningen malte husene sine hvite for å skille dem fra Løvenskiolds rødmalte hus. Akerselvens Brugseierforening kjøpte opp et 13 dekar stort område omkring vokterboligen og satte opp fløtnings-brakke, stall, stabbur og uthus. Stallen er revet, men de andre husene står fortsatt. Det gamle stabburet fungerte som landhandel for markafolket helt til 1920-årene.

Den første damvokteren på Hakloa var Gudbrand Halvorsen, sønn av Halvor og Ingeborg på Østbråtan. Halvor Anderssen Østbråten fra Røste på Lunner og Ingeborg fra Bratvold ved Mylla var mine tippoldeforeldre på morssiden.

Damvokterbolig Gjerdingsdammen. Foto: Helge Haakenstad

Sandungsdammen. Foto: Helge Haakenstad

”Jeg bodde i fløtningsbrakkka på Hakloa fra 1977 til 1997,” forteller Rune videre. ”Det er en tømmerbygning med panel utvendig, og den ligger rett til venstre for vokterboligen når du ser nordover. Brakka ble opprinnelig bygd for fløterkara, og jeg husker godt odølingene som var der før i tiden. Det var arbeidsomme og artige karer. Nå er det Per Lindgren som bor der, og tidligere beboer var Tallak Moland.

Da vi flyttet til Hakloa i 1959, var far fløtningsbas og damvokter med ansvar for dammene fra Hakloa og nordover. På Bjørnholt ble Alfred Baklien fløtningsbas og damvokter. Han hadde ansvaret for Bjørnsjøen og vannene lenger syd og øst. Jeg var med far på jobb i Marka fra jeg var 12–13 år gammel. Etter at jeg i 1975 ble fast ansatt i Oslo skogvesen, arbeidet jeg mye sammen med far, Alfred og Arne Baklien. Vi drev med vedlikehold av dammer og lokalfløtning av tømmer i Spålen, Katnosa og Sandungsvannene. Når vi fløtet tømmer var det også med andre folk fra Skogvesenet. Fløtningen fra Spålen og til Katnosa var krevende og tok mange dager. Spålselva er lang og den har mange løker, og vannføringen var heller ikke av de beste. Mens vi holdt på med dette, lå vi i hytta til Vann- og avløpsetaten rett ved Spålsdammen. I Katnosa ble tømmeret lesset på bil i Leveringsvika. Det var stort sett slutt på elvefløtningen på denne tiden. Tømmeret ble lesset på bil også ved Kutangen i Bjørnsjøen, ved Sandungsdammen og ved Myrdammen i Hakloa, nær Nordmarksveien. Som guttunge var jeg med far og så på fløtningen i Katnoselva. Den gang var det med mange odølinger på fløterlaget.”

Rune tar nok en røyk i døråpningen mens han ser mot Maridalsvannet og Maridalen ... ”Det klarer opp, det skal bli bedre vær,” sier han ...

Mens jeg sitter der, går tankene mine bakover i tiden til 1950-årene da jeg som unggutt var med far i fløyta inne ved Spålen. Jeg husker vi lå i den lave og lange brakka på sydsiden av Spålsdammen, og jeg kan ennå kjenne lukten av svette, piperøyk og stekt flesk ... Jeg satt bak i den flate fløterbåten da den pløyde vannet nordover Spålen mot Sinnerelva. Der lå det en grime med tømmer som vi hentet og tauet nedover vannet til Spålsdammen. Senere ble Spålsdammen åpnet, og om kvelden lå jeg og hørte på fosseduren og bulderet fra elva ...

”Jeg hadde et godt forhold til far og trivdes med å arbeide sammen med karene fra Nordmarka,” fortsetter Rune, ”men far var av den gamle skolen som ville at arbeidet skulle utføres på gamlemåten ... Jeg husker en gang

inne ved Øljadammen, som er den nordligste dammen vi har ... Steindammen var lekk, og vi skulle fuge, eller spekke den, som vi kalte det ... Vi måtte grave oss ned helt til fjell, og far mente at vi greide det bare med krafsa. Da slapp vi å leie inn en gravemaskin, slik som jeg ville ... Vi greide jobben med krafsa, men vi holdt på hele sommer'n ...

Far var historisk interessert og samlet i årenes løp en rekke gjenstander og redskaper fra tunnelarbeidene, fløtningen og skogsdriften i Marka. Han ville ta vare på dette før det ble borte for godt. Drømmen hans var å få dette katalogisert og samlet i et museum i Marka. Da den gamle bomstua ved Hakadal Verk skulle rives, fikk vi lov av Løvenskiold å overta hele bygningen. Denne bomstua lå på høyre side av veien, oppe i svingen, noen hundre meter innenfor bommen ved Verket. På den venstre siden av veien står det forresten ei lita hytte i dag. Far og jeg tok ned denne bomstua i 1989 og fikk materialene flyttet til Hakloa. To år senere ble huset satt opp igjen bak låven på Hakloa, i skråningen ned mot Sandungselva. Far holdt på med snekring og annet arbeid på museet da han plutselig falt om og døde i 1992. Det var i låven det skjedde; far ble 72 år gammel.

Vi leide inn en snekker for å få museet ferdig, og Gunnar Løkken har også vært til stor hjelp. Bygget består av et rom på ca. 5x6 meter med en hems over. På Hakloa var det før i tiden både mølle og sag. Planen er å få ferdig museet og se dette som en del av de aktivitetene som har vært på Hakloa. Jeg har et sterkt ønske om at fars museumsplaner blir fullført, men da må det gjøres på en god måte, og engasjerte folk må være med på det. Selve museet er nå ferdig innvendig, men ingen redskaper mv. er plassert der ennå. Det som far og jeg har samlet har vi lagret i låven og flere andre steder. Vi får nok ikke plass til alt i museet, slik at vi må gjøre et utvalg. Vi har fått noe penger av Oslo kommune til museet, og dette er blitt brukt til snekkerarbeider mv. Byantikvaren er også velvillig til planene våre. Det videre ansvaret er nå overlatt til Nordmarken Velforening, der Anders Håan fra Blankvannsbråten er leder i dag. I dag brukes museet som forsamlingslokale, fordi gamlelokalet pusses opp. Men jeg håper at vi får gjort mer på museet til sommeren. Da kan vi sikkert også lære noe av Bygdetunet på Øvre Kirkeby i Maridalen.

Etter at mor døde i 1997 flyttet jeg fra fløtningsbrakka og opp i damvokterboligen. Mor arbeidet på Kikutstua i nesten 40 år, og hun opplevde at bestyrere kom og gikk ... I flere år jobbet hun sammen med Gunvor Jensen fra Sandungskalven; Gunvor og Helge var omgangsvenner med

Damvokterboligen Hakloa. Foto: Helge Haakenstad

mor og far. En periode arbeidet mor på ei kantine ved Carl Berners plass nede i byen. På 1980-tallet, da mor var kommet godt opp i årene, trodde hun at hun var for gammel til å arbeide på Kikutstua. Men bestyrerne på Kikutstua tok kontakt med henne og ville at hun skulle komme tilbake.”

”Hvordan trives du med arbeidet ditt i dag, da,” spør jeg. ”Det blir vel mye kontorarbeid?” ”Jeg har vært driftsleder her på stasjonen nå i seks år, og det er en blanding av kontorarbeid og utearbeid,” forteller Rune. ”Når jeg må utrette noe i Marka, kan jeg reise ut rett hjemmefra. I 1985 ble alle ansatte og hus og bygninger innen vannforsyningen overført fra Skog- og fløtningsvesenet til Vann- og avløpsetaten. Per Finstad ble da sjef der og fikk med seg fløtningen over til Vann- og avløpsetaten. Men Per Finstad var sjef her bare i ett-to år, for også han døde brått en dag ... Etter ca. to år begynte ombyggingen av låven her til verksted og driftsstasjon. I dag er vi seks mann i alt, og Oset er oppmøtested for alle. Før meg var Adolf Bergseteren driftsleder her, og før han igjen var det Klaus Ellingsrud.

Vi har ansvaret for alle dammene innen vannforsyningen i både Nordmarka og Østmarka. Det er rundt 40 dammer i alt.

Sandungsdammen. Foto: Helge Haakenstad

De dammene som ikke har noen funksjon knyttet til byens vannforsyning, ønsker vi at Friluftsetaten forvalter. Vi bruker ikke tittelen damvokter lenger i dag. De ansatte har hvert sitt ansvarsområde, og det er noen som har oppsyn med dammer, elver mv. innen sitt geografiske område.

Arne Baklien er blitt pensjonist nå, men Ove Halstein Johannessen som bor i fløterbrakkka på Bjørnholt, jobber ennå 60 prosent. Jørgen Pedersen bor i huset ved Engelsrud, ved innfarten til Maridalen, og han har oppsynet med dammene innover i Nordmarka.

De senere årene er flere av dammene i Marka blitt restaurert. I 2008 ble Pershusdammen rehabilitert, og nå i 2009 vil vi sette i stand dammen på Store Sandungen og gjøre ferdig arbeidene på Alunsjødammen.”

”Du som har bodd så lenge i Nordmarka, har vel fisket mye der og tatt stor ørret?” sier jeg. ”Har du en fiskehistorie å fortelle?” ”Vi fisket en del med garn før i tiden,” forteller Rune. ”Jeg har vært med på å jage sik i osset der Sandungselva kommer ut. Det var vanlig å gjøre det før i tiden, men det er vel ikke tillatt nå lenger. Den største ørreten jeg har tatt på

garn i Hakloa, var på 6,5 kilo; det var en skikkelig rugg ... Den største ørreten som er tatt i Nordmarka, var på 11,8 kilo. Sven Dag Johnsrud, som arbeidet i skogen for Løvenskiold, tok en slik rugg i Store Sandungen et år.”

Det er blitt sent på ettermiddagen, og det har begynt å mørkne utenfor. Men været har klarnet opp, og det lette snøfallet over skog og dal har gitt seg ... Det er på tide å gå ... Jeg vet at samboeren til Rune, Sissel Buskum, døde av kreft 4. oktober 2008, så jeg spør han litt om Hakloa og fremtiden ... ”Jeg har grodd fast på Hakloa,” svarer Rune. ”Det er der slekten min har levd, og der vil jeg fortsatt bo, selv om jeg nå har blitt alene ... Jeg trives på Hakloa! Jeg har en gutt på 28 år som heter Morten og som bor på Ammerud. Han arbeider med data mv. Han ønsket en gang å få seg arbeid i Marka, men det var ikke så lett å få til det ...”

Så forlater jeg Oset for denne gangen ...

LITTERATUR

- Buer, Eilert (2007). Bjørnar Hansen. – Skogens mann, minner og meninger. Eget forlag.
- Burud, Trond (1992). Opplevd og hørt i Rausjø. Et bidrag til en bygdehistorie. Eget forlag.
- Christensen, Trygve (1993). Marka og krigen – Osloomarka 1940–1945. Eget forlag.
- Christensen, Trygve (2002). Skogfinner og finnskoger. Eget forlag.
- Christensen, Trygve (2007). Nordmarkas skiløpere – noen av dem. Eget forlag.
- Jacobsen, Gerd Enger (2007). Matkultur i Maridalen og Nordmarka – gjennom tidene. Årsskrift 2007. Maridalens Venner.
- Fossen, Asbjørn (1990). Skogfinnene i Øst-Norge. Et liv i ødemarken. Eget forlag.
- Grimstad, Sverre (2008). Nordmarka – merker og mysterier. Andresen & Butenschøn.
- Haakenstad, Helge (2003). Vandringer i Nordmarka. Imprintforlaget.
- Heide, Eivind (1993). Lillomarka Nittedalsmarka. Lokallhistorisk forlag.
- Henriksen, Lise (2005). Gammel bosetning ved Nøkle vann og Elvåga i Østmarka. Årbok 2005. Søndre Aker Historielag.
- Kirkeby, Birger (1965). Bygdebok for Nittedal og Hakadal. Nittedal kommune.
- Oslo kommune, Friluftsetaten (2007). Flerbruksplan for Oslo kommunes skoger 2007–2015.
- Reinholdt, Sheldon, med flere (1989). Maridalen. Vakker og verneverdig. Grøndahl.
- Vevstad, Andreas (1989). Det begynte med Frognerseterskogen. Oslo kommunes skoger 1889–1989. Aschehoug.
- Aabel, Egil Collett (1985). Nordmarksfolk. Plasser og slekter gjennom 300 år. Grøndahl.

ÅRSMØTEINNKALLING

MARIDALENS VENNER OG MARIDALSSPILLET

Innkalling til årsmøte 2008

Tid: Torsdag 26. mars kl. 19.00

Sted: Maridalen Velhus, krysset Maridalsveien/Kasaveien

I Markakoret underholder

II Forslag til dagsorden årsmøte Maridalens Venner:

1. Valg av dirigent og referent
2. Godkjenning av innkalling
3. Godkjenning av dagsorden
4. Årsmelding
5. Regnskap
6. Innkomne forslag
7. Fastsettelse av kontingent for 2009
8. Valg

III Årsmøte Maridalsspillet

IV Servering av kaffe og eplekaker fra Ullevålseter

V Foredrag ved Sverre Grimstad: ”Kulturminner i Nordmarka
– fra Maridalen mot Hakadal”

Vel møtt!

Hilsen styret

ÅRSMELDING MARIDALENS VENNER 2008

1. Styret i 2008

Leder Tor Øystein Olsen

Konvallveien 67
2742 Grua
e-post: maridalensvenner@mobilpost.no

Nestleder Lars Flugsrud

Gamle Maridalsvei 86
0890 Oslo
e-post: lars.flugsrud@grindaker.no

Kasserer Thor Furuholmen

Fridtjof Nansens Vei 24 A
0369 Oslo
e-post: tf@fi-as.no

Styremedlem Jon Ivar Bakke

Skjervan gård
Maridalsveien 469
0890 Oslo
e-post: toribakk@online.no

Styremedlem Otto Ullevålseter

Ullevålseter, Nordmarka
0890 Oslo
e-post: reiott@online.no

Styremedlem Torbjørn Røberg

Selteveien 188
3512 Hønefoss
e-post: odel@odel.no

Styremedlem Tone Berild Kristiansen

Langåsveien 13
0880 Oslo
e-post: tberi-kr@online.no

Varamedlem Stine Frøystadvåg

Stårputtveien 23

0891 Oslo

e-post: stinefro@start.no

Varamedlem Turid Kjefferud

Sørbråtv. 39

0891 Oslo

e-post: turid.kjefferud@skanska.no

Varamedlem Geir Erik Berge

Havnabakken 18 b

0874 Oslo

e-post: geirerik@ringnett.no

Varamedlem Per Skorge

Øvre Kirkeby gård

Maridalsveien 500

0890 Oslo

e-post: per.skorge@slf.dep.no

2. Andre tillitsverv

Revisorer: Ragnhild Noer og Ola Kjær

Valgkomite: Gerd Enger Jacobsen, Helge Haakenstad og John Eirik Telle

3. Visjon for Maridalens Venner

Visjonen for Maridalens Venner er:

*"Maridalen skal være et **kunnskapssenter** for kulturlandskap, og ei levende og livskraftig kulturbygd!"*

4. Mål for Maridalens Venner 2008

Maridalens Venner ble stiftet i 1970 for å hindre at dalens gårder skulle bli revet. På 80- og 90-tallet var det arbeidet for vern av Maridalen og kampen mot golfbaneanlegg som sto mest i fokus. Maridalens Venner var med på å forhindre en kommunal rivningsplan og bidro isteden til å få utarbeidet en statlig verneplan. I dag jobber foreningen for å oppnå formålet med vernet av dalen; å ta vare på et historisk jord- og skogbrukslandskap. Man kan si at Maridalens Venner har utviklet seg fra å bekjempe en **rivningsplan** på 70-tallet, via å få utarbeidet en **verneplan** på 90-tallet, til i dag å jobbe for å oppnå formålet med verneplanen gjennom å utar-

beide konkrete **handlingsplaner**. Tiltak mot gjengroingen av landskapet, bevaring og videreutvikling av bygningsmassen i Maridalen og tiltak for å fremme friluftslivet i dalen blir dermed viktige oppgaver.

Maridalens Venner jobber aktivt for å bevare og utvikle det vakre og egenartede kulturlandskapet i Maridalen og tar del i arbeidet som gjør dalen til ei levende og livskraftig jord- og skogbruksbygd. Dette oppnår vi gjennom:

1. Skjøtselstiltak – kampen mot gjengroingen!
2. Kulturarrangementer
3. Årsskrift
4. Skar leir
5. Registrering av insekter
6. Visebok og CD
7. Tribunebygning ved kirkeruinene
8. KulturBanen
9. Nettsted

Mål 1) Skjøtselstiltak – kampen mot gjengroingen!

Dagens utfordring er: **Hvordan forvalte vernevedtaket i praksis for å oppnå formålet med vernet?** Maridalen er et jord- og skogbrukslandskap med dype historiske røtter. Vi vektlegger bevaring av *naturtyper, vegetasjonstyper og kulturmarkstyper*, med et tilhørende *arts mangfold*, som sammen med kulturminner viser særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap.

Maridalens Venner ønsker å samle alle gode krefter, private og offentlige aktører, organisasjoner, lokalbefolkning og gårdbrukere for å få realisert innholdet i verneplanen og for å oppnå formålet med vernet.

Etter at Maridalen ble vernet som landskapsvernområde, har vi fått mange oppgaver å ta tak i. Gammel kulturmark skal ryddes og restaureres. Verneverdige hus skal vedlikeholdes. Styvingstrær og andre trær skal beskjæres. Ferdselsveier, vann- og elveanlegg og andre kulturminner skal restaureres og vedlikeholdes. Det skal tilrettelegges for friluftsliv. Kulturarrangementene skal videreutvikles. Dalen skal ha et levende bygdemiljø med aktive og sjølstendige bønder. Alt dette skal folkeopplyses. For at disse oppgavene skal kunne omsettes til aktiv handling i samsvar med målet for vern av Maridalen, kreves kompetanse, engasje-

ment, arbeidskraft, evne til å prioritere og samarbeide, og tilstrekkelige bevilgninger.

Maridalens Venner har *sju delmål* når det gjelder *forvaltningen av landskapet*:

Maridalens Venner skal:

- a) Fullføre restaureringen av de høyest prioriterte *slåttemarkene* i Maridalen. Årlig slått og raking vil bli gjennomført.
- b) Bidra til at de høyest prioriterte gjengrodde *beitemarkene* blir restaurert og tatt i bruk.
- c) Bidra til at de høyest prioriterte tilplantede og/eller gjengrodde områdene med *fulldyrka mark* blir restaurert og tilbakeført (f.eks. Svingen på Hammeren, det gamle Turterjordet, Skolejordet og Hallsetjordet på Skar).
- d) Bidra til at *skogsbryn* (randsoner mellom dyrkamark og skogsmark) blir ryddet og restaurert, særlig mot sør, vest og øst, og i områder med størst verneverdi (f.eks. Kirkebyområdet).
- e) Bidra til at verneverdige forfalne *gårdsbygninger* blir restaurert.
- f) Bidra til at *veikantene* langs hovedveiene i Maridalen blir ryddet i en forsvarlig bredde. Påse at veikantene blir slått i god bredde hvert år og til riktig tidspunkt.
- g) Bidra til at byggingen av egne *turveier* til, i, gjennom og fra Maridalen blir fullført.

Mål 2) Kulturarrangementer

Maridalens Venner er medarrangør i store kulturarrangementer ved kirke-ruinene i pinsa og på olsok.

Mål 3) Årsskrift

Hvert år gir vi ut et innholdsrikt årsskrift. Tema for årsskriftet 2008 var "Kultur- og naturstier i Maridalen – fra Brekke til Skjærsjøen og til Øyungen". Tema for årsskriftet 2009 blir "Markafolk", som blir skrevet av Helge Haakenstad.

Mål 4) Skar leir

Oslo kommune kjøpte Skar leir i 2007. Utfordringen framover blir å fylle leiren med et innhold til beste for Maridalen, Nordmarka og byens øvrige befolkning. Aksjonsgruppa for Skar leir og Birkebeinerlaugets Bedriftsutvikling har slått seg sammen til ei gruppe; Skarprosjektet.

Mål 5) Registrering av insekter

Maridalens Venner ønsker å støtte registrering av rødlistede insektarter i Maridalen. Dette arbeidet blir utført av Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo.

Mål 6) Visebok og CD

Maridalens Venner ønsker å bidra til utgivelse av Jørn Simen Øverlis visebok og CD-plate med viser fra Nordmarka og Maridalen.

Mål 7) Tribunebygning ved kirkeruinene

Maridalens Venner ønsker å jobbe for at det blir bygget en permanent tribunebygning nord for kirkeruinene. Denne bygningen vil kombinere en permanent tribune, bygget som et amfi, med lokaler som vil stå til disposisjon for Maridalsspillet og andre arrangementer.

Mål 8) kulturBANEN

Maridalens Venner ønsker å støtte etableringen av foreningen kulturBANEN, som skal jobbe for at Gjøvikbanen blir som ”perler på et spor”.

Mål 9) Nettstedet www.maridalensvenner.no

En stor oppgave blir å videreutvikle nettstedet [maridalensvenner.no](http://www.maridalensvenner.no). Vi ønsker også å arbeide for at verneplankartet for Maridalen blir digitalisert.

5. Måloppnåelse

Mål 1) Skjøtselstiltak – kampen mot gjengroingen!

- *Delmål a) Restaurering og årlig pleie av slåttemark.* Her vises det til kapittel 8.
- *Delmål b) Restaurering av beitemarker.* Her vises det til kapittel 9.
- *Delmål c) Restaurering av dyrkamark.* Høsten 2008 ble Svingenjordet og Turterjordet stubbefrest av Friluftsetaten. Friluftsetaten har tidligere avskoget disse arealene som var tilplantet fulldyrka mark.

- *Delmål d) Skogsbryn (randsoner i overgangen mellom dyrkamark og skogsmark) blir restaurert.* Ingen nye åkerkanter er blitt restaurert i år.
- *Delmål e) Gårdsbygninger blir restaurert.* Maridalens Venner har ikke registrert noe restaurering i år.
- *Delmål f) Rydding av veikantene.* Skjervan gård og Store Brennenga gård har på eget initiativ slått veikantene i flere meters bredde der jordene deres grenser mot Maridalsveien.

Samferdselsetaten slo veikantene i en meters bredde på forsommeren. Seinere ble veikantene i dalen slått i god bredde. Det er ikke foretatt noen restaurering av veikantene.

- *Delmål g) Fullføre byggingen av egne turveier til, i, gjennom og fra Maridalen.*
Bystyret i Oslo vedtok i forbindelse med budsjettbehandlingen for 2008 å bevilge kr 3 000 000 til lyssetting langs den nye turveien fra Brekkekrysset til Hammeren.

Våren 2008 sendte Friluftsetaten saken ”Grinda – Brekke – Hammeren, lyssetting” ut på høring. Fylkesmannen i Oslo og Akershus ga en forhåndsuttalelse til tiltaket, med henvisning til verneforskriftene og den tilhørende forvaltningsplanen for Maridalen landskapsvernområde. Søknaden skulle også vurderes i forhold til de Rikspolitiske bestemmelsene for Marka.

Maridalens Venner og Oslo og Omland Friluftsråd ga sin fulle støtte til lyssettingen. Vi påpekte at lyspunktene måtte plasseres mest mulig gunstig med tanke på en eventuell fremtidig parallell skitrase langsmed turveien. Vi ønsket også en ”romslig” parkeringsplass ved det tidligere pukkverket ved Brekke.

I forbindelse med Friluftsetatens høstbefaring med friluftsjonene kunne etaten opplyse at Plan- og bygningsetaten hadde forlangt utarbeidet reguleringsplan for dette tiltaket. Friluftsetaten kunne videre fortelle at Fylkesmannens miljøvernavdeling hadde orientert Plan- og bygningsetaten om at reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven ikke er tillatt i landskapsvernområder som er vernet etter naturvernloven. Plan- og bygningsetatens manglende

kjennskap til regelverket for landskapsvernområder har derfor medført at arbeidet med å lyssette turveien ikke er påbegynt ennå.

Friluftsetaten sendte samtidig saken ”Monsetangen – Sandermosveien, utbedring av skiløype til helårsstandard” ut på høring. Fylkesmannen i Oslo og Akershus ga også for dette tiltaket en forhåndsuttalelse, med henvisning til verneforskriftene for Maridalen landskapsvernområde. Søknaden skulle også vurderes i forhold til de Rikspolitiske bestemmelsene for Marka. Maridalens Venner og Friluftsrådet støtter også dette tiltaket, siden det fremmer friluftslivet i Maridalen. Turveien ligger på Løvenskiolds eiendom, og det er utarbeidet en langsiktig avtale mellom grunneieren og Oslo kommune. Tiltaket er finansiert over Friluftsetatens budsjett og ved spillemidler.

Vi er kjent med at Friluftsetaten har fått begge disse tiltakene godkjent av Fylkesmannens miljøvernavdeling. Så snart Friluftsetaten har en godkjent byggetillatelse kan arbeidet starte.

I forbindelse med landbrukets hundreårsmarkering av Norge i 2005, ”Bynært Streif 2005”, ble det åpnet en ny kulturlandskapssti fra Brekke til Skar. Den delen av denne stien som ble ferdig skiltet til Streifet, var kun strekningen fra Låkeberget til Hammeren. Maridalens Venner inngikk derfor en avtale med Fylkesmannens miljøvernavdeling om at staten skulle fullføre denne stien i 2008, mot at Maridalens Venner skulle finansiere utarbeidelsen av innholdet i tekstene på plakatene helt opp til Øyungen. Helge Haakenstad ble engasjert som forfatter. Videre ble vi enige om at Maridalens Venner skulle utgi årsskriftet ”Kultur- og naturstier i Maridalen – fra Brekke til Skjærsjøen og til Øyungen”, der alle kultur- og naturstier i Maridalen skulle bli presentert. Direktoratet for naturforvaltning bevilget kr 25 000 til Fylkesmannen til ferdigstilling av denne stien i 2008. Arbeidet med å fullføre denne stien har ennå ikke startet ute i terrenget. For at bevilgningen ikke skulle bli trukket tilbake, siden den ikke ble brukt i 2008, overførte Fylkesmannen det bevilgete beløpet til Maridalens Venners konto. Pengene er øremerket Fylkesmannens ferdigstilling av stien i 2009. Maridalens Venner har bokført overføringen som en gjeld til Fylkesmannen.

Mål 2) Kulturarrangementer – se kapittel 6

Mål 3) Årsskrift

Tema for årsskriftet i 2008 var ”Kultur- og naturstier i Maridalen – fra Brekke til Skjærstjøen og til Øyungen”. Tema for årsskriftet i 2009 er ”Markafolk”, og det er skrevet av Helge Haakenstad.

Mål 4) Skar leir

Oslo kommune ved Eiendoms- og byfornyelsesetaten kjøpte Skar leir i 2007. Staten ansatte i 2008 en egen prosjektleder som har fått i oppgave å utvikle Skar leir. Ett av prosjektene er en barnehage. Utfordringen framover blir å fylle leiren med et innhold til beste for Maridalen, Nordmarka og byens øvrige befolkning.

Mål 5) Registrering av insekter

I 2007 startet Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo registrering av rødlistede insektarter i Maridalen. Det er meningen at prosjektet skal gå over minimum tre år. Høsten 2008 kom rapporten ”Registrering og overvåking av utvalgte insektarter i Oslo kommune III. 2007”. Rapporten ligger ute på nettsidene våre. Registreringen i Maridalen i 2008 ble kostnadsberegnet til kr 100 000, der Maridalens Venner bidro med kr 50 000. Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Norsk Naturarv bidro hver med kr 25 000.

Mål 6) Visebok og CD

Arbeidet med viseprosjektet fortsetter i 2009.

Mål 7) Tribunebygning ved kirkeruinene

Maridalens Venner ønsker å jobbe for at det blir bygget en permanent tribunebygning nord for kirkeruinene. Vi ønsker at denne bygningen skal kombinere en permanent tribune, bygget som et amfi, med lokaler som vil stå til disposisjon for Maridalsspillet og andre arrangementer.

Maridalens Venner engasjerte sivilarkitekt Stein Halvorsen til å lage tegninger og en modell for å illustrere hvordan dette kan se ut. Dette forprosjektet ble presentert for Maridalens Venner høsten 2008.

Mål 8) kulturBANEN

Maridalens Venner støttet stiftelsen av foreningen kulturBANEN. Foreningen skal virke samlende og inspirerende for aktiviteter langs Gjøvikbanen. kulturBANEN ønsker at ”... hver enkelt aktivitet skal framstå som del av et helhetlig kulturtilbud, SOM PERLER PÅ ET SPOR,

fra Operaen til Skibladner.” Foreningen ble stiftet 7. april 2008. Et av formålene til foreningen er at ”... flest mulige stasjonsbygninger, øvrige bygninger og vegfar langs jernbanen skal tas i bruk til kulturformål og friluftsliv.”

Mål 9) Nettstedet www.maridalensvenner.no

Arbeidet med å utvikle vårt eget nettsted pågår kontinuerlig og er et viktig redskap i arbeidet for å oppnå Maridalens Venners visjon om at Maridalen skal være et kunnskapssenter for kulturlandskap. *Nettinfo* er vår samarbeidspartner. Arbeidet med å digitalisere verneplankartet har ikke startet. I løpet av de 12 siste månedene har nettstedet hatt til sammen 419 000 treff og 82 000 besøkende (inklusive www.maridalenbygdetun.no, www.maridalenvel.no og www.skjervengard.no).

6. Kulturarrangementer

a) 2. pinsedag

Årets prostigudstjeneste ble ledet av sogneprest Egil Stray Nordberg og fungerende prost Christian Brodtkorb. Omkring 350 personer deltok under gudstjenesten. Etter gudstjenesten var det aktiviteter på Maridalen Bygdetun. Arrangementet er et samarbeid mellom Vestre Aker prosti, Maridalen menighetsråd, Maridalens Venner og Maridalen Bygdetun.

b) Blomsterengtur

Skiforeningen, Norsk Botanisk Forening og Maridalens Venner samarbeidet i år om en vandring til blomsterengene rundt Blankvann søndag 22. juni. Turen gikk fra Kobberhaughytta via Blankvannsbråten til Slakteren. En håndfull personer deltok på arrangementet. Tor Øystein Olsen var turleder.

c) Orkidétur til Slåttemyra, Nittedal

Søndag 29. juni deltok 80 personer på en vandring på Slåttemyra, et samarbeid mellom Nittedal Historielag, Norsk Botanisk Forening og Maridalens Venner. Arrangementet ble åpnet av Øyvind Grandum med lur og bukkehorn. Deretter var det prøysensang ved Hans Christian Høie og Toril Born. Det ble servert gratis skaukaffe. Tor Øystein Olsen ledet vandringen på myra.

d) Olsok

Årets olsokarrangement var en gudstjeneste inne i ruinene. Gudstjenesten ble ledet av sogneprestene Stig Utnem og Egil Stray Nordberg. 100 personer deltok. Arrangementet var et samarbeid mellom Maridalen og Nordberg menigheter og Maridalens Venner.

d) Julemøte

10. desember arrangerte vi et julemøte i Maridalen Velhus med tema skikultur. Vegard Ulvang introduserte Thor Gotaas som holdt foredraget "Et muntert blikk på norsk skihistorie". Sverre Grimstad presenterte boka si "Nordmarka – merker og mysterier". Stein Buan, forfatter fra Hadeland, underholdt med sang og leste om skiopplevelser fra boka si "Gerhardsenlandet". Det var salg av bøker og servering av kaffe og eplekaker fra Ullevålseter. 80 personer deltok.

7. Temamøter

Siden 2002 har Maridalens Venner gjennomført en serie med temamøter. Vi ønsker at Maridalens Venner skal være et åpent forum for debatt, studier og folkeopplysning for alle interesserte. Vi inviterer spesielt folk fra dalen (særlig gårdbrukerne), fagfolk, grunneiere, Friluftsrådet, politikere, Fylkesmannen, ulike kommunale etater og andre som er interessert i forvaltningen av Maridalen.

Følgende temaer har vært diskutert i 2008:

- Helhetlig ferdselsveiplan til, i, gjennom og fra Maridalen
- Norsk landbrukspolitikk – sett fra Maridalen
- Gårdskafé i Maridalen

Møtene ble holdt hos Vegard Ulvang, på Maridalen Bygdetun og i Drengestua på Skjerven gård.

8. Restaurering og årlig pleie av slåttemarken i 2008

Arbeid som er utført:

Bjørkelunden – ei magereng

I april ble styvingstrærne "lauvet" etter fem års vekst. Tre store bjørketrær ble også fjernet tidlig vår. Dette ble gjort for at mer lys skal nå ned på bakken. Dette vil gi ei tettere vegetasjonsmatte. Midtsommers ble enga slått med ryddesag med krattkniv. Graset ble raket og fjernet.

Stammeskudd og stubbeskudd på styvingstrærne ble fjernet. Stubber og steiner blir kontinuerlig ryddet bort.

Rikenga (tidligere kalt friskmarksenga)

I april ble styvingstrærne ”lauvet” etter fem års vekst. Enga ble midtsommers slått med ryddesag med krattkniv, og graset ble raket og fjernet. Styvingstrærne ble ryddet for uønskede rotskudd og stammeskudd. Grasmatta er i ferd med å bli tett. Stubber og steiner ble fjernet for å lette framtidig slått.

Løvenga

I april ble styvingstrærne ”lauvet” etter fem års vekst. Enga ble slått med ryddesag med krattkniv midtsommers, og den ble raket. Styvingstrærne ble ryddet for uønskede rotskudd og stammeskudd.

Bekkedalen

I april ble styvingstrærne ”lauvet” etter fem års vekst. De mest næringsrike områdene i sør ble slått to ganger; med ryddesag med krattkniv på forsommeren og med nyinnkjøpt tohjulstraktor tidlig høst. Graset ble raket og fjernet på forsommeren. De mest næringsrike områdene i nord ble slått med ryddesag med krattkniv på forsommeren. Graset ble raket og fjernet. Styvingstrærne ble ryddet for uønskede rotskudd og stammeskudd. Stubber og steiner ble fjernet for å lette framtidig slått.

Tørrenga rundt kirkeruinene

Området nord for ruinene ble slått av foreningen Maridalsspillet i forbindelse med spillet. Graset ble raket og fjernet.

Kirkebjørkelunden

De mest næringsrike områdene sør og øst for kirka ble slått to ganger; med ryddesag med krattkniv på forsommeren og med tohjulstraktor tidlig høst. Graset på forsommeren ble raket og fjernet.

Den mest artsrike delen av *enga rundt Martinhytta* ble slått med krattkniv og raket. Den er fargerik med mye ballblom, knollerteknapp og orkidéen grov nattfiol.

Vi vil takke Skjerven gård for raking og bortkjøring av gras. Familien Dons og Eirik Stangeland takkes for raking, rydding av trær og brenning av kvist. Magnar Kjeldsmo, Rita Olsen og Arild Andresen takkes for raking og fjerning av gras.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus bidro med kr 25 000 i støtte til Maridalens Venner for årets restaurering og pleie av slåttemarkene. I 2003 stilte stortingsrepresentant Heidi Sørensen følgende skriftlige spørsmål til miljøvernminister Børge Brende: "Hva vil statsråden gjøre for å hindre at verneverdiene i landskapsvernområdet i Maridalen forringes?" Miljøvernministeren svarte da bl.a. med å bevilge kr 40 000 til Maridalens Venner gjennom Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Denne støtten ble i 2008 redusert til kr 25 000. (Heidi Sørensen er i dag statssekretær i Miljøverndepartementet.)

9. Rydding av beitemark i Maridalen i 2008

Maridalens Venner ønsker å bidra til at de høyest prioriterte gjengrodde og/eller tilplantede beitemarkene i Maridalen blir restaurert og tatt i bruk. Vår målsetting for rydding av beitemark i 2008 var at Sanderhagen og Ødegårdshagen skulle bli ryddet og ferdig restaurert, slik at de ville være klare for beiting i løpet av dette året.

Dessuten ønsket vi at *Skjervenhagen* og *Brennengahagen* ble ferdig restaurert i løpet av 2008. For beskrivelse av Skjervenhagen og Brennengahagen, se årsmeldingen for 2004, punkt 9. For beskrivelse av "Prosjekt Sanderhagen og Ødegårdshagen", se årsmeldingen for 2006, punkt 9.

Oppsummering av utført arbeid Skjervenhagen i 2008:

Hester har beitet i havnehagen siden 2005, og sauer har beitet i havnehagen fra 2007. De best ryddete delene mot Maridalsveien er i ferd med å få ei tett vegetasjonsmatte, og et storslått beitelandskap åpner seg.

Etter at beitesesongen var slutt, startet Skjerven gård rydding av uønsket oppslag i den ryddete delen av havnehagen. Halve arealet ble slått med ryddesag. Maridalens Venner har i 2008 støttet dette arbeidet med kr 10 000.

Ungskogfeltet på 12 mål (med grønt og frodig feltsjikt) midt inne i Skjervenhagen er ikke ryddet, men hestene og sauene beiter der. Nødvendig restaurering av delebekken mellom Skjervenhagen og Brennenga gård startet høsten 2008.

Oppsummering av utført arbeid i Sanderhagen og Ødegårdshagen i 2008:

Lite nytt har skjedd for Ødegårdshagen og Sanderhagen i 2008, men hester beiter i deler av Ødegårdshagen.

Øvre Vaggstein gård har ryddet uønsket oppslag (mye skogbjørnebær) med ryddesag. Trær er også ryddet bort. Maridalens Venner har støttet dette arbeidet med kr 5 000. Dessuten har vi støttet *Øvre Kirkeby gård* med kr 5 000 for tilsvarende rydding av Øvre Kirkebyhagen.

Friluftsetaten ryddet et nytt kulturmarksområde nord for Øvre Kirkeby. Denne kulturmarka ligger vest for dagens Øvre Kirkebyhagen. Avskogingen startet på våren. Alt hogstavfallet ble liggende igjen på bakken. Friluftsetaten fjernet dette hogstavfallet i oktober. Resultatet ble at barnålene løsnet fra greinene og ble liggende igjen på bakken som ei tjukk matte. Mye av hogstavfallet ble også liggende igjen. Den nyrydda framtidige kulturmarka framstår i dag som et vegetasjonsløst "svart" område fylt med barnåler, kvister og kjøreskader. Rester etter beitepåvirka vegetasjon og arter er borte.

Når en rydder verdifull gjengrodd gammel kulturmark, skal all kvist fjernes umiddelbart etter avvirkning, for å hindre uønsket gjødslings- og kveleeffekt, og for å hindre at jordmonnet blir for surt på grunn av de seint nedbrytbare grannålene. Kvist som råtner, vil føre til at typiske konkurransesterke hogstfeltarter blir favorisert. Disse artene vil konkurrere ut og forsinke den ønskede vegetasjonen til den framtidige beitemarka. Grankvist som ikke fjernes mens baret er grønt, vil gi ei tjukk matte av barnåler som brytes langsomt ned i en sur råhumus. Dette vil forsinke omdanningen av jordsmonnet fra barskogens podsolprofil til beitemarkas brunjordsprofil. Jordsmonnet til ei velhevdet beitemark består av moldaktig brunjord med stor tilgang på næringsstoffer og høy biologisk aktivitet, i motsetning til den sure råhumusen.

Tilsvarende kritikk fremmet Maridalens Venner overfor Friluftsetaten i forbindelse med ryddingen av beitemark i Vaggsteinhagen i 2003 og i Skjervenhagen i 2004.

10. Markalovens forhold til naturvernloven og Maridalen landskapsvernområde

Maridalen ble vernet som landskapsvernområde med tilhørende forskrifter ved kgl.res. 31. august 2001, under navnet Maridalen landskapsvernområde. Formålet med vernet er å bevare det vakre og egenartede natur- og kulturlandskapet i Maridalen som en helhet, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle karakter. Bygd

på verneforskriftene ble det av Fylkesmannen i Oslo og Akershus i januar 2002 vedtatt en forvaltningsplan som inneholder nærmere retningslinjer for forvaltningen av området. Denne planen gjelder for en periode på ti år.

Maridalens Venner er av den mening at den kommende markaloven ikke skal bli gjort gjeldene for de områder i Marka som er vernet etter naturvernloven (naturreservater og landskapsvernområder), siden naturvernloven har et annet formål enn markaloven. I Maridalen landskapsvernområde mener vi at det kun er verneforskriftene (hjemlet etter naturvernloven) og den vedtatte forvaltningsplanen som skal gjelde.

I april sendte Maridalens Venner et brev til den politiske ledelsen i Miljøverndepartementet der vi ba om å få bekreftet vår oppfatning. (Fylkesmannen i Oslo og Akershus delte Maridalens Venners synspunkter.) Vi spurte den politisk ledelsen i Miljøverndepartementet om de deler Maridalens Venner og Fylkesmannen i Oslo og Akershus sine synspunkter om at det kun er verneforskriftene og den vedtatte forvaltningsplanen som skal gjelde i Maridalen.

Miljøvernminister Erik Solheim svarte 30. april bl.a. følgende: "[...] En viktig del av formålet med den nye markaloven er å fastsette Markas ytre grenser. Innenfor disse grenser vil det finnes områder som er vernet etter naturvernloven, enten som landskapsvernområde etter §§ 5-7 eller naturreservater etter §§ 8-10. Verneforskriftene for det enkelte område vil i utgangspunktet fortsatt gjelde. Det forhold at et område allerede er vernet etter naturvernloven, er dermed ikke til hinder for at det samme området også omfattes av ny markalov. [...]"

19. desember 2008 la Miljøverndepartementet fram markaloven (Ot.prp. nr. 23). Tilrådingen ble godkjent i statsråd samme dag.

I § 4 Arealformål (i selve lovteksten) står det: "[...] I områder som er vernet etter naturvernloven [...] gjelder de restriksjoner som følger av de konkrete verne- eller planvedtak i tillegg til loven."

I proposisjonen er dette nærmere forklart slik på side 11: "[...] En del områder i Marka er vernet ved forskrift i henhold til naturvernloven, enten som landskapsvernområder etter §§ 5-7 eller naturreservater etter §§ 8-10. Særskilte begrensninger i arealbruken i slike områder følger av forskrift. Verneforskriftene for det enkelte område vil i utgangspunktet fortsatt gjelde.

Eventuell motstrid mellom verneforskrifter og markaloven vil måtte avgjøres etter alminnelige rettskildeprinsipper. Departementet antar at markaloven normalt vil måtte gis forrang ved konflikt med verneforskriftene. [...]” Videre står det på side 24: ”[...] Det finnes en del områder innenfor markagrensen som allerede har spesielle restriksjoner i form av vernevedtak etter naturvernloven [...] Slike særskilte vedtak og restriksjoner vil i utgangspunktet fortsette å gjelde etter sitt innhold i tillegg til markaloven dersom de inneholder strengere bestemmelser enn det som følger av bestemmelser i eller i medhold av markaloven. De kan derimot ikke innskrenke det vern som følger av bestemmelser i eller i medhold av markaloven. [...]” På side 39 står det: ”[...] Slike vernevedtak kan ikke innskrenke markalovens bestemmelser. [...]”

På flere viktige områder er det motstrid mellom verneforskriftene (hjemlet etter naturvernloven) og den vedtatte forvaltningsplanen for Maridalen landskapsvernområde og den kommende markaloven. Vi vil trekke fram to saker:

1) Forvaltning av bygningsmassen i Maridalen

Markaloven har et generelt forbud mot bygge- og anleggstiltak. Dette forbudet omfatter også bygge- og anleggstiltak i landbruket. Forbudet gjelder oppføring, riving, endring, herunder fasadeendringer, endret bruk og andre tiltak knyttet til bygninger, konstruksjoner og anlegg, samt terrenginngrep og opprettelse og endring av eiendom.

Dette er klart i strid med formålet med vern av Maridalen landskapsvernområde. I verneforskriftene punkt 6.2 står det:

”Forvaltningsmyndigheten eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer kan gi tillatelse til: Oppføring av bygninger og anlegg som er nødvendige for landbruksdriften. Etablering av et begrenset antall boliger i henhold til godkjent plan, inntil et antall boenheter tilsvarende 1. januar 1975. Tilbygg og eksteriørmessige endringer av eksisterende bygninger.” Og i følgebrevet til den vedtatte forvaltningsplanen i 2002 skriver Fylkesmannen i Oslo og Akershus følgende: ”BYGNINGER OG ANLEGG. Dersom hensynet til drikkevannet tillater det, og andre kommunale forhold tilsier at det er ønskelig og mulig, hindrer ikke vernet en økning av antall husstander i dalen tilsvarende nivået 1.1.1975, under bestemte forutsetninger.”

Maridalens Venner ble stiftet i 1970 for å hindre at dalens gårder skulle bli revet. På 80- og 90-tallet var det arbeidet for vern av Maridalen og

kampen mot golfbaneanlegg som sto mest i fokus. Maridalens Venner var med på å forhindre en kommunal rivningsplan og bidro isteden til å få utarbeidet en statlig verneplan. I dag jobber foreningen for å oppnå formålet med vernet av dalen; å ta vare på et historisk jord- og skogbrukslandskap.

Den viktigste forutsetningen for at vern av Maridalen skal lykkes, er at bygda får utvikle seg som ei levende og livskraftig kulturbygd med et rikt og variert kulturlandskap. Tiltak mot gjengroingen av landskapet, bevaring og videreutvikling av bygningsmassen i dalen og tiltak for å fremme friluftslivet i Maridalen blir dermed viktige oppgaver. Siden vernemotivet er knytta til menneskelig aktivitet, er det en forutsetning at de som forvalter dalens natur- og kulturkvaliteter, får mulighet til å bo og leve der.

2) Tilrettelegging for å fremme friluftslivet

Maridalens Venner har, sammen med de store frilufsorganisasjonene, i en årrekke jobbet for en helhetlig ferdselsveiplan til, i, gjennom og fra Maridalen for å fremme friluftslivet i dalen. Etter at Maridalen ble vernet som landskapsvernområde i 2001, er det blitt anlagt to turveier i dalen; én fra Hammeren via Maridalen Bygdetun til Hønefoten i 2005, og én fra Brekke til Låkeberget i 2007. (Førstnevnte vei ble bygd i forbindelse med hundreårsmarkeringen av Norge i 2005. Turveien ble åpnet av to statsråder, Fylkesmannen og ordføreren.) Begge disse veiene ble behandlet i den rådgivende gruppa for forvaltning av Maridalen landskapsvernområde, og ble godkjent av Fylkesmannens miljøvernavdeling (som er forvaltningsmyndighet for landskapsvernområdet). Nye veier er under planlegging, jamfør punkt 5g: Fullføre byggingen av egne turveier til, i, gjennom og fra Maridalen. Flere av disse prosjektene er allerede vedtatt og finansiert av Oslo kommune.

Dersom markaloven skal komme i *tillegg* til den vedtatte forvaltningsplanen (som er bygd på forskrifter etter naturvernloven), vil disse tilretteleggingene for å fremme friluftslivet i dalen, kreve unntak fra det generelle forbudet mot bygge- og anleggstiltak (se § 7 i markaloven). Men dette krever imidlertid utarbeidelse av reguleringsplaner (noe som ikke er tillatt etter naturvernloven). Ved utarbeidelse av reguleringsplaner må oppstart godkjennes av Miljøverndepartementet. Deretter kan reguleringsplanen utarbeides etter plan- og bygningsloven, for så å bli godkjent av kommunen. Endelig må planen stadfestes av Miljøverndepartementet før den får rettsvirkning. Departementet kan endre kommunens plan dersom det anser det nødvendig for at planen skal være i samsvar med lovens formål.

11. Fylkesmannens rådgivende gruppe

Det har vært avholdt tre møter i den rådgivende gruppa for forvaltningen av Maridalen landskapsvernområde. Vi har diskutert blant annet kultur- og natursti gjennom dalen, rydding av kulturmarker, ”Utvalgte kulturlandskap i jordbruket” (plassene rundt Blankvann ble valgt fra Oslo), og tilrettelegging for å fremme friluftslivet. Fylkesmannens forvaltningsbudsjett for Maridalen landskapsvernområde har vært på kr 110 000. Kr 60 000 gikk til stubbefresing for nydyrking av tidligere fulldyrka mark på Turter og Svingen og kr 50 000 gikk til forvaltning av Maridalen (skjøtselstiltak, kultursti og informasjon). Kr 25 000 av sistnevnte beløp ble ikke brukt i 2008, jamfør punkt 5g: Fullføre byggingen av egne turveier til, i, gjennom og fra Maridalen.

12. Omvisninger

Tor Øystein Olsen har hatt omvisninger i Kirkebyområdet for studenter ved Universitetet for miljø- og biovitenskap, for ansatte hos Statens landbruksforvaltning og for BioFokus' kurs i kartlegging av naturtyper.

13. Bystyret i Oslo bevilget kr 800 000 til Maridalens Venner

Bystyret i Oslo vedtok i desember 2007 budsjett for Oslo kommune for 2008. I dette budsjettvedtaket ble det bevilget kr 800 000 til Maridalens Venner (budsjett for Oslo kommune 2008, bystyrets vedtak, punkt nr. 540, ”Sikring biologisk mangfold – Maridalens Venner 800.000”).

14. Godtgjøring til leder av Maridalens Venner

Kr 35 000 pr. mnd. (inklusive arbeidsgiveravgift og administrasjon) er avsatt i lønn til Tor Øystein Olsen. I tillegg kommer lovpålagt innskuddspensjon.

Maridalens Venner har arbeidsgiveransvaret, og Carsten Bakke er administrativt ansvarlig.

Alle foto i årsmeldingen ved Enok Karlsen

ÅRSMELDING FOR MARIDALSSPILLET 2008

Maridalsspillet viste seks forestillinger i perioden 15.- 20. august. Carl Fredrik Engelstads "Svartedauen" ble skrevet spesielt for Maridalsspillet og kirkeruinene, og ble urfremført i 1974. Regissør Svein Gundersen har gjort en spennende bearbeidelse av stykket, og i tillegg til Eli Storbekkens tidsriktige musikk, er stykket blitt utviklet og fornyet siden urpremieren. Dramaet handler om maktmisbruk og motsetninger mellom folk, kirke og kongemakt, i tillegg til forbudt kjærlighet mellom to søskenbarn. Stykket viser ellers livet slik det antakeligvis var i Maridalen på midten av trettenhundretallet, rett før den ødeleggende pesten brøt ut, og nær avfolket dalen for flere hundre år.

Nytt av året var blant annet to nye skuespillere, en ny musiker, flere nye knekter og statister samt "Aftensang i skogen". Det har vært økt satsning på både lokale, frivillige og profesjonelle krefter, og i underkant av 200 aktører deltok foran og bak scenen. Vi satset i år videre på å gjøre hele opplevelsen bedre for vårt publikum. Med tre ganger så stor tribunesom året før ble bekvemmelighet og utsyn enda bedre.

Maridalsspillet 2008 ble åpnet av skuespiller og sjef for Riksteatret, Ellen

*Futen (Ronny Fagereng) får en spyttklyse i ansiktet fra bondesønnen Jon (Svend Erichsen).
Knektene er Dag Håvard Engebråten og Sindre Benedict Hendrichs*

Horn, som holdt en flott og innholdsrik tale. Hun minnet tidligere skuespillere som hadde deltatt i Maridalsspillet på sytti- og åttitallet, og sa også litt om sin erfaring som ung skuespiller i Maridalsspillets første år. Hun fikk overrakt et bilde fra 1975, som viste henne og Are Storstein som "Marit" og "Jon" i Svartedauen, fotografert av Henrik Laurvik.

I forkant av forestillingene ble det igjen vist stemningsskapende tablåspill langs skogstien fra Hønefoten og ned til spillplassen. Tablåene besto av tiggende, klagende, syngende og sørgende folk og barn. På vei tilbake etter forestillingen fikk publikum oppleve vakker "Aftensang i skogen". Tablåene og sangene var skrevet av Svein Gundersen og Karen Høie, og melodi var av Sverre Jensen. Stien var lyst opp med et hundretalls fakler, passet på av frivillige brannmenn. Fullmåneforestillingen i år var lørdag 16. august, en delvis måneformørkelse startet under forestillingen, og nådde sitt vakreste senere på kvelden, en spesiell opplevelse for de interesserte.

Vi fikk igjen mange positive tilbakemeldinger om skuespillet, musikken, fremførelsen og den gode stemningen fra både publikum og medvirkende. 2500 mennesker fikk oppleve Maridalsspillet i 2008.

Den siste salve. Karen Høie, Ole Kristian Thomassen, Svend Erichsen og Rolf Arly Lund

Medvirkende

De syv hovedskuespillerne gjorde alle flotte tolkninger av sine rollefigurer, og spilte med innlevelse og overbevisning. Det var spennende med nye skuespillere i tre av rollene. Skiftet skapte noe nytt og spennende for samspillet mellom alle aktørene. Rolf Arly Lund har vært gjennom flere av rollene i Svartedauen, og i år spilte han presten på Kirkeby, Sira Lars, for første gang. Rollen som Ogmund, som Lund har hatt siden 2004, ble i år spilt av den Hamar-baserte skuespilleren Ole Kristian Thomassen. Prestens husholderske, Tordis, ble igjen spilt av Karen Høie. Sønnen til Ogmund, Jon, ble i år spilt av Svend Erichsen. Hans halvsøskenbarn, Marit, ble spilt av Anne-Marthe Lund Engnes, datter av Rolf Arly Lund. Futen, Knut Rask, ble spilt av Ronny Fagereng. Fred Borg fra Sørbråten, spilte kansleren Arne Aslaksson, den eneste historiske personen i stykket.

Som tiggere møtte vi Miriam Schaulund Larsen og Christina Johnsen. Knektene ble spilt av Dag Håvard Engebråten, Sindre-Benedict Hendrichs, Ivar Christiansen, Tor Itai Keilen, Markus Løveid og Tore Klever (hestean-svarlig). Rollen som korsbærer hadde Tom C Melby. Pesta var Johanna Engen.

I rollene som bygdefolk og dansere var både nye og trofaste statister, mange av disse deltok også i tablåspillene i skogen. Mange har vært i samme rolle gjennom flere år, og blir bare bedre og bedre. Barna som er med vokser til, får andre roller og oppgaver, og nye kostymer. Erfaringen med Maridalsspillet gjør nok noe med dem. Er de fremtidens skuespillere, musikere eller regissører? Kanskje en fremtidig "Marit" eller "Jon"? Uansett, fellesskapet blant de medvirkende og samspillet mellom amatører og profesjonelle, voksne og barn er viktig. Noen aktører kommer alene, noen sammen venner, men også hele familier er med i spillet.

Musikalsk ansvarlig Eli Storbekken ledet musikere og kor og fremførte flott sang. Koret besto av tjue erfarne sangere, og mange av disse har deltatt gjennom flere år. Profesjonelle musikere var Sverre Jensen på middelalderinstrumenter, Jørn Simenstad, på blant annet lur og bukkehorn, og ny i år, Simen Vangen, på perkusjon.

Maridalsspillet er som tilsvarende arrangementer avhengig av at de fleste medvirkende deltar som frivillige. Til sammen ble mange tusen dugnads-

*En tøff Marit (Anne Marthe Lund Engnes)
blir holdt av knekten (Ivar Christiansen)
mens futen (Ronny Fagereng) truer.*

timer nedlagt, både av amatører og profesjonelle. Alle medvirket til et godt miljø, og gjorde en prisverdig innsats. Totalt var en tredjedel av de medvirkende lokale krefter.

Samarbeid og lokalt engasjement

Gjennomføringen av Maridalsspillet på kirkeruinene gjøres mulig gjennom et godt lokalmiljø og samarbeid. Vi har møtt stor imøtekommenhet angående arrangementet fra de nærmeste naboene til ruinplassen, Øvre og Nedre Kirkeby. Maridalen bygdetun lot oss benytte hønsehuset under spillet, og holdt åpent søndagen, med salg og servering. På ruinplassen var det også i år Markakoret som sto for matsalget under spillet, og serverte mat og drikke. Av Maridalen skole og Nordberg menighet fikk vi bruke lokaler til møter og øving. Kulturpunktet Sandermosen Stasjon stilte også i år med stasjonen som hyggelig lokale for møter og tilstelninger.

Propell PA og Pluss regnskapskontor, begge fra Sørbråten, har vært våre samarbeidspartnere siden 2003. Det har også Skjerven Gård og Sander gård vært. Gårdene stilte med hestepassere og utstyr, og Sander Gård med

*Kansleren (Fred Borg) i alvorlig samtale
med presten Sira Lars (Rolf Arly Lund).
Bak: Tor Itai Keilen som knekt.*

fem hester. Ellers har mange lokale krefter vært helt uunnværlige i forbindelse med praktisk gjennomføring av arrangementet. Navnet til alle medvirkende i årets spill står i programmet som ble utdelt gratis til publikum, og er også tilgjengelige på nettsiden.

Maridalsspillets styre har bestått hovedsakelig av lokale folk (fra Sørbråten, Maridalen, Kjelsås og Grefsen): Stine Frøystadvåg (styreleder), Ivar Christiansen (nestleder og presseansvarlig), Anne-Lise Hansen (kasserer), Tore Frisell Haagensen, Ivar Andersen (også webansvarlig), Linda Wendelberg og Dagfinn Kristoffersen. Ida Skjerve var stedfortreder for daglig leder (sv.perm. fra juli), mens Ivar Christiansen var fungerende leder. Spillstyret jobber på frivillig basis og har i 2008 hatt 9 ordinære styremøter og noen uformelle møter. Styreleder er siden desember 2004 tilsatt som leder i Maridalsspillet, og er med i et arbeidsutvalg for samarbeid i Norge.

Profilering av Maridalsspillet:

Nettstedet er et viktig profileringssted. Billettene ble lagt ut for salg før påske. Vi kan se oss fornøyd med pressedekningen, Maridalsspillet har blitt omtalt og det har vært intervjuer i store og mindre aviser, i tillegg til flere radiokanaler og TV-kanaler. Vi hadde i år økt budsjettet for annonsering og PR. Det ble laget brosjyrer, program, t-skjorter, løpesedler og plakater. De medvirkende hjalp med distribueringen av disse. Design og utforming av alt materiale ble utført av leder.

I juni deltok under Middelalderfestivalen i Oslo. I år var det tidligere medvirkende i Maridalsspillet, Henrik Høie og Trond Sørlundsengen som ledet festivalen. Maridalsspillet hadde egen informasjonsbod og deltok flere frivillige i festivalen.

Økonomi:

Maridalsspillet 2008 har vært støttet av Oslo kommune (kultur- og idretts-etaten), Bydel Nordre Aker, Frifond, Nordmarken velforening (v/ Bydel Vestre Aker) og AOF.

Sparebank 1 Oslo var vår hovedsponsor. I år startet vi også et samarbeid med SAS Radisson Hotel i Nydalen om støtte til Maridalsspillet. Dynamic Web har siden 2003 vært sponsor for nettstedet www.maridalsspillet.no. På årsmøtet 2007 ble det vedtatt at Maridalsspillet fra 2008 skulle følge kalenderåret i sitt regnskap. Derfor er regnskapsåret fra 1.12.07 til 31.12.2008.

Eli Storbekken sang sin selvkomponerte "Pest" mens dansere utførte "Pestdansen".

Prestens husholderske (Karen Høie), bonden (Ole Kristian Thomassen) og Arne Aslaksson (Fred Borg) mot slutten av forestillingen.

Været var utrygt flere av forestillingsdagene, og litt regn fikk publikum oppleve. Selv om spillet gjør seg godt også i gråvær, kan det ha medført til at vi i år gikk i underskudd. I tillegg mottok vi mindre støtte enn vi hadde håpet på. Det er utfordrende å drive utendørspill i Norge, og krevende å drive et så stort arrangement med de midlene vi opererer med. Vi har likevel stor glede av å ha greid å gjennomføre atter et år med Maridalsspill i kirkeruinene, og en stor takk må rettes til våre sponsorer, støttespillere og alle frivillige i tillegg til våre dyktige profesjonelle aktører.

Maridalsspillet er Oslos eneste historiske friluftspill. Vi har viktige tradisjoner å ta vare på, og spennende oppgaver og utfordringer for neste års spill. Vi planlegger seks flotte Svartedauen-forestillinger, med mye nytt, fra den 3. – 8. september 2009, velkommen!

For Maridalsspillet 2008

*Stine Frøystadvåg
Leder*

PROTOKOLL FRA ÅRSMØTE I MARIDALENS VENNER 2007

Årsmøte i Maridalens Venner ble avholdt torsdag 6. desember i Maridalen Velhus.

Lederen Tor Øystein Olsen ønsket velkommen.

**I ROLF UTGÅRD KÅSERTE OG JØRN SIMEN ØVERLI SANG
VISER UNDER TEMAET ”GJENNOM NORDMARKA MED SANG
OG SKØYTESTÅL”**

II ÅRSMØTESAKER

1. Ordstyrer, referent

Ivar Christiansen ble valgt til ordstyrer og Lars Flugsrud til referent.

2. Godkjenning av innkallingen

Årsmøteinnkallingen ble godkjent.

3. Godkjenning av dagsorden

Dagsorden ble godkjent.

4. Årsmeldingen

Ordstyreren leste deler av årsmeldingen. Årsmeldingen ble enstemmig godkjent.

5. Regnskap

Regnskapet ble delt ut og revisorenes beretning ble lest opp. Det ble kommentert at ”bruk av midler til større anskaffelser og støttetiltak bør ha forankring i styrevedtak”.

Revisorene anbefalte årsmøtet å godkjenne regnskapet.

Regnskapet ble godkjent.

6. Innkomne forslag

Følgende vedtektsendring av ”§ 7. Generalforsamlingen” ble foreslått og vedtatt:

”Generalforsamlingen er foreningens øverste myndighet. Den holdes hvert år innen utgangen av mars og innkalles med minst 2 ukers varsel. Forslag som ønskes behandlet, må være innsendt til styret innen 1. februar.”

7. Kontingent for 2008

Kontingenten fastsatt til kr 150.

8. Valg

Valgkomiteen ved Helge Haakenstad foreslo følgende, som også ble valgt:

Styret:

Tor Øystein Olsen, leder	valgt for to år
Lars Flugsrud	valgt for to år
Thor Furuholmen	valgt for to år
Tone Berild Kristiansen	valgt for to år
Jon Ivar Bakke	ikke på valg
Otto Ullevålseter	ikke på valg
Torbjørn Røberg	ikke på valg

Varamedlemmer

Geir Erik Berge	valgt for ett år
Turid Kjefferud	valgt for ett år
Stine Frøystadvåg	valgt for ett år
Per Skorge (ny)	valgt for ett år

Revisorer: Ola Kjær og Ragnhild Noer, valgt for ett år.

Valgkomité: John Eirik Telle, Gerd Enger Jacobsen, Helge Haakenstad, valgt for ett år.

Trond Hjellev gikk ut av styret etter mange år og ble takket av lederen med gave.

IV KAFFE OG EPLEKAKE (fra Ullevålseter)

Årsmøtet avsluttet (Lars Flugsrud ref.)

III ÅRSMØTE MARIDALSSPILLET 2007

1. Valg av møteleder

Ivar Christiansen ble valgt til møteleder

2. Valg av referent

Linda Wendelberg ble valgt til referent.

3. Årsmelding

Stine Frøystadvåg gjennomgikk årsmeldingen. Årsmeldingen ble enstemmig godkjent.

4. Regnskap

Regnskapet og beretningen ble delt ut, og regnskapet og revisorenes beretning ble lest opp.

Revisorene anbefalte årsmøtet å godkjenne regnskapet. Regnskapet ble enstemmig godkjent.

5. Innkomne forslag

Forslag om endring av regnskapsåret ble tatt opp under Maridalens Venners årsmøte. Regnskapsåret flyttes slik at det følger kalenderåret. Dette blir gjeldene fra og med 2008 for både Maridalens Venner og Maridalsspillet. Enstemmig vedtatt.

6. Valg

Følgende forslag til styre ble lest opp og enstemmig valgt:

Stine Frøystadvåg	på valg
Ivar Christiansen	ikke på valg
Tore Frisell Haagensen	ikke på valg
Linda Wendelberg	på valg
Anne-Lise Hansen	ikke på valg
<u>Varamedlemmer</u>	
Ivar Andersen	på valg
Dagfinn Kristoffersen	på valg

Styremedlemmene velges for to år. Varamedlemmene velges for ett år.
Leder velges på årsmøtet. Styret konstituerer seg selv med nestleder,
kasserer, sekretær og styremedlemmer.
Stine Frøystadvåg enstemmig valgt som leder.

Linda Wendelberg, Ivar Andersen og Dagfinn Kristoffersen, enstemmig
valgt.

Maridalen, 6. desember 2007

Linda Wendelberg
Referent

Stine Frøystadvåg
Leder

Ivar Christiansen
Nestleder

Regnskap for Maridalens Venner

Regnskapsåret fra 15. november 2006 til 15. november 2007

	Inntekter	Utgifter
Kontingenter og støttebeløp (1)	17 400	
Støtte fra Oslo kommune	750 000	
Støtte til skjøtsel 2006 fra		
Fylkesmannens miljøvernavdeling	40 000	
Renter	449	
Årsskrift 2006		67 050
Årsskrift 2007		50 500
Kulturarrangementer		36 345
Nettsted		4 450
Skjøtselstiltak		87 513
Kjøregodtgjøring		10 000
Medlemssørvis		13 744
Mobiltelefon, faks, e-post og internett		30 941
Godtgjøring til leder, inkl. arbeidsgiveravgift, adm.		360 000
Innskuddspensjon		4 087
Administrasjon og IT-utstyr		39 853
Martinhytta		32 456
Støtte til Maridalen Bygdetun		39 300
Sum	807 849	776 239
 Overskudd		 31 610
Sum	807 849	807 849

(1) Kontingentkravet ble sendt ut 22. oktober.

Balanse	15.11.2007	15.11.2006
Postbanken, hovedkonto	319 367,57	287 753,40
Postbanken, lønnskonto		6,32
Odal Sparebank lønnskonto	9 827,73	3 647,64
Trekkinnskudd	14 582,00	9 009,00
Skyldig skattetrekk	-16 449,00	-10 876,00
Skyldig arbeidsgiveravgift	-7 941,00	-1 764,00
Sum eiendeler	319 387,30	287 776,36

Trond Hjelle
kasserer

Regnskap for Maridalsspillet 2007

Regnskapsåret fra 1.12 2006 til 30.11 2007

	Inntekter	Utgifter
Støtte Oslo Kommune	400 000	
Norsk kulturråd	100 000	
AOF	34 100	
Nordmarksmidler	10 000	
Frifond	40 000	
Sparebank 1	100 000	
Billettinntekter og andre salgsinntekter	463 125	
Sommerkurs	5 699	
Renteinntekter bank	326	
Honorarer, lønnsutgifter og avgifter		656 906
Arrangementsutgifter, inkl leieutgifter, lydutgifte, strømskap		292 943
Kontorutgifter, utstyr, profileringskostnader		181 273
Andre utgifter		3 577
Avskrivinger		10 680
Sum	1 153 250	1 145 379

Overskudd/ -underskudd 7 871

Sum 1 153 250 1 153 250

Balanse 30.11.2007

Eiendeler	
Anleggsmidler	
Varige driftsmidler	24 182
Omløpsmidler	
Andre fordringer	22 100
Bankinnskudd, kontanter og lignende	137 851
Sum eiendeler	184 133
Egenkapital og gjeld	
Sum egenkapital	147 815
Annen langsiktig gjeld	0
Skyldige offentlige avgifter	7 515
Annen kortsiktig gjeld	28 803
Sum beholdning	184 133

Stine Frøystadvåg
Styrets leder

Anne-Lise Siljeholm Hansen
kasserer

Minneord

Trond Lorentz Hjelle

Trond Lorentz Hjelle sovnet stille inn 4. oktober 2008. Han ble 45 år gammel.

Trond ble med i styret i Maridalens Venner høsten 1997, og var medlem i styret fram til høsten 2007. I hele denne tiden var han kasserer. Maridalens Venners økonomistyring og regnskapsførsel ble profesjonalisert i denne perioden, og inntektene økte fra omkring kr 200 000 i 1997 til over kr 800 000 i 2007.

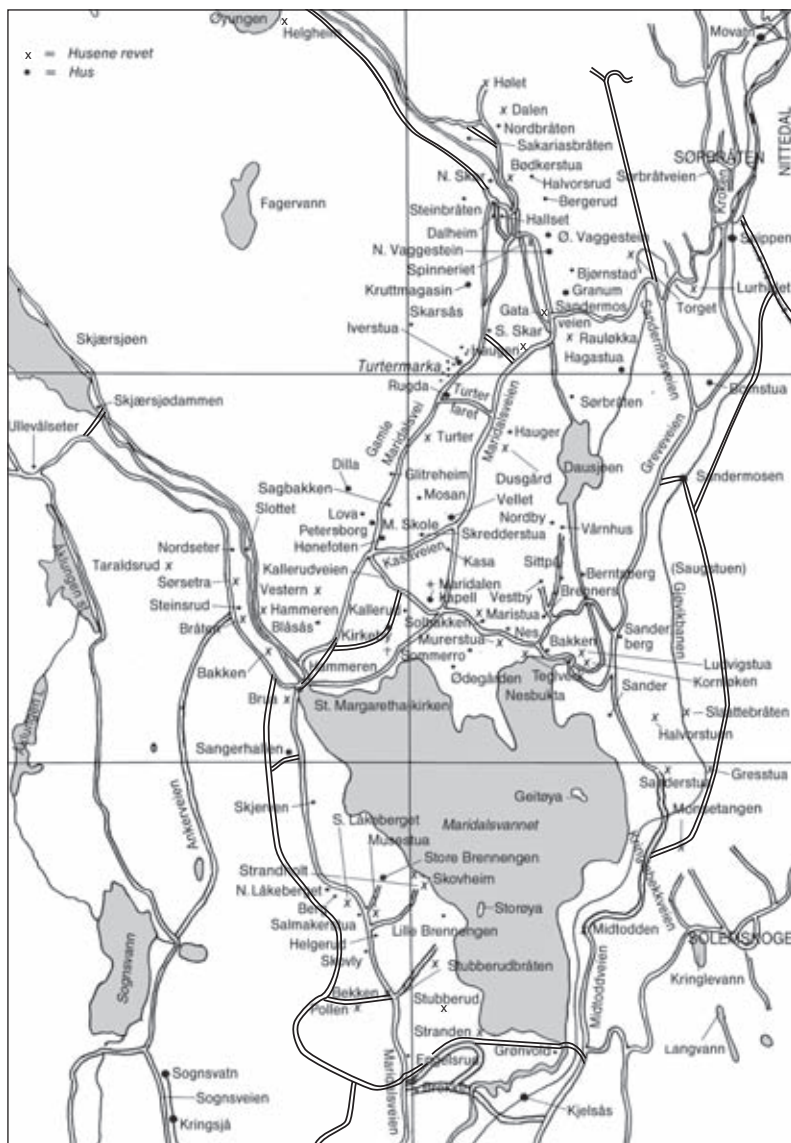
Trond ble ansatt i Riksrevisjonen i 1999. Han var opptatt av forvaltning av våre verneområder, og i september 2006 presenterte han som avdelingsdirektør rapporten: "Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes arbeid med kartlegging og overvåking av biologisk mangfold og forvaltning av verneområder. Dokument 3:12 (2005-2006)." Målet for undersøkelsen var å vurdere myndighetenes arbeid med kartlegging og overvåking av biologisk mangfold og forvaltningen av verneområder. I den rapporten ble det konkludert med at myndighetenes arbeid er så langt preget av manglende evne til å omsette høye miljøambisjoner til konkrete tiltak.

I Riksrevisjonens undersøkelse rapporterte fylkesmennene at 30 prosent av verneområdene nå er truet på grunn av manglende forvaltning. Dette tyder på at utfordringene for miljøforvaltningen er betydelige. Riksrevisjonen ønsket derfor å understreke behovet for å realisere planer som utarbeides.

Trond var en mann som var opptatt av forvaltningen av Maridalen landskapsvernområde, og da spesielt gjennom praktisk skjøtsel. Han deltok med iver i ryddingen av verdifull gammel kulturmark i Kirkebyområdet i de ti årene han satt som styremedlem. I dette arbeidet engasjerte han hele sin familie. Maridalens Venner vil savne Trond dypt, men også takke for at vi ble kjent med ham og for hans innsats for Maridalen og Maridalens Venner.

Styret i Maridalens Venner

Returadresse:
Maridalens Venner
Konvallveien 67
2742 Grua

788292 553008

www.maridalensvenner.no
www.maridalspillet.no

9 788292 553008